

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ઈન્દરપ્રીત સિંહ કાહલોન અને અન્ય

વિ.

પંજાબ રાજ્ય અને અન્યો.

મે ૩, ૨૦૦૬

[એસ.બી. સિંહા અને દલ વીર ભંડારી, ન્યાયાધીશો]

સેવા કાયદો.

પંજાબ સિવિલ સર્વિસીસ (શિક્ષા અને અપીલ) નિયમો, ૧૯૭૦ : નિયમ

૨૩.

નાગરિક સેવાઓ— રાજ્ય લોકસેવા આયોગ દ્વારા ભરતી— વ્યાપક

બ્રષ્ટાચાર— સામૂહિક રીતે નિમણૂકોનું સમાપન— દૂષિત ઉમેદવારો અને

અદૂષિત ઉમેદવારો— તેમના વિભાજન અને પૃથક્કરણ અંગે— રાજ્ય લોકસેવા

આયોગના અધ્યક્ષે નાણાકીય પરિતોષણ સહિતના બાહ્ય વિચારાધારાઓના આધારે મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરી હોવાનો આક્ષેપ— રાજ્યના સતર્કતા બ્યુરોએ મુખ્ય સચિવને પત્ર લખી એવો આક્ષેપ કર્યો કે ઉક્ત અધ્યક્ષના કાર્યકાળ દરમિયાન લેવામાં આવેલી મોટાભાગની પરીક્ષાઓ દૂષિત હતી— નિયુક્ત ઉમેદવારોની (વર્ગ ૧ના અધિકારીઓ) સેવાઓનો માત્ર પરિક્ષણકાળ સમાપ્ત કરીને સરળ રીતે અંત લાવવામાં આવ્યો— પીડિત ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી પૂર્ણપીઠ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી— તેની યોગ્યતા અંગે— ઠરાવાયું: બંધારણની કલમો ૧૪ અને ૧૬ના ભંગ સાથે કરવામાં આવેલી નિમણૂક શૂન્ય ગણાશે— તે રદબાતલ રહેશે— પરંતુ એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચતા પહેલાં નિમણૂકકર્તા સત્તાધિકારીએ મૂળભૂત તથ્યોનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે— માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે આવા મૂળભૂત તથ્યો સ્થાપિત થાય, કાનૂની સિદ્ધાંતો લાગુ કરી શકાય— નિર્દોષ વ્યક્તિઓને દૂષિત વ્યક્તિઓથી અલગ પાડવું રાજ્ય માટે અશક્ય નહોતું— જો દૂષિત કેસોને અદૂષિત કેસોથી અલગ પાડવું અશક્ય અથવા અત્યંત અસંભવ જણાતું, તો સામૂહિક સમાપનના આદેશો બહાર પાડવામાં આવી શક્યા હોત— વડી અદાલતનો ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે— મામલો નવી સિરેથી વિચારણા કરવા માટે વડી અદાલતમાં પરત મોકલવામાં આવે છે— ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦, કલમો ૧૪ અને ૧૬.

પ્રથા અને પ્રક્રિયા :

મામલાની સુનાવણી—ન્યાયાધીશોની યોગ્યતા—વ્યાપક ભ્રષ્ટાચાર—
 સમૂહરૂપે નિમણૂકોનો અંત—પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતો—વડી અદાલતના
 મુખ્ય ન્યાયાધીશો ગેરકાયદેસર નિમણૂકોના આક્ષેપોની તપાસ કરવા માટે બે
 વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોની અધ્યક્ષતામાં બે સમિતિઓ રચી—ઉક્ત સમિતિઓએ
 નિમણૂકો રદ કરવાની ભલામણ કરી—પૂર્ણ અદાલતે તે ભલામણ સ્વીકારી—
 પીડિત ઉમેદવારો દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજીઓ સંપૂર્ણ ખંડપીઠ સમક્ષ
 સુનાવણી માટે આવી—પૂર્ણ ખંડપીઠના બે સભ્યો મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા
 નિયુક્ત કરાયેલ બે સમિતિઓના અધ્યક્ષ હતા—પરંતુ, રિટ અરજદારોના વકીલે
 જણાવ્યું કે ઉક્ત ન્યાયાધીશો દ્વારા રિટ અરજીની સુનાવણી અંગે તેમને કોઈ
 વાંધો નથી—અંતે રિટ અરજીઓ ફગાવી દેવામાં આવી—તેની યોગ્યતા અંગે—
 નિર્ણય: (પ્રતિ સિંહા, જે., ભંડારી, જે. અસહમત)—સમિતિઓનું નેતૃત્વ
 કરનાર બે વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોને ખંડપીઠનો ભાગ બનાવવામાં આવવું જોઈએ
 નહોતું—આવો એવો કેસ ન હતો કે જેમાં આવશ્યકતાનો સિદ્ધાંત અમલમાં
 મૂકવાની જરૂર પડતી—રિટ અરજદારોએ ઉક્ત ન્યાયાધીશો સામે વાંધો
 ઉઠાવવાનો પોતાનો હક કદાચ છોડી દીધો હોઈ શકે—પરંતુ, આ સ્પષ્ટપણે
 એવો કેસ હતો જેમાં ન્યાયાધીશોએ મામલાની સુનાવણીમાંથી પોતાને અલગ
 રાખવા જોઈએ હતા—ન્યાય માત્ર થવો જ નહિ પરંતુ સ્પષ્ટપણે થતો દેખાવ પણ
 જોઈએ, તે બાબત તેઓએ પોતાને સ્મરણ કરાવવાની હતી—વડી અદાલતનો
 ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે—મામલો નવી રીતે વિચારણા માટે વડી અદાલતને
 પરત મોકલવામાં આવે છે.

સિદ્ધાંતો :

“અધિકાર-પરિત્યાગનો સિદ્ધાંત” લાગુ પાડવામાં આવ્યો.

ચોક્કસ આક્ષેપો પંજાબ પબ્લિક સર્વિસ કમિશનના અધ્યક્ષ વિરુદ્ધ કરવામાં આવ્યા હતા કે તેમણે ૧૯૯૬ થી ૨૦૦૨ દરમિયાન પોતાના કાર્યકાળમાં આર્થિક વિચારણા સહિતની બાહ્ય વિચારણાઓના આધારે મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરાવી હતી. નામાંકિત ઉમેદવારોની પરિણામ-પત્રિકાઓ જપ્ત કરવામાં આવી હતી. રાજ્યના વિજિલન્સ બ્યુરોએ મુખ્ય સચિવને પત્ર લખી આક્ષેપ કર્યો હતો કે ઉક્ત અધ્યક્ષના સમયગાળા દરમિયાન લેવાયેલી મોટાભાગની પરીક્ષાઓ દૂષિત હતી. જ્યાં સુધી નામાંકિત ઉમેદવારોનો સંબંધ હતો, ત્યાં સુધી રાજ્યના વિજિલન્સ વિભાગે ૧૯૯૮ની પરીક્ષાની ઉત્તરવહીઓ પ્રાપ્ત કરી હતી અને તપાસ એજન્સીને અહેવાલ મોકલ્યો હતો. એ જ દિવસે નામાંકિત ઉમેદવારોને એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટનો ચાર્જ સોંપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ બીજા જ દિવસે વિજિલન્સ બ્યુરોએ નામાંકિત ઉમેદવારોના ઇન્ટરવ્યુની વિગતો મળ્યાનો દાવો કરીને મુખ્ય સચિવને નોંધ મોકલી, જેના આધારે સેવા સમાપ્તિના આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા. નામાંકિત એક્ઝિક્યુટિવ અધિકારીઓની શ્રેણીના તમામ અધિકારીઓ તેમની પરીક્ષણકાળની અવધિ પૂર્ણ કરવા જ રહ્યા હતા. નામાંકિત ઉમેદવારો (વર્ગ ૧ અધિકારીઓ) ની સેવાઓ પંજાબ સિવિલ સર્વિસિસ (શિક્ષા અને અપીલ) નિયમો, ૧૯૭૦ મુજબ હોવાનું

બતાવી, અર્થાત્ પરીક્ષણકાળ સમાપ્ત કરીને, સાદી રીતે સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાઓ અધિકારીઓની ચાર શ્રેણીઓથી બનેલા હતા, અર્થાત્, (૧) કાર્યકારી વર્ગ ૧ માં સીધી ભરતીથી નિમાયેલા. ઉક્ત શ્રેણીમાં ૨૮ વ્યક્તિઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. (૨) કાર્યકારી વર્ગ ૨ માં સીધી ભરતીથી નિમાયેલા (સંલગ્ન વગેરે). ઉક્ત શ્રેણીમાં ૬૩ વ્યક્તિઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. (૩) કાર્યકારી વર્ગ ૧ માં નિયુક્ત ઉમેદવારો. ઉક્ત શ્રેણીના ૧૮ વ્યક્તિઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. (૪) ન્યાયિક અધિકારીઓ, જેઓને ચાર ટુકડીઓમાં નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

ઉપરોક્ત અધ્યક્ષ વિરુદ્ધ ફોજદારી ફરિયાદ પક્ષની કાર્યવાહી આરંભવામાં આવી હતી તે એકમાત્ર આધાર પર ડાયરેક્ટ રિફ્રૂટ એક્ટિવિટી વર્ગ ૧ અને વર્ગ ૨ના અધિકારીઓની સેવાઓ સેવા પરથી બરતરફી દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી.

જ્યાં સુધી ન્યાયિક અધિકારીઓનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી નિર્વિવાદ રીતે, વડી અદાલતે માધ્યમ અહેવાલોના આધારે કાર્યવાહી કરી હતી, જેમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે વડી અદાલતમાં કાર્યરત કેટલાક ન્યાયાધીશોના સંતાનોને ઉક્ત અધ્યક્ષ દ્વારા અનુગ્રહ આપવામાં આવ્યો હતો. વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશે એક પરિષ્ઠ ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતામાં સમિતિ રચી હતી. વડી અદાલત દ્વારા કરાયેલ વિનંતી પર નવ ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓ ઉક્ત

સમિતિને સોંપવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, અન્ય કોઈ નોંધ સમિતિને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નહોતી. ઉક્ત સમિતિએ એક અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો, જેમાં એવી ભલામણો કરવામાં આવી હતી કે તમામ ચાર બેચમાં થયેલી ન્યાયિક અધિકારીઓની નિમણૂકો રદ થવી જોઈએ, જોકે ૧૯૯૮ની બેચમાંથી અધિકારીઓની પસંદગી પ્રશ્નાધીન નહોતી. તેમ છતાં, આ અહેવાલ પૂર્ણ અદાલતે સ્વીકાર્યો હતો.

અપીલકર્તાઓએ, રાજ્ય તરફથી થયેલા ઉક્ત પગલાઓથી વ્યથિત થઈ, વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજીઓ દાખલ કરી હતી. ઉક્ત રિટ અરજીઓની સુનાવણી વડી અદાલતની પૂર્ણ ખંડપીઠ સમક્ષ હાથ ધરવામાં આવી. ઉક્ત ખંડપીઠના બે સભ્યો મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવેલી બે સમિતિઓના અધ્યક્ષ હતા. રિટ અરજીઓની સુનાવણી દરમિયાન અપીલકર્તાઓએ જણાવ્યું હતું કે ઉક્ત ન્યાયાધીશો રિટ અરજીઓની સુનાવણી કરે તે અંગે તેમને કોઈ વાંધો નથી. અંતે, રિટ અરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી. તેથી આ અપીલ.

અપીલકર્તાઓની તરફેથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હતું, કારણ કે વિજિલન્સ બ્યુરોના અહેવાલોની સામગ્રી અપીલકર્તાઓને જાહેર કરવામાં આવી નહોતી; કે વિશાળ પાયે ભ્રષ્ટાચારના કથિત પ્રકરણના આધાર પર, દૂષિત ન થયેલા ઉમેદવારોને દૂષિત ઉમેદવારોથી અલગ પાડવાનો પ્રયાસ કર્યા વિના, રાજ્યએ અપીલકર્તાઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવી યોગ્ય નહોતું; અને કે ઉપસમિતિઓના અધ્યક્ષસ્થાને

રહેલા બે ન્યાયાધીશો પક્ષપાતી હોવાને કારણે તેઓ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં ભાગ લઈ શક્યા ન હોત અને તેમણે પોતાને તેમાંથી અલગ રાખવા જોઈએ હતા.

અપીલનો નિકાલ કરીને અને મામલો વડી અદાલતને પરત મોકલીને, અદાલતે

ઠેરવ્યું : સિંહા, ન્યાયાધીશ દ્વારા.

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ના ભંગમાં કરવામાં આવેલી નિયુક્તિ શૂન્ય ગણાશે. તે રદબાતલ ગણાશે. પરંતુ એવો નિષ્કર્ષ નોંધવામાં આવે તે પહેલાં નિયુક્તિ સત્તાધિકારીએ મૂળભૂત તથ્યોને ધ્યાનમાં લેવા જ જોઈએ. આવા મૂળભૂત તથ્યો સ્થાપિત થાય ત્યારે જ કાનૂની સિદ્ધાંતો લાગુ કરી શકાય. [૭૯૮-ઈ]

કર્ણાટક રાજ્ય વિ. ઉમાદેવી, (૨૦૦૬) ૪ સ્કેલ ૨૪૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૧. જો થોડાં વર્ષોની સેવા બજાવનાર નિયુક્તજનોની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હોત, તો રાજ્યના હસ્તે ત્રણ સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું અનિવાર્ય હતું, અર્થાત્, એ સ્થાપિત કરવું કે (૧) એકત્રિત કરાયેલ સામગ્રીની પૂરકતા અંગે એવું સંતોષ અસ્તિત્વમાં હતું કે જેના આધારે રાજ્ય આ સંતોષ પર પહોંચી શકે કે પસંદગી પ્રક્રિયા કલુષિત હતી; (૨) કરાયેલી ગેરકાયદેસરતાઓ બાબતના પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કરવું કે તે મુદ્દાની જડ સુધી પહોંચે છે અને જેના કારણે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા દૂષિત બને છે. એવો સંતોષ તેમજ સામગ્રીની પૂરકતા નિષ્પક્ષ અને

પારદર્શક રીતે કરવામાં આવેલી સવિસ્તાર તપાસના આધારે એકત્રિત કરેલી હોવી આવશ્યક હતી; (૩) શું ઉપલબ્ધ પૂરતી સામગ્રી રાજ્યને એવો સંતોષ પ્રાપ્ત કરવા સક્ષમ બનાવતી હતી કે બહુમતીમાં અધિકારીઓ કપટપૂર્ણ હેતુનો ભાગ હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું અથવા પ્રણાલી જ ભ્રષ્ટ હતી. [૭૯૮-એફ, જી]

૨.૨. કેટલાક તથ્યોના આધારે કાઢવામાં આવેલ તારણો ઉપરાંત અને વિશેષ કરીને વડી અદાલત દ્વારા ગણાવેલ પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લીધે, રાજ્યએ એ સંપૂર્ણપણે અસંભવ હતું કે નિર્દોષ વ્યક્તિઓને દૂષિત વ્યક્તિઓથી અલગ પાડવી, તે રાજ્ય દ્વારા પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું હતું એવું સ્વીકારવું કઠિન છે. [૭૯૯-બી, સી]

૨.૩. આ એવો મામલો પણ નથી જેમાં તમામ સંબંધિત અભિલેખો નષ્ટ કરી દેવામાં આવ્યા હોય. વિજિલન્સ બ્યુરો એવું કહેતું નથી. પ્રશ્નપત્રો, ઉત્તરવહીઓ અને અન્ય દસ્તાવેજો ઉપલબ્ધ છે. બ્યુરો દ્વારા કરાયેલા અહેવાલો તેના દ્વારા એકત્રિત કરાયેલ સામગ્રીની તપાસના આધારે તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા. વડી અદાલતે પોતે નોંધ્યું છે કે જે ઉપલબ્ધ નથી તે પ્રશ્નપત્ર નિર્ધારકોની નિમણૂક અંગે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા સંબંધિત અભિલેખ છે. એવું સાચું હોઈ શકે કે આવા અભિલેખો માત્ર પાંચ વર્ષનો સમયગાળો પૂર્ણ થયા પછી જ નષ્ટ કરી શકાય, પરંતુ રાજ્યએ એવું દર્શાવ્યું નથી કે તેની અનુપલબ્ધતાના કારણે સત્તાધિકારીઓ માટે સાચા તથ્યો સુધી પહોંચવું કેવી રીતે મુશ્કેલ બન્યું. એવું પણ જાણ કરવામાં આવ્યું નથી કે સંબંધિત જોડાણકારી સામગ્રી પણ નષ્ટ કરવામાં આવી હતી. વડી અદાલતે નોંધ્યું હતું કે તમામ સંબંધિત માહિતી

ઉપલબ્ધ હતી અને અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી. તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે સમગ્ર પ્રકરણમાં નિષ્પક્ષ તપાસ કરવી અશક્ય કામગીરી હતી અથવા એવા તમામ અભિલેખો ઉપલબ્ધ હોવા છતાં એવી સઘન તપાસ કરવામાં આવી હતી કે જેથી આ સંતોષે પહોંચી શકાય કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા વ્યાપક પાયે થયેલ છેતરપિંડીથી ગ્રસ્ત હતી. એવું પણ નોંધાયું નથી કે તમામ નિમણૂકો નાણાકીય પરિબળો સહિત બાહ્ય વિચારણાઓના આધારે કરવામાં આવી હતી. [૭૯૯-સી-એફ]

૩.૧. જો પસંદગી પ્રક્રિયામાં છેતરપિંડી સ્થાપિત થઈ હતી, તો રાજ્યએ પુનઃપસંદગી યોજવાની દરખાસ્ત કરવી જોઈતી ન હતી. જેમની પુનઃપસંદગી કરવામાં આવી હતી, તેમની જયેષ્ઠતા સામાન્ય રીતે તેમના પક્ષમાં પુનઃસ્થાપિત કરી શકાતી નહોતી. એવો પ્રસ્તાવ સ્પષ્ટપણે એ કારણે કરવામાં આવ્યો હતો કે મોટી સંખ્યામાં કર્મચારીઓની સંડોવણી અંગે રાજ્ય નિશ્ચિત નહોતું. [૭૯૯-એફ, ૭]

૩.૨. વધુમાં, બોર્ડની પરીક્ષામાં સામૂહિક નકલના સાબિત થયેલા કેસ અને જ્યાં નાગરિક સેવકની નિમણૂક સંકળાયેલી હોય ત્યાં ભ્રષ્ટાચારના આક્ષેપરૂપ પરંતુ અસાબિત આરોપ વચ્ચે ભેદ અસ્તિત્વમાં છે. [૭૯૯-એચ; ૮૦૦-એ]

૩.૩. ફક્ત ત્યારે જ, જ્યારે કલંકિત કેસોને અકલંકિત કેસોથી અલગ પાડવું અશક્ય અથવા અત્યંત અસંભવ જણાય, ત્યારે જ સમૂહમાં સેવાસમાપ્તિના આદેશો બહાર પાડવામાં આવી શક્યા હોત. [૮૦૧-ડી]

બિહાર સ્કૂલ એક્ઝામિનેશન બોર્ડ વિ. સુભાષ ચંદ્ર સિંહા, [૧૯૭૦] ૧
એસ.સી.સી. ૬૪૮, એનામિકા મિશ્રા વિ. યુ.પી. પબ્લિક સર્વિસ કમિશન,
[૧૯૯૦] સપ્લિ. એસ.સી.સી. ૬૯૨, એસ.પી. બિસ્વાસ વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ
ઇન્ડિયા, [૧૯૯૧] સપ્લિ. ૨ એસ.સી.સી. ૩૫૪, યુનિયન ટેરિટરી ઓફ
ચંદીગઢ વિ. દિલબાગ સિંહ, [૧૯૯૩] ૧ એસ.સી.સી. ૧૫૪, કૃષ્ણ યાદવ વિ.
સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, [૧૯૯૪] ૪ એસ.સી.સી. ૧૬૫, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા
વિ. આનંદ કુમાર પાંડે, [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૬૬૩, હનુમાન પ્રસાદ વિ.
યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૬] ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૨, યુનિયન ઓફ
ઇન્ડિયા વિ. ઓ. ચક્રધર, [૨૦૦૨] ૩ એસ.સી.સી. ૧૪૬, બી. રમણજિની
વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી., [૨૦૦૨] ૫ એસ.સી.સી. ૫૩૩, પ્રીતપાલ સિંહ વિ.
સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૬૯૫, પ્રમોદ લહુદાસ વિ. સ્ટેટ
ઓફ મહારાષ્ટ્ર, [૧૯૯૬] ૧૦ એસ.સી.સી. ૭૪૯, પી.એસ. સથપ્પન વિ.
આંધ્રા બેંક લિ., [૨૦૦૪] ૧૧ એસ.સી.સી. ૬૭૨, એમ.પી. ગોપાલકૃષ્ણન
નાયર વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, [૨૦૦૫] ૧૧ એસ.સી.સી. ૪૫, હરિયાણા સ્ટેટ
ફૂડ. લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક વિ. નીલમ, [૨૦૦૫] ૫ એસ.સી.સી. ૯૧, બેની
ટી.ડી. વિ. રજિસ્ટ્રાર ઓફ કોઓપરેટિવ સોસાયટીઝ, [૧૯૯૮] ૫ એસ.સી.સી.
૨૬૯, ઓંકાર લાલ બાજાજ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૩] ૨
એસ.સી.સી. ૬૭૩, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રાજેશ પી.યુ. પાથુવાલનિકાથુ,
[૨૦૦૩] ૭ એસ.સી.સી. ૨૮૫, અશોક લેહકા વિ. ઋષિ દીક્ષિત, (૨૦૦૬)

જ સ્કેલ ૫૧૯ અને અજય હસિયા વિ. ખાલિદ મુજુબ સેહરાવદી, [૧૯૮૧] ૧ એસ.સી.સી. ૭૨૨, નો સંદર્ભ લેવાયો.

૪.૧. સમિતિનું અધ્યક્ષસ્થાન સંભાળેલાં બે વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોને ખંડપીઠનો ભાગ બનાવવામાં આવવું ન જોઈએ હતું. આ એવો કેસ ન હતો કે જેમાં આવશ્યકતાના સિદ્ધાંતનો આશ્રય લેવો જરૂરી બનતો. શક્ય છે કે ન્યાયિક અધિકારીઓ તરફથી હાજર રહેલ વકીલે, સમિતિના સભ્ય રહેલ ન્યાયાધીશો આ મામલો સાંભળે તે અંગે કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો ન હોય. (૮૧૪-ઈ)

૪.૨. તેથી, રિટ અરજદારો દ્વારા માનનીય ન્યાયાધીશો તરફથી પક્ષપાત અંગેનો વાંધો ઉઠાવવાનો પોતાનો અધિકાર સંભવતઃ છોડી દેવાયો હોય, છતાં તેનો એવો અર્થ થતો નથી કે આ અદાલત આવા મહત્વપૂર્ણ તથ્યને અવગણે. આ સ્પષ્ટપણે એવો મામલો હતો જેમાં માનનીય ન્યાયાધીશોએ આ બાબતની સુનાવણીમાંથી પોતાને અલગ રાખવા જોઈએ હતા. તેઓએ પોતાને યાદ અપાવવું આવશ્યક હતું કે ન્યાય માત્ર થવો જ જોઈએ એટલું નહીં, પરંતુ તે સ્પષ્ટપણે થતો દેખાવા પણ જોઈએ. (૮૧૫-એફ, જી)

જાહેર હિત વિવાદ કેન્દ્ર વિ. ભારત સંઘ, (૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૨૦૨, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

ડૉ. જી. સરાણા વિ. યુનિવર્સિટી ઓફ લખનૌ, [૧૯૭૬] ૩ એસ.સી.સી. ૫૮૫, સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. રામદાસ શ્રીનિવાસ નાયક, (૧૯૮૨) ૨ એસ.સી.સી. ૪૬૩, અશોક કુમાર યાદવ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, (૧૯૮૫)

સપ્. એસ.સી.આર. ૬૫૭, કુમાઉ મંડલ વિકાસ નિગમ લિ. વિ. ગિરજા શંકર પંત, (૨૦૦૧) ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૨, રૂપા હુર્ડા વિ. અશોક હુર્ડા, (૨૦૦૨) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૮ અને એમ.પી. સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટેબ્લિશમેન્ટ વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી., [૨૦૦૪] ૮ એસ.સી.સી. ૭૮૮ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. .

ઈન રે; પિનોચેટ (૧૯૯૯ ૧ ૧ ઓલ ઈ.આર. ૫૭૭ અને એ.ડબલ્યુ.જી. ગ્રુપ લિમિટેડ વિ. મોરિસન, (૨૦૦૬ ૧ ૧ ઓલ ઈ.આર. ૮૬૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૫. ન્યાયિક અધિકારીઓના મનમાં એવી શંકા ઊભી થઈ હોય કે અસ્તિત્વમાં ન હોય એવા તથ્યોના આધારે અનુમાનો કાઢવામાં આવ્યા હતા, તે નકારી શકાય તેમ નથી. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં, જેમના આધારે તેમને કલંકિત અધિકારીઓ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા તે અહેવાલો પર ઓછામાં ઓછું નજર કરવા માટે અધિકારીઓને તક આપવી જ જોઈતી હતી. જો અંતે વડી અદાલતના મતે ન્યાયિક અધિકારીઓને ઉક્ત અહેવાલ જોવાનો અધિકાર હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું, તો પછી તેમની નકલો તેમને શા માટે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નહોતી, અથવા ઓછામાં ઓછું યોગ્ય સમયે તેની તપાસ શા માટે આપવામાં આવી નહોતી જેથી તેઓ પોતાની રજૂઆતો કરી શકે, તે સમજવું શક્ય નથી. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે મૌખિક રજૂઆતો પૂર્ણ થયા બાદ અને લેખિત રજૂઆતો દાખલ થયા પછી, ભલે અન્ય સેવા વર્ગોને સંબંધિત રિટ અરજીઓની સુનાવણી ચાલી રહી હતી, ન્યાયિક અધિકારીઓની તરફથી રજૂ કરાયેલા દલીલો પૂર્ણ કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો અને ફક્ત આગલી

તારીખે, જ્યારે વકીલને અહેવાલો પર ટિપ્પણી કરવાની કોઈ તક નહોતી, ત્યારે તે અદાલતમાં વંચીને સંભળાવવામાં આવ્યા અને વકીલને તેમની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી. એવું હોઈ શકે કે ઉચ્ચ ન્યાયતંત્ર હંમેશા ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે જે ગંભીરતાની તે હકદાર છે તે રીતે વર્તવાનો પ્રયાસ કરે છે; પરંતુ આવી કઠોર સજા ત્યારે જ ફટકારવામાં આવી શકે જ્યારે ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા અપનાવીને પોતાને સંતોષ થાય એટલા પૂરતા દસ્તાવેજી આધાર રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ હોય. વડી અદાલતે ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે અન્યાયપૂર્ણ વર્તન કર્યું હતું. (૮૧૮-બી-એફ)

૬. વડી અદાલત સંભવતઃ પ્રસિદ્ધિ માધ્યમોના અહેવાલોથી પ્રભાવિત થઈ હતી કે તેની કાર્યરત ન્યાયાધીશોના બે સંતાનોને ખોટી રીતે નિમણૂક આપવામાં આવી. તેમ છતાં, બારમાં એવું જણાવાયું છે કે તેઓ બેચના શ્રેષ્ઠ ક્રમે આવેલા ઉમેદવારો હતા અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલોમાં તેમના નામો ઉલ્લેખિત નહોતા. માત્ર એટલા કારણે કે કાર્યરત ન્યાયાધીશોના સંતાનોને રોજગાર મળ્યો, માત્ર તેનાથી જ એવો અનુમાન ઉભો થતો નથી કે પસંદગી પ્રક્રિયામાં બધું યોગ્ય ન હતું. [૮૧૮-એફ, જી]

૭. તેથી, આક્ષેપિત ચુકાદો તેમજ રાજ્ય સરકાર અને વડી અદાલતના આદેશો રદ કરવામાં આવવા પાત્ર છે. જો કે આક્ષેપિત ચુકાદાઓ ટકી શકે તેમ નથી, તેમ છતાં ન્યાયના હિતમાં બાબતોને નવા સિરેથી વિચારણા માટે વડી અદાલતને પરત મોકલવામાં આવે તો તે ન્યાયસંગત થશે. જોકે, દૂષિત અને નિર્દૂષિત વચ્ચે છટણી કરવાની દૃષ્ટિએ તથા ન્યાયના હિતમાં, વડી અદાલતને

બે સ્વતંત્ર તપાસ સમિતિઓ રચવા વિનંતી કરવામાં આવે છે – એક કારોબારી અધિકારીઓ સંબંધિત અને બીજી ન્યાયિક અધિકારીઓ સંબંધિત. (૮૧૯-ડી, ઈ]

ભંડારી, ન્યાયાધીશ અનુસાર (સમિતિમાં રહેલા ન્યાયાધીશો દ્વારા મામલાની સુનાવણી કરવાની યોગ્યતાના પ્રશ્નને છોડીને બાકી તમામ મુદ્દાઓ અંગેના નિષ્કર્ષો અને નિશ્ચયો સાથે સંમત થઈને) :

૧.૧. આ કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો, જેઓ પર ખાસ પ્રકાશ પાડવાની જરૂર છે, એવી છે કે કેટલાક ઉમેદવારોએ અંદાજે ત્રણ વર્ષ સુધી કામ કર્યું હતું અને તેમની સેવાઓ માત્ર ફોજદારી તપાસના આધારે જ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી, જે તપાસ ત્યારે પ્રારંભિક અવસ્થામાં હતી. પસંદગી રદ થવાના પરિણામે તેમની સેવાઓનો અંત લાવવો માત્ર તેમના હિતોને ગંભીર રીતે હાનિ પહોંચાડનારું જ નહીં બને, પરંતુ તેમના સમગ્ર ભાવિ કારકિર્દીને પણ બરબાદ કરી નાખશે. [૮૩૬-બી]

૧.૨. એ ઉલ્લેખ કરવો પ્રાસંગિક હોઈ શકે છે કે ઉક્ત અવધિ દરમિયાન આ અધિકારીઓની પ્રામાણિકતા અથવા કાર્યક્ષમતા અંગે કોઈ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો નથી. (૮૩૬-સી)

૨. આ કેસના તથ્યોની નજીકથી થયેલી તપાસ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે ન્યાયિક અધિકારીઓને વડી અદાલત દ્વારા ન્યાયસંગત વર્તન મળ્યું નહોતું. તેમને તે અહેવાલ અને અન્ય સામગ્રીની નકલો આપવામાં આવી નહોતી, જેના

પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, અને સમિતિ સમક્ષ અથવા અન્ય કોઈ એવા મંચ સમક્ષ, જ્યાં તેઓ પોતાની ફરિયાદો રજૂ કરી શકે અને પોતાનો દૃષ્ટિકોણ રજૂ કરી શકે, અસરકારક રજૂઆત કરવાની તેમને વાસ્તવમાં કોઈ તક જ મળી નહોતી. [૮૩૬-એફ]

ભારત સંઘ વિ. રાજેશ પી.યુ. પુથુવલનિકાથુ, (૨૦૦૩) ૭ એસ.સી.સી. ૨૮૫, અનામિકા મિશ્રા વિ. યુ.પી. જાહેર સેવા આયોગ, (૧૯૯૧) સપ્લિ. એસ.સી.સી. ૬૯૨, એસ.પી. બિસ્વાસ વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૯૧] સપ્લિ. ૨ એસ.સી.સી. ૩૫૪, ઑંકાર લાલ બાજપાય વિ. ભારત સંઘ, (૨૦૦૩) ૨ એસ.સી.સી. ૬૭૩, ડૉ. જી. સારાણા વિ. લખનૌ યુનિવર્સિટી, [૧૯૭૬] ૩ એસ.સી.સી. ૫૮૫, સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. રામદાસ શ્રીનિવાસ નાયક, [૧૯૮૨] ૨ એસ.સી.સી. ૪૬૩ અને અશોક કુમાર યાદવ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, [૧૯૮૫] સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૬૫૭, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩. વડી અદાલતે આ મામલાનું યોગ્ય દૃષ્ટિકોણથી વિચારણા કર્યું નથી. એકમુષ્ટ રદબાતલના પરિણામે મોટો કલંક લાગશે, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે પસંદગીઓ ગંભીર ભ્રષ્ટાચારના આક્ષેપોને કારણે રદ કરવામાં આવે. પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે થોડાક ઉમેદવારોના દુરાચરણ માટે, શું પ્રામાણિક અને યોગ્ય ઉમેદવારોએ પણ એકમુષ્ટ રદબાતલના કારણે, અને તેના પરિણામે તેમની સેવાઓ સમાપ્ત થવાથી, દુઃખ ભોગવવું જોઈએ? શું તેવા પ્રામાણિક ઉમેદવારોને, તેમની તરફથી કોઈ દોષ ન હોવા છતાં, માત્ર એટલા માટે દુઃખ સહન કરવા

મજબૂર કરવાના કે પ્રતિવાદીઓને કલંકિત ઉમેદવારોના કેસોને અન્ય ઉમેદવારોથી અલગ પાડવામાં મુશ્કેલી પડે છે? આ કાર્ય પ્રતિવાદીઓ માટે મુશ્કેલ હોઈ શકે, પરંતુ સંબંધિત તમામના હિતમાં અને ખાસ કરીને પ્રામાણિક ઉમેદવારોના હિતમાં, રાજ્યએ આ કાર્ય હાથ ધરવું જ જોઈએ. અનૈતિક ઉમેદવારોને એવી રીતે સમગ્ર પ્રણાલીને નુકસાન પહોંચાડવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં કે જેના કારણે નિર્દોષ લોકોને પણ ભારે અપમાન અને કલંક સહન કરવો પડે. (૮૩૬-એચ; ૮૩૭-એ-સી)

કુમાઉન મંડલ નિગમ લિ. વિ. ગિલજા શંકર પંત, [૨૦૦૧] ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૨ અને રૂપા હુર્ડા વિ. અશોક હુર્ડા, [૨૦૦૨] ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૮ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

ઇન રે: પિનોચેટ (૧૯૯૯] ૧ ઓલ ઇ.આર. ૫૭૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧૬ હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, (૪થ આવૃત્તિ) પરિચ્છેદ ૧૪૭૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૪.૧. અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ રજૂઆતમાં કોઈ જ સાર નથી કે સમિતિના બે સભ્યો (વડી અદાલત દ્વારા નિયુક્ત) મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા રચાયેલ પૂર્ણ ખંડપીઠનો ભાગ ન હોવા જોઈએ હતા. આ કેસોમાં, સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં, અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર રહેલા વકીલે વિષયની સુનાવણી પૂર્ણ ખંડપીઠના ન્યાયાધીશો દ્વારા કરવામાં આવે તે માટે

સ્પષ્ટ સંમતિ આપી હતી. વડી અદાલત સમક્ષ સ્પષ્ટ સંમતિ આપ્યા પછી, તેઓને આ અદાલત સમક્ષ કોઈ આક્ષેપ કરવાની પરવાનગી આપી શકાતી નથી. આવી વૃત્તિને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ નહીં. (૮૩૮-સી, ડી)

જ.ર. કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, અપીલકર્તાઓએ આ અદાલત સમક્ષ એ બાબતે કોઈ ફરિયાદ કરવી યોગ્ય નથી કે રિપોર્ટ રજૂ કરનાર બે ન્યાયાધીશો પણ સભ્ય હતા એવી પૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા કેસોની સુનાવણી કરવામાં આવી હતી. સ્વીકાર્ય રીતે, પૂર્ણ ખંડપીઠનું ગઠન કરનાર તે ન્યાયાધીશોને મુદ્દાનો નિર્ણય કોઈ એક તરફ કે બીજી તરફ કરવાની બાબતમાં કોઈપણ પ્રકારનો હિતસંબંધ ન હતો. અપીલકર્તાઓએ સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં સ્પષ્ટપણે રજૂ કર્યું હતું કે દર્શાવેલ પૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા મુદ્દાની સુનાવણી થવા અંગે તેમને કોઈપણ પ્રકારનો વાંધો નથી. જો એમ માન્ય પણ ધરીએ કે તે ન્યાયાધીશોને અપીલકર્તાઓ વિરુદ્ધ કોઈ પૂર્વગ્રહ હતો, તો પણ અપીલકર્તાઓએ પોતાનો એવો હક, જો કોઈ હોય તો, ત્યજી દીધો હતો. આ પરિસ્થિતિઓમાં, 'હકત્યાગ'નો સિદ્ધાંત પૂર્ણપણે લાગુ પડે છે. [૮૪૦-સી-ઈ]

કેમિન્સ બૉલરૂમ્સ કો. લિ. વિ. ઝેનિથ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ (ટૉર્કવે) લિ., (૧૯૭૦) ઓલ ઈ.આર. ૮૭૧, અર્લ ઑફ ડાર્નલી વિ. લંડન, ચેથમ એન્ડ ડોવર રેલ્વે કો., (૧૮૬૭) એલ.આર. ૨ એચ.એલ. ૪૩, સેન્ટ્રલ લંડન પ્રોપર્ટી ટ્રસ્ટ લિ. વિ. હાઈ ટ્રીઝ હાઉસ લિ., (૧૯૪૭) કે.બી. ૧૩૦, શેરર વિ. વાહલસ્ટ્રોમ ટેક્સ સિવ. એપ., ૩૧૮ એસ.ડબ્લ્યુ. ૨ડી ૪૫૬, સ્મિથ વિ. મેકનાઈટ ટેક્સ સિવ. એપ., ૨૪૦ એસ.ડબ્લ્યુ. ૨ડી ૩૬૮, કોવિંગ્ટન

વર્જિનિયન વિ. પુઝ્સ ૨૯ એસ.ઈ. ૨ડી ૪૦૬ અને મિસુરી સ્ટેટ લાઈફ ઈન્શ્યોરન્સ કો. વિ. લે ફ્રે, ટેક્સ ૧૦ એસ.ડબ્લ્યુ. ૨ડી ૨૬૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૫. આ મામલાનો બીજો એક મહત્વપૂર્ણ પાસો એ છે કે બે ન્યાયાધીશો (જે સમિતિનો ભાગ હતા) ને વડી અદાલત સમક્ષની રિટ અરજીમાં પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા ન હતા અને આ અપીલોમાં પણ આ અદાલત સમક્ષ તેમને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા નથી. જો અપીલકર્તાઓ તે બે ન્યાયાધીશો સામે આક્ષેપો કરવાના બાબતે એટલા ઉત્સુક હતા, તો અપીલકર્તાઓએ ઓછામાં ઓછું આ અદાલત સમક્ષ (અદાલતની પરવાનગીથી) તેમને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવા જોઈતા હતા. આ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની લઘુત્તમ આવશ્યકતા છે. [૮૪૨-એ, બી]

જોસેફ વિલાંગંડન વિ. એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર, [૧૯૭૮] ૩ એસસીસી ૩૬ અને એમ/એસ. એરુશિયન ઈક્વિપમેન્ટ એન્ડ કેમિકલ લિ. વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, (૧૯૭૫) ૧ એસસીસી ૭૦, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

નાગરિક અપીલી અધિકારક્ષેત્ર: નાગરિક અપીલ ક્રમાંક ૩૪૧૧-૩૪૨૧ સન ૨૦૦૫.

ચંદીગઢ સ્થિત પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત દ્વારા સી.ડબ્લ્યુ.પી. નં. ૮૪૨૩, ૮૪૩૪, ૮૫૮૫, ૮૫૮૭, ૮૫૯૨, ૮૫૯૫, ૮૭૪૦, ૮૭૪૧,

૮૭૪૨, ૮૯૫૪, ૮૯૫૭ સન ૨૦૦૨ માં તા. ૭.૭.૨૦૦૩ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

દીવાની અપીલ નં. ૩૪૨૨, ૩૪૧૦, ૩૪૦૯, ૩૪૦૫-૩૪૦૮, ૩૪૫૬-૫૯, ૩૪૪૬-૩૪૪૭, ૩૪૦૨, ૩૪૪૯-૩૪૫૫, ૩૪૬૩-૬૪, ૩૪૬૦, ૩૪૦૧, ૩૪૪૫, ૩૩૯૯, ૩૪૦૪, ૩૪૪૪, ૩૪૪૧, ૩૪૩૯, ૩૪૨૮- ૩૪૩૬, ૩૪૪૦, ૩૪૩૮, ૩૪૪૨, ૩૪૩૭, ૩૪૦૩, ૩૪૨૭, ૩૪૬૧, ૩૪૦૦, ૩૪૭૭, ૩૪૭૫, ૩૪૨૩, ૩૪૪૮, ૩૪૭૨-૭૪, ૩૪૮૯, ૩૪૯૧ સન ૨૦૦૫ની તથા ડબ્લ્યુ.પી. (સી) નં. ૧૪ સન ૨૦૦૪ની.

સરૂપ સિંહ, પંજાબના વધારાના એડવોકેટ જનરલ, આર.કે. રાઠોર, પંજાબના એ.એ.જી., ડૉ. રાજીવ ધવન, એ.કે. ગાંગુલી, મહાબીર સિંહ, બી.એસ. માલિક, રાજીવ આત્મા રામ, રાકેશ ઢિવેદી, પી.પી. રાવ, મનોજ સ્વરૂપ, આશિષ મોહન, ઉદય ગુપ્તા, નીરજ શર્મા, જિતેન્દ્ર મોહન શર્મા, સંદીપ સિંહ, મધુસ્મિતા બોરા, નિખિલ જૈન, ડી. મહેશ બાબુ, નરેશ કુમાર, નિધેશ ગુપ્તા, નિધિ ગુપ્તા, વિનોદ શુક્લા, એસ. જનની, દિનેશ વર્મા, સુરેશ કુમારી, એ.પી. મોહન્ટી, જે.પી. ત્રિપાઠી, એસ.સી. પોલ, જી.એસ. માન, રૂપા પોલ, ચંચલ ગોયલ, રેખા પાંડે, સુશીલ કુમાર જૈન, પ્રથિભા જૈન, રામ નિવાસ, એ.પી. ધનીજા, એચ.ડી. થાનવી, સારદ સિંઘાનિયા, પ્રદીપ અગરવાલ, બાલકૃષ્ણ શર્મા, ગુરમિન્દર સિંહ, રાણી

મહેશ્વરી, પ્રતિભા જૈન, પુનીત બાલી, પ્રભજીત જૌહર, અનિતા નરવાલ, એસ.એસ. જૌહર, એસ.બી. ઉપાધ્યાય, શિવ મંગલ શર્મા, સંજય દાસ, અજય બન્સલ, નીરજ કુમાર જૈન, આદિત્ય કુમાર ચૌધરી, ભરત સિંહ, સંજય સિંહ, ઉગ્ર શંકર પ્રસાદ, અશોક કે. મહાજન, પરમજીત બત્તા, વિનીત ભગત, દેવાસિસ મિશ્રા, રાજશેખર રાવ, નિખિલ નય્યર, વિપિન ગોગિયા, જસપ્રીત ગોગિયા, ગુરિન્દર પી. સિંહ, કે.કે. ગોગિયા, જયશ્રી આનંદ, કરુણા કર્માહલ, રાણા રણજીત સિંહ, આર.સી. કોહલી, પી.એન. પુરી, વિમલા સિન્હા, અભિષેક ચૌધરી, ગૌરવ ભાટિયા, સાદ શર્વાની, નિરંજના સિંહ, ગૌરવ લિબેરાહન, આદર્શ ઉપાધ્યાય, અરુણ કે. સિન્હા, રાકેશ સિંહ, મુકેશ કુમાર સિન્હા, એ. મારિયાપુથમ, અરુણા માથુર (મેસર્સ અરુપુથમ અરુણા એન્ડ કો. માટે,) જતિન્દર કુમાર ભાટિયા, બિમલ રોય જાદ અને એમ.પી. શોરાવાલા હાજર રહેલા પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો એસ.બી. સિન્હા, ન્યાયાધીશ દ્વારા આવ્યો હતો. ભારતના સંવિધાનના રચયિતાઓએ સંવિધાનિક મૂલ્યોનું પાલન થાય તે માટે કેટલીક સંવિધાનિક સંસ્થાઓની રચના કરી હતી; જેમાં જાહેર સેવા આયોગ તેમનામાંનું એક છે. ભારતના સંવિધાનની કલમ ૩૧૫ એવો અનિવાર્ય ઉપબંધ કરે છે કે સંઘ માટે એક જાહેર સેવા આયોગ અને દરેક રાજ્ય માટે એક જાહેર સેવા આયોગ રહેશે. કલમ ૩૨૦ જાહેર સેવા આયોગના કાર્યો બાબતે જોગવાઈ કરે છે અને તેમાં એવું જણાવ્યું છે કે અનુક્રમે સંઘની સેવાઓ તથા રાજ્યની સેવાઓમાં

નિમણૂકો માટે પરીક્ષાઓ લેવો તે સંઘ જાહેર સેવા આયોગ અને રાજ્ય જાહેર સેવા આયોગોનું કર્તવ્ય છે. કેટલીક બાબતોના સંબંધમાં ભારત સંઘ અને રાજ્યો ઉપર જાહેર સેવા આયોગ સાથે પરામર્શ કરવાની ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. જાહેર સેવા આયોગની ગૌરવતા અને સ્વતંત્રતા જળવાઈ રહે તે હેતુથી, આયોગના સભ્યો અથવા કર્મચારીવર્ગને ચુકવવાનાં વેતન, ભથ્થાં અને પેન્શન ભારતની સંચિત નિધિ અને/અથવા રાજ્યની સંચિત નિધિ પર ભારિત કરવાના નિર્દેશ આપવામાં આવ્યા છે. જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષને માત્ર ભારતના સંવિધાન હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને જ પદચ્યૂત કરી શકાય છે.

શ્રી રવિંદરપાલ સિંહ સિધુ ૧૯૯૬ થી ૨૦૦૨ દરમિયાન પંજાબ જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષ હતા. તેમના વિરુદ્ધ આવા આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હતા કે તેમણે નાણાકીય પ્રતિફળ સહિત બાહ્ય વિચારણાના આધારે મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરાવી હતી. આવી નિમણૂકો ૧૯૯૮ થી ૨૦૦૧ના સમયગાળા દરમિયાન કરવામાં આવી હોવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું. તેમના નિવાસસ્થાને એકથી વધુ પ્રસંગોએ દરોડા પાડવામાં આવ્યા હતા. તેમની કબજામાંથી તથા અન્ય સગાસંબંધીઓ પાસેથી મોટી રકમ (આશરે રૂપિયા ૧૬ કરોડ) વસૂલ કરવામાં આવી હતી. આ સંદર્ભે તેમના વિરુદ્ધ બે પ્રથમ માહિતી અહેવાલો નોંધવામાં આવ્યા હતા; એક ૨૫.૩.૨૦૦૨ના રોજ એફ.આઈ.આર. નં. ૭/૦૨ તરીકે અને બીજો ૩૦.૪.૨૦૦૨ના રોજ એફ.આઈ.આર. નં. ૨૪/૦૨ તરીકે. ઉક્ત પ્રથમ માહિતી અહેવાલોમાં પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ

બ્રાન્ચ) ના નવ અધિકારીઓના નામ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ ત્યારબાદ તેમાંથી બે, એટલે કે, રાહુલ અને રણદીપ વિરુદ્ધના આક્ષેપો પાછા ખેંચી લેવામાં આવ્યા હતા. પી.સી.એસ. સંલગ્ન સેવાઓમાં સંકળાયેલા ત્રેસઠ અધિકારીઓ સામે, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ માત્ર કમલજીત સિંહ નામના એક જ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ નોંધવામાં આવ્યો હતો. જ્યાં સુધી તહસીલદારના પદો પરની નિમણૂકનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી કોઈપણ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવ્યો નહોતો.

નામાંકિત ઉમેદવારોની પરિણામ પત્રિકાઓ ૧૭.૫.૨૦૦૨ના રોજ જમ કરવામાં આવી હતી. પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ બ્રાન્ચ) ની ઉત્તરવહીઓ પણ જમ કરવામાં આવી હતી. આશરે ૨૧.૫.૨૦૦૨ના રોજ પંજાબ રાજ્યના વિજિલન્સ બ્યુરોએ પંજાબના મુખ્ય સચિવને પત્ર લખીને આક્ષેપ કર્યો હતો કે શ્રી સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન લેવાયેલી મોટાભાગની પરીક્ષાઓ દૂષિત હતી. બીજા જ દિવસે ૮૦ પાનાંનું એક સ્મરણપત્ર જારી કરવામાં આવ્યું હતું. જ્યાં સુધી નામાંકિત ઉમેદવારોનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી રાજ્યના વિજિલન્સ વિભાગે, જેમનો અહીં અગાઉ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, ૧૯૯૮ની પરીક્ષાની ઉત્તરવહીઓ મેળવી હતી અને ૨૧.૫.૨૦૦૨ના રોજ તપાસ એજન્સીને અહેવાલ મોકલ્યો હતો. એ જ તારીખે નામાંકિત ઉમેદવારોને એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ તરીકે ચાર્જ સોંપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે પછીના દિવસે, એટલે કે ૨૨.૫.૨૦૦૨ના રોજ, વિજિલન્સ બ્યુરોએ નામાંકિત ઉમેદવારોની મુલાકાતની વિગતો પ્રાપ્ત થયાનો પુરસ્કૃત દાવો કરીને મુખ્ય સચિવને નોંધ મોકલી હતી,

જેના અનુસંધાને ૨૩.૫.૨૦૦૨ના રોજ સેવા સમાપ્તિના આદેશો કરવામાં આવ્યા હતા. નામાંકિત એક્ઝિક્યુટિવ અધિકારીઓની શ્રેણીના તમામ અધિકારીઓ તેમની પરિક્ષણાવધિનો સમય લગભગ પૂર્ણ કરવા આવ્યાં હતાં. નામાંકિત ઉમેદવારો (વર્ગ ૧ અધિકારીઓ) ની સેવાઓ માત્ર નિયમો મુજબ હોવાનું દર્શાવીને, એટલે કે પરિક્ષણાવધિ સમાપ્ત કરીને, સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી.

અહિંના અપીલકર્તાઓ અધિકારીઓની ચાર શ્રેણીઓથી બનેલા છે, અર્થાત્, (૧) એક્ઝિક્યુટિવ વર્ગ ૧ માં સીધી ભરતી થયેલા ઉમેદવારો. ઉક્ત શ્રેણીમાં ૨૮ વ્યક્તિઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. (૨) એક્ઝિક્યુટિવ વર્ગ ૨ માં સીધી ભરતી થયેલા ઉમેદવારો (સંલગ્ન વગેરે). ઉક્ત શ્રેણીમાં ૬૩ વ્યક્તિઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. (૩) એક્ઝિક્યુટિવ વર્ગ ૧ માં નામનિર્દેશિત ઉમેદવારો. ઉક્ત શ્રેણીના ૧૮ વ્યક્તિઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. (૪) ન્યાયિક અધિકારીઓ. ન્યાયિક અધિકારીઓની નિયુક્તિ ચાર ટુકડીઓમાં કરવામાં આવી હતી. અનુક્રમે ભરતી વર્ષ ૧૯૯૭-૯૮, ૧૯૯૮-૯૯, ૧૯૯૯-૨૦૦૦ અને ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માટે ચાર પરીક્ષાઓ યોજવામાં આવી હતી.

ન્યાયિક પક્ષે, નીચે મુજબની ખાલી જગ્યાઓ અસ્તિત્વમાં હતી :

૧૯૯૮ - ૨૧

૧૯૯૯ - ૧૪

૨૦૦૦ - ૮

૨૦૦૧ - ૨૧

કુલ - ૬૪

ઉપરોક્ત તબક્કાઓમાં જેમની સેવા સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી તે અધિકારીઓની સંખ્યા અનુક્રમે ૨૧, ૧૪, ૮, ૨૧ હતી અને કુલ મળીને ૬૪ વ્યક્તિઓ થાય છે.

૭.૬.૨૦૦૨ના રોજ વધુ એક સતર્કતા અહેવાલ કરવામાં આવ્યો હતો. સ્વીકાર્ય રીતે, ૨૦૦૧ની બેચમાંથી કોઈ નિમણૂક કરવામાં આવી નહોતી.

સીધી ભરતી દ્વારા નિમાયેલ કાર્યપાલક વર્ગ ૧ અને વર્ગ ૨ ના કર્મચારીઓની સેવા તા. ૨૪.૮.૨૦૦૨ ના આદેશથી માત્ર આ આધારે બરતરફી દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી કે ઉપરોક્ત શ્રી સિદ્ધુ વિરુદ્ધ ફોજદારી ફરિયાદ પક્ષની કાર્યવાહી આરંભિત કરવામાં આવી હતી.

ઉપરોક્ત વર્ગો ઉપરાંત કેટલાક ઉમેદવારો અન્ય અલગ વર્ગોમાં પણ આવે છે, જેમ કે, સ્વાતંત્ર્ય સેનાની, દિવ્યાંગ, એસ.સી.ઓ.પી., વગેરે.

ન્યાયિક અધિકારીઓ સંબંધે જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, નિર્વિવાદ રીતે, વડી અદાલતે મીડિયા અહેવાલોના આધારે કાર્યવાહી કરી હતી, જેમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતના કેટલાક કાર્યરત ન્યાયાધીશોના સંતાનોને જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષ દ્વારા લાભ અપાયો

હતો. વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશે એક વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશના અધ્યક્ષસ્થાને સમિતિ રચી હતી. વડી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતિ પર નવ ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓ ૩૦.૫.૨૦૦૨ના રોજ ઉક્ત સમિતિને સોંપવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, અન્ય કોઈ નોંધપોથી સમિતિને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નહોતી. ઉક્ત સમિતિ દ્વારા એક અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવી ભલામણો કરવામાં આવી હતી કે ચારેય બેચમાં કરવામાં આવેલી ન્યાયિક અધિકારીઓની નિયુક્તિઓ રદ ગણવામાં આવે, તેમ છતાં ૧૯૯૮ બેચના અધિકારીઓની પસંદગી પ્રશ્નાધીન નહોતી. તેમ છતાં, ઉક્ત અહેવાલ પૂર્ણ અદાલતે સ્વીકારી લીધો હતો.

જ્યારે વડી અદાલતની ભલામણો પંજાબ સરકારને પ્રાપ્ત થઈ, ત્યારે ૧૯૯૮ બેચના ઉમેદવારોની નિમણૂકો રદ કરવાની ભલામણો કયા આધાર પર કરવામાં આવી હતી તે અંગે એક પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો. ત્યારબાદ, વધુ એક સમિતિની રચના કરવામાં આવી. ઉક્ત સમિતિના અધ્યક્ષ અગાઉની સમિતિના સભ્ય હતા. તે પછી સમિતિનો અહેવાલ ફરીથી સંપૂર્ણ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો અને તે જ ૧૨.૮.૨૦૦૨ના રોજ મંજૂર કરવામાં આવ્યો. ન્યાયિક અધિકારીઓની સેવાઓ ૨૭.૯.૨૦૦૨ના રોજ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી.

જણાવાયેલા બરતરફીના આદેશો બાદ, તેમ છતાં, અન્ય પરીક્ષાઓ રદ કરવા અથવા અન્ય સેવાઓના અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા માટે રાજ્ય તરફથી કોઈ વધુ કાર્યવાહી કરવામાં આવી નહોતી. જોકે, અન્ય પદ અંગે

યોજાયેલી પરીક્ષાઓના સંબંધમાં, પંજાબના રાજ્યપાલે ૨૦.૦૭.૨૦૦૪ના રોજ એક સમિતિની નિમણૂક કરી હતી. ઉક્ત સમિતિએ ૨૦.૧૦.૨૦૦૪ના રોજ અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો, જેમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે દૂષિત અને અદૂષિત અધિકારીઓ વચ્ચે ભેદ કરવો શક્ય છે. તેણે ભવિષ્યમાં અપનાવવાની પસંદગી પ્રક્રિયા તથા કરવામાં આવનાર નિમણૂકો અંગે કેટલાક સૂચનો અને ભલામણો કરી હતી.

આ તબક્કે, અમે કેટલાક અન્ય સંબંધિત તથ્યોનો નોંધ લઈ શકીએ. વિજિલન્સ બ્યુરો દ્વારા તપાસની શરૂઆત થતાં જ જગમાન સિંહ માફી સાક્ષી બન્યો. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે તેણે ૨૪.૧.૨૦૦૨ ના રોજ એક વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નિવેદન આપ્યું હતું. શ્રી સિદ્ધુના અન્ય બે કથિત સહઅપરાધીઓ, અર્થાત્, શ્રી પ્રેમ સાગર અને શ્રી પરમજીત સિંહે પણ કથિત રીતે ૧૩.૫.૨૦૦૨ ના રોજ એક વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૬૪ મુજબ તેમના નિવેદનો આપ્યા હતા. ઉક્ત નિવેદનોના આધારે; અન્ય અને વધુ ગુનાસૂચક સામગ્રી શોધી કાઢવા માટે ૧૯.૦૪.૨૦૦૨ ના રોજ વિવિધ સ્થળોએ, જેમાં શ્રી સિદ્ધુએ પોતાના નામે તેમજ પોતાના સગાંઓના નામે ખોલાવ્યા હોવાનું દર્શાવવામાં આવેલા લોકરો/મુદતી જમા/બેંક ખાતાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, દરોડા પાડવામાં આવ્યા હતા. ઉક્ત દરોડાઓ દરમિયાન આશરે રૂ. ૧૬ કરોડની રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હતી.

અહીંના અપીલકર્તાઓએ, કેટલાક અન્ય લોકો સાથે મળીને, રાજ્ય તરફથી કરવામાં આવેલી ઉક્ત કાર્યવાહીથી વ્યથિત થઈ, પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત સમક્ષ મોટી સંખ્યામાં રિટ અરજીઓ દાખલ કરી હતી.

ઉક્ત રિટ અરજીઓ અંતે ઉક્ત વડી અદાલતની પૂર્ણ પીઠ સમક્ષ સુનાવણી માટે આવી. ઉક્ત પીઠના બે સભ્યો, માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા નિમાયેલ બે સમિતિઓના અધ્યક્ષો હતા.

જોકે, ઉક્ત રિટ અરજીઓની સુનાવણી વખતે, રિટ અરજદારો તરફથી હાજર થયેલા વિધાવંત વકીલે જણાવ્યું હતું કે ઉક્ત માનનીય ન્યાયાધીશો દ્વારા રિટ અરજીઓની સુનાવણી કરવામાં આવે તે અંગે તેમને કોઈ વાંધો નથી. આશરે ૩૦.૦૧.૨૦૦૨ના રોજ, અપીલકર્તાઓ – ન્યાયિક અધિકારીઓએ અહેવાલોની નકલો તેમજ ઉત્તરવહીઓ સહિત તે દસ્તાવેજોની નકલો પુરા પાડવા માટે અરજી દાખલ કરી, જેમનો ની અદાલતે સેવા સમાપ્તિના આદેશો પસાર કરવા માટે કોઈ ને કોઈ સમયે આધાર લીધો હતો. વડી અદાલતે સમિતિના અહેવાલોને લગતા વિશેષાધિકારનો દાવો કર્યો. પંજાબ રાજ્યએ પણ એવો અભિગમ અપનાવ્યો કે વિજિલન્સ બ્યુરોના અહેવાલની સામગ્રી જાહેર કરી શકાતી નથી, કારણ કે તેનાથી કેસની તપાસ જોખમમાં મુકાઈ શકે. ન્યાયિક અધિકારીઓ તરફથી મૌખિક રજૂઆતો ૫.૨.૨૦૦૩ના રોજ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અને તેમને ૬.૨.૨૦૦૩ સુધીમાં લેખિત રજૂઆતો દાખલ કરવા કહેવામાં આવ્યું હતું; પરંતુ આશ્ચર્યજનક રીતે, ૬.૨.૨૦૦૩ના રોજ સમિતિના અહેવાલો તેમજ ગુણપત્રકો વિધાવંત વકીલની તપાસ માટે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવ્યા.

વડી અદાલત સમક્ષ સુનાવણી દરમિયાન, રસપ્રદ રીતે, રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે એવું નિવેદન કર્યું હતું કે અનુવર્તી રીતે પુનઃઆયોજિત ઇન્ટરવ્યૂઓ અથવા, જે રીતે લાગુ પડે તે મુજબ, પુનઃઆયોજિત પરીક્ષાઓમાં સફળ થયેલા ઉમેદવારોને ફરીથી સેવામાં લેવામાં આવશે અને તેમની વરિષ્ઠતા જાળવી રાખવામાં આવશે.

વડી અદાલતે પોતાનો ચુકાદો ૫.૩.૨૦૦૩ના રોજ અનામત રાખ્યો હતો. તે તારીખે, કેટલાક અભિલેખો સીલબંધ આવરણમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. ૭.૭.૨૦૦૩ના રોજ આપવામાં આવેલ પડકારિત ચુકાદાના કારણે, રિટ અરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજદારો તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ મુખ્ય દલીલો આ પ્રમાણે હતી:

(૧) સેવાનો સમાપન કરતાં, રાજ્યએ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪, ૨૧ અને ૩૧૧ની જોગવાઈઓનો ગંભીર ભંગ કર્યો;

(૨) વિવાદિત સેવાસમાપ્તિના આદેશો પસાર કરતી વખતે રાજ્ય દ્વારા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની સંપૂર્ણ અવગણના કરવામાં આવી હતી.

(૩) અપીલકર્તાઓ પૈકી કેટલાંકએ પરીવિક્ષાનો ત્રણ વર્ષનો અવધિ સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કર્યો હોવાથી, તેઓને ૧૯૭૬ના નિયમોના નિયમ ૨૩ અનુસાર કાયમી કરવામાં આવ્યા હોવાનું માનવામાં આવશે અને તેથી, પંજાબ સિવિલ સર્વિસિસ (શિક્ષા અને અપીલ) નિયમો, ૧૯૭૦ (સંક્ષેપમાં, '૧૯૭૦ના

નિયમો') અનુસાર નિયમિત તપાસ કર્યા વિના તેમની સેવાઓ સમાપ્ત કરી શકાતી નહોતી;

(૪) કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, ૧૯૭૦ના નિયમોની નિયમ ૨૩ નો આશ્રય અપીલકર્તાઓમાંથી એવા વ્યક્તિઓની સેવા સમાપ્ત કરવા માટે લેવામાં આવી શક્યો ન હોત, કારણ કે એવું દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું કે પરીક્ષણકાળ દરમિયાન તેમનું કામ, વર્તન અને કાર્યનિષ્પાદન અસંતોષકારક હતું;

(૫) સ્વીકાર્ય પુરાવાના સ્વરૂપે કોઈ યોગ્ય સામગ્રી ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી ન હોવાથી, જેના આધારે રાજ્ય એવી સદ્ભાવનાપૂર્વકની માન્યતા રચી શક્યું હોત કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયાઓ દૂષિત હતી, તેથી પડકારાયેલ સેવાસમાપ્તિના આદેશો કાયદાની દૃષ્ટિએ અમાન્ય માનવા યોગ્ય છે.

બીજી તરફ, રાજ્ય તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો એવી હતી કે:

(૧) શ્રી સિદ્ધુએ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૬થી ૨૬.૦૩.૨૦૦૨ દરમિયાન પોતાના કાર્યકાળમાં આયોગની સત્તાઓનો અન્ય તમામ સભ્યોને બાકાત રાખીને સ્વયં ઉપયોગ કર્યો હતો, જે પોતે જ સ્થાપિત કરે છે કે પસંદગી પ્રક્રિયાઓ કાયદેસર માન્ય નહોતી;

(૨) રાજ્ય આયોગના સભ્યો દ્વારા રિટ અરજીઓ આ દલીલ સાથે દાખલ કરવામાં આવી હતી કે શ્રી સિદ્ધુએ એવી રીતે વ્યવસ્થામાં હેરફેર કરી હતી કે માત્ર તેઓની જ પસંદગી સુનિશ્ચિત થાય જેઓએ રૂપિયા ચૂકવ્યા હતા અથવા જેમની પાસે ઉચ્ચ સત્તાધિકારીઓની ભલામણો હતી.

(૩) રાજ્યનો સંતોષ વિજિલન્સ બ્યુરોની અહેવાલ પર આધારિત હતો, જેમાં શ્રી જગમન સિંહે આપેલા નિવેદનોનો સમાવેશ થતો હતો, અને તે નિવેદનો શ્રી સિંધુના દોષ તરફ સ્પષ્ટપણે સંકેત કરતા હતા, કારણ કે તેમણે ખુલાસો કર્યો હતો કે શ્રી સિંધુએ સંભવિત ઉમેદવારોની મોટી સંખ્યામાં નિમણૂકો કરી હતી અને તપાસ દરમિયાન બહાર આવ્યું હતું કે કમિશનના મુખ્યાલયમાંથી પ્રશ્નપત્રો અને ઉત્તરવહીઓ ગેરરીતે બહાર કાઢવામાં આવ્યા હતા અને ક્યારેક ખાલી ઉત્તરપત્રિકાઓ ઉમેદવારોને સોંપવામાં આવી હતી તથા પરીક્ષકોને ઓછી પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોને વધુ ગુણ આપવા અને સાથે સાથે વધુ પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોને ઓછા ગુણ આપવા માટે વિશેષ સૂચનાઓ પણ જારી કરવામાં આવી હતી।

(૫) શ્રી સિંધુએ ગેરકાયદેસર ઉપાયો અપનાવી પોતાના અધ્યક્ષપદના કાર્યકાળ દરમિયાન રૂપિયા ૨૨ કરોડની સંપત્તિ એકત્રિત કરી.

(૬) સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા સંપૂર્ણપણે દૂષિત થઈ ગઈ હતી અને ગુણવત્તાધારક ઉમેદવારોને અન્ય ઉમેદવારોથી અલગ પાડવું શક્ય નહોતું, જોકે તમામ નિયુક્તિઓ સમાપ્ત કરવાનો અને તમામ પરીક્ષાઓ રદ કરવાનો નિર્ણય ન્યાયસંગત અને સદ્ભાવપૂર્વકનો હતો.

વડી અદાલત તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો એવી હતી કે

(૧) શ્રી સિદ્ધના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવેલી ભલામણોમાં છેડછાડ કરવામાં આવી હતી, તે અન્યાયી હતી અને કાયદેસર રીતે દુષિત હતી તે બહાર આવતા ન્યાયિક અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી.

(૨) ન્યાયિક અધિકારીઓની પસંદગીના મામલે કમિશન દ્વારા કરાયેલ ગેરકાયદેસરતાઓ અને અનિયમિતતાઓની તપાસ કરવા માટે બે ઉપસમિતિઓની રચના કરવામાં આવી હતી અને તેઓ દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલો પૂર્ણ અદાલતે યોગ્ય રીતે સ્વીકાર્યા હતા, જેના અનુસંધાને અને તેને આગળ વધારતાં રાજ્ય સરકારે તેમની સેવાઓ સમાપ્ત કરી હતી.

વડી અદાલતે આક્ષેપિત ચુકાદો આપતી વખતે પક્ષકારોની ઉપરોક્ત રજૂઆતોનો વિચાર કર્યો હતો. તેણે અનેક નિર્ણયોનું અવલોકન કર્યું અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે તેમાંથી નીચેના સિદ્ધાંતો તારવી કાઢવામાં આવે:

"(૧) છેતરપિંડી, હેરફેર, ભ્રષ્ટાચાર અથવા પસંદગી પ્રક્રિયાનું સંચાલન કરવા માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી વ્યાપક અનિયમિતતાઓ અને ગેરકાયદેસરતાઓના કારણે દૂષિત બનેલી પસંદગી રદ કરવાની બાબતમાં પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમોનું પાલન કરવું આવશ્યક નથી.

(૨) ભલે આવી પસંદગીના રદ થવાને કારણે કેટલાક પાત્ર ઉમેદવારોને હાનિ ભોગવવી પડે, તથાપિ સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા લેવાયેલ નિર્ણયને મનસ્વી અથવા અયોગ્ય ગણાવી શકાય નહીં.

(૩) અદાલત કેટલીક વ્યક્તિઓની પસંદગીને યથાવત્ રાખી શકતી નથી, જ્યાં છેતરપિંડી, કપટ વગેરેને કારણે પસંદગીની પ્રક્રિયા દૂષિત થઈ ગઈ હોય અને સમગ્ર પસંદગીને રદબાતલ કરવામાં આવે તે જાહેર હિતમાં હોય.

(૪) અદાલત સક્ષમ પ્રાધિકારીના નિર્ણય સામે અપીલમાં બેસી શકતી નથી. જો પસંદગી દૂષિત છે એવો અભિપ્રાય રચવા માટે સરકાર પાસે કોઈ સ્પર્શનીય સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય, તો અદાલત તેના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નથી."

જોકે, વડી અદાલતની પૂર્ણ પીઠે વિવિધ વર્ગોના અધિકારીઓના કેસોમાં કોઈ ભેદ પાડવાનો કોઈ પ્રયત્ન કર્યો નહોતો, પરંતુ વિગિલન્સ બ્યુરો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા અહેવાલો અને દસ્તાવેજો પર આધાર રાખીને એવું મત વ્યક્ત કર્યું કે તેનાથી નીચેના લક્ષણો પ્રગટ થાય છે :

(એ) પ્રશ્નપત્રો તો ઉમેદવારોને ફોડવામાં આવ્યા હતા અથવા પરીક્ષકોને વધુ ગુણ આપવા માટે સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી.

(બી) કેટલાક કિસ્સાઓમાં ઉમેદવારોને અપાયેલા ગુણમાં ચેડાં કરીને તે વધારવામાં આવ્યા હતા.

(સી) આયોગ પાસેથી મેળવાયેલ પરિણામ પત્રકોમાંથી બહાર આવ્યું કે જેમણે પૈસા ચૂકવ્યા હતા એવા મોટાભાગના ઉમેદવારોને મુલાકાતમાં ખૂબ ઊંચા ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા.

(ડી) તે ઉમેદવારો, જેમણે લેખિત પરીક્ષામાં ઊંચા ગુણ મેળવ્યા હતા, તેમને મૌખિક પરીક્ષણમાં અત્યંત ઓછા ગુણ આપવામાં આવ્યા, કારણ કે અથવા તો

તેમની પસંદગી થવાની નહોતી અને તેમણે પૈસા ચૂકવ્યા નહોતા, અથવા તેમને એલાઇડ સર્વિસિસમાં ખસેડી દેવાના હતા.

(ઈ) પરીક્ષકોની નિમણૂક કરવાની પ્રક્રિયા સંપૂર્ણપણે શ્રી રવિંદરપાલ સિંહ સિદ્ધના નિયંત્રણ હેઠળ હતી અને તેમણે પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોને નિશ્ચિત ગુણ આપવાના નિર્દેશ આપ્યા હતા.

(એફ) સીધી ભરતી માટે પસંદ કરાયેલા કેટલાક ઉમેદવારોની ઉત્તરપુસ્તિકાઓમાં જોવા મળેલી કેટલીક અનિયમિતતાઓને વડી અદાલતે પોતાના નિષ્કર્ષો સુધી પહોંચવા માટે દૃષ્ટાંતરૂપે ધ્યાનમાં લીધી હતી.

વડી અદાલતે વધુમાં આ પણ સૂચવ્યું હતું કે કેટલાક ઉમેદવારોની જવાબપત્રિકાઓમાં કેટલીક અનિયમિતતાઓ જોવા મળી હતી, જેના સંદર્ભમાં તેના દ્વારા ૧૩ કથિત ઉદાહરણો નોંધવામાં આવ્યા હતા. ઇન્ટરવ્યૂમાં અસામાન્ય રીતે ઓછા ગુણ આપીને પી.સી.એસ. (ઇ.બી.) માટે પસંદગીથી વંચિત રાખવામાં આવેલા કેટલાક ઉમેદવારોના પ્રકરણો ચુકાદામાં વિશેષરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. આવી અનિયમિતતાઓની શ્રેણીમાં આવતાં આવા કુલ નવ પ્રકરણો નોંધાયેલા હોવાનું વડી અદાલતે ધ્યાનમાં લીધું હતું. રાજ્ય દ્વારા રજૂ કરાયેલા લેખિત નિવેદનોમાંથી પી.સી.એસ. (જુડિશિયલ બ્રાન્ચ) માં નિમણૂક માટે કરવામાં આવેલી ભરતીમાં રહેલી કથિત અનિયમિતતાઓ પણ વડી અદાલતે નોંધેલી હતી, જેમાં ૧૦ ઉમેદવારોના પ્રકરણો વિશેષરૂપે નોંધવામાં આવ્યા હતા. ઇન્ટરવ્યૂમાં ગુણ આપવાની કથિત સમાનતાના મુદ્દે, વડી અદાલતે

નોંધ્યું હતું કે પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ બ્રાન્ચ) અને સંલગ્ન સેવાઓમાં સીધી ભરતી માટે ઈન્ટરવ્યૂ લેવાયેલા ૨૬૩ ઉમેદવારોમાંથી ૧૭૨ ઉમેદવારોને ઈન્ટરવ્યૂ લેનારાઓ દ્વારા એક્સરખા ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા, ૨૩૦ ઉમેદવારોએ એક ગુણના તફાવતવાળા ગુણ મેળવ્યા હતા અને ૫૮ ઉમેદવારોએ બે ગુણના તફાવતવાળા ગુણ મેળવ્યા હતા. જ્યાં સુધી નામાંકિત ઉમેદવારોનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી વડી અદાલતે નોંધ્યું હતું કે લેખિત પરીક્ષા યોજવામાં અનિયમિતતાઓ અને ગેરકાનૂનીતાઓ અંગે કોઈ આક્ષેપ કરી શકાય તેમ નહોતો, પરંતુ તેણે આ મત વ્યક્ત કર્યો :

"(૧) નોમિનેટેડ ઉમેદવારોને સંબંધિત રજિસ્ટર એ-૧ અને રજિસ્ટર સી (વર્ષ ૧૯૯૬) માં પસંદ થયેલા તેમજ ન પસંદ થયેલા બંને માટે ૧૦૦% સમાનતા છે. વર્ષ ૧૯૯૪ માટેના રજિસ્ટર એ-૨ના મામલે, ૩ પસંદ થયેલા ઉમેદવારોને ગુણ આપવાના મામલે ૧૦૦% સમાનતા છે. ૧૮ પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની સમગ્ર સ્થિતિ ધ્યાનમાં લેતા, એક ઉમેદવારના ગુણોમાં ૩ ઈન્ટરવ્યુઓમાંથી ૧ ઈન્ટરવ્યુઓ દ્વારા ૧ ગુણનો તફાવત છે. આથી, ૯૫% કરતાં વધુ ઉમેદવારોને સમાન સંખ્યાના ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા.

(૨) જો બધા ૧૪૧ નામનિર્દિષ્ટ ઉમેદવારોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો ૨૫ માંથી ૨૨ કિસ્સાઓમાં ૧ ગુણનો તફાવત છે. વધુ મોટો તફાવત માત્ર ૩ કિસ્સાઓમાં જ જોવા મળે છે. ત્યારબાદ ૯ કિસ્સાઓમાં માત્ર એક જ મુલાકાતકાર દ્વારા ૧ ગુણનો તફાવત છે અને ૧ કિસ્સામાં એક મુલાકાતકાર દ્વારા ૨ ગુણનો તફાવત છે. આ ફરીથી પૂર્વયોજન અને ચલકપટ દર્શાવતી અસામાન્ય

ઢબ સૂચવે છે. અહીં પણ, ૯૮% કરતાં વધુ ઉમેદવારોને સમાન સંખ્યાના ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા."

તે ઉપરાંત, અન્ય ઉમેદવારોને મૌખિક પરીક્ષામાં આપવામાં આવેલા ગુણોના સંદર્ભમાં કેટલીક સામાન્ય વિશેષતાઓ પણ તેણે નોંધેલી હતી.

વડી અદાલતના ચુકાદાને બે ભાગોમાં વિભાજિત કરી શકાય છે.

(એ) વડી અદાલતે સામાન્ય રીતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો :

ઉપરોક્ત ચર્ચા અને ઉદ્દેખિત દષ્ટાંતરૂપ કેસોની તપાસમાંથી તથા ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ અદાલતમાં નોંધાયેલા કથિત દલાલોના નિવેદનો સહિતના અભિલેખનું અવલોકન કરતાં, આ બાબતમાં જરા પણ શંકાને સ્થાન રહેતું નથી કે ઉમેદવારોની પસંદગી સુનિશ્ચિત કરવા માટે ભ્રષ્ટ ઉપાયો માત્ર થોડાક કેસોમાં જ અપનાવવામાં આવ્યા હતા એવું નથી, પરંતુ પસંદગીની તમામ પ્રક્રિયાઓમાં એ જ કાર્યપદ્ધતિ અપનાવવામાં આવતી હતી, જેના પરિણામે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા દૂષિત બની ગઈ હતી; તેમજ શ્રી રવિંદરપાલ સિંહ સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કમિશન દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગીઓમાં વ્યાપક પાયે ભ્રષ્ટાચાર, અનિયમિતતાઓ, ગુણોમાં હેરફેર અને અન્ય ગેરકાયદેસરતાઓ સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થાય છે. અમે કથિત દલાલોના નિવેદનોનું પરિશીલન કર્યું છે, જેમણે શ્રી સિદ્ધુ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી કાર્યપદ્ધતિની વિગતો આપી છે. પરીક્ષકોને પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોને નિર્ધારિત સંખ્યાના ગુણ આપવા અને અન્ય ઉમેદવારોના ગુણ ઘટાડવા માટે સૂચના આપવામાં

આવતી હતી, જેના પરિણામે ઘણા પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારો બહાર થઈ ગયા હતા. કેટલાક કેસોમાં પરીક્ષાના એક દિવસ પૂર્વે સાંજે ઉમેદવારોને પ્રશ્નપત્રો આપવામાં આવ્યા હતા. અનુકૂળ ગણાયેલા ઉમેદવારોની પસંદગી સુનિશ્ચિત કરવા માટે, અન્ય પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોના ભોગે, મોટી સંખ્યામાં કેસોમાં ગુણોમાં હેરફેર કરવામાં આવી હતી. શ્રી સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા હકીકતમાં એક જ વ્યક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવતો કાર્યક્રમ હતો. તેમણે પોતાની વિશ્વસનીયતા ધરાવતા એવા પરીક્ષકોની નિમણૂક કરી હતી, જે તેમના ઇશારે કામ કરતા હતા અને તેમની દુર્ભાવનાપૂર્ણ યોજનાઓને અમલમાં મૂકવામાં જેમને તેઓ વિશ્વાસપાત્ર માનતા હતા. ખરેખર, જે કોઈ વ્યક્તિ તેમને પૈસા દ્વારા અથવા "સિફારિશ" દ્વારા પહોંચી શકતો હોય, તેની પસંદગી તેઓ કરાવી શકતા હતા. શ્રી સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કોઈ વ્યક્તિ માત્ર પ્રતિભાના આધારે પસંદ થઈ શકતી હતી કે કેમ તે કહેવું મુશ્કેલ છે, અને શક્ય છે કે કેટલાક ઉમેદવારો પ્રતિભાના આધારે પણ પસંદ થયા હોય; પરંતુ સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા ભ્રષ્ટાચારથી દૂષિત બની ગયેલી હોવાથી, આવા ઉમેદવારોની ઓળખ કરવી શક્ય નથી. કથિત દલાલો દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોની તકેદારી વિભાગ તથા સરકારે પરસ્પર ચકાસણી કરી હતી અને એવું જણાયું હતું કે શ્રી સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન વિવિધ સેવાઓ માટે ઉમેદવારોની પસંદગીમાં ભ્રષ્ટાચાર સર્વવ્યાપક હતો.

(બી) ન્યાયિક અધિકારીઓના સંબંધમાં, એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો:

પી.સી.એસ. ન્યાયિક અધિકારીઓની પસંદગીના મામલે, વડી અદાલતે તેની વહીવટી બાજુએ ઉત્તરપત્રિકાઓ સહિતના રેકૉર્ડની પણ તપાસ કરી હતી અને નોંધ્યું હતું કે કેટલાક અપસંદ થયેલા ઉમેદવારોની ઉત્તરપત્રિકાઓ ગુણાત્મક રીતે પસંદ થયેલ ઉમેદવારો કરતાં વધુ સારી હતી અને પસંદ થયેલા મોટા ભાગના ઉમેદવારોનું પ્રદર્શન સરેરાશથી નીચું હતું તથા તેમને આપવામાં આવેલા ગુણ તેમના ઉત્તરોથી અસંગત પ્રમાણમાં વધારે હતા, જેનું સૌથી ઉદાર ધોરણો અનુસાર પણ સમર્થન થઈ શકે તેમ નહોતું. વડી અદાલતે એ પણ નિષ્કર્ષ કર્યો હતો કે કેટલીક ઉત્તરપત્રિકાઓમાં ગુણોમાં મોટા પાયે છેડછાડ કરવામાં આવી હતી અને પસંદગીઓ પ્રતિભાના આધારે કરવામાં આવી નહોતી. દલીલો દરમિયાન, ઉત્તરપત્રિકાઓ સહિતનો રેકૉર્ડ અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. અમે તેમાંની ઘણી ઉત્તરપત્રિકાઓનું અવલોકન કર્યું અને જાણવા મળ્યું કે ચુકાદાના પૂર્વવર્તી ભાગમાં દર્શાવવામાં આવેલી અનિયમિતતાઓ તેમાં અસ્તિત્વમાં છે. કેટલીક ઉત્તરપત્રિકાઓ દર્શાવે છે કે પરીક્ષકો દ્વારા મૂળ ફાળવવામાં આવેલા ગુણોમાં અંતઃક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે અને આ સ્પષ્ટપણે તે ઉમેદવારોની પસંદગી સુનિશ્ચિત કરવાની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી રાજ્ય સરકાર સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા રદ કરવામાં ન્યાયસંગત હતી અને આ બાબતમાં તેના નિર્ણયમાં કોઈ ખામી શોધી શકાય નહીં, કારણ કે આ પરિસ્થિતિઓમાં સારને કચરામાંથી અલગ પાડવું શક્ય ન હતું અને પ્રતિભાવાન ઉમેદવારોને પણ ભોગવવું પડ્યું હતું.

અમે અપીલોમાં અપીલકર્તાઓની વિવિધ શ્રેણીઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા હાજર રહેલા મોટી સંખ્યામાં વકીલોને સાંભળ્યા છે.

અપીલકર્તાઓ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી મુખ્ય દલીલો આ મુજબ છે :

(૧) કારણ કે અપીલકર્તાઓ નાગરિક સેવકો બની ગયા હતા, તેથી તેમની સેવાઓ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧ના અર્થમાં સુરક્ષિત હતી, અને તેથી, કાયદેસરના નિયમોની જોગવાઈઓ તેમજ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કર્યા વિના સમાપ્તિના આદેશો પસાર કરવામાં આવ્યા હોવાથી, તે કાયદાની દૃષ્ટિએ દૂષિત ઠરે છે.

(૨) અપીલકર્તાઓએ રાજ્યની સેવા તેમની તરફથી કશીપણ ખામી વિના બજાવી હતી, તેમજ વિભાગીય પરીક્ષાઓ પાસ કરી હતી અને તેમને ઉચ્ચ જવાબદારીઓ પણ સોંપવામાં આવી હતી, તેથી વિશાળ પાયે ભ્રષ્ટાચારના કથિત કેસના આધારે, કલંકમુક્ત ઉમેદવારોને કલંકિત ઉમેદવારોથી અલગ પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યા વિના, તે પણ ભારે ઉતાવળમાં અને તે પણ સંબંધિત સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા વિના, તેમની સેવાઓ સમાપ્ત કરી શકાય તેમ નહોતું. પડકારાયેલ આદેશો રાજ્યના સત્તાધિકારીઓ તરફથી મનનો સવ થા ઉપયોગ ન કરવાના દોષથી પણ પીડિત છે.

(૩) શ્રી સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન લેવાયેલા તમામ નિર્ણયો ગેરકાયદેસર હતા, એવો વ્યાપક પ્રતિપાદન રાજ્ય તરફથી અપનાવવામાં આવેલી મનસ્વી દૃષ્ટિ દર્શાવે છે.

(જ) ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૧૧ હેઠળ કર્મચારીઓને પ્રદાન કરાયેલ રક્ષણને અવગણીને, નામનિર્દિષ્ટ ઉમેદવારોની સેવાઓ પરીવીક્ષાકાળ દરમિયાન અને/અથવા પરીવીક્ષાકાળની અવધિ પૂર્ણ થતી વખતે સમાપ્ત કરી શકાય તેમ નહોતી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, પરીવીક્ષાકાળ દરમિયાન, કથિત દુર્વર્તનના આધારે યોગ્ય શિસ્તભંગ કાર્યવાહી આરંભ્યા વિના તેમની સેવા સમાપ્ત કરી શકાય તેમ નહોતી. ૧૯૭૬ના નિયમોના નિયમ ૨૩ને ધ્યાનમાં લેતાં, કેટલાક પરીવીક્ષાધીનો પરીવીક્ષાની મહત્તમ અવધિ વટાવી ચૂક્યા હોવાથી તેઓ પુષ્ટ થયેલા ગણાશે. નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે પાંચ પરીવીક્ષાધીનો પહેલેથી જ ૩ વર્ષની નિર્ધારિત પરીવીક્ષા અવધિ વટાવી ચૂક્યા હતા અને બાકીના ૧૩ તે અવધિ પૂર્ણ થવાની નજીક હતા.

(પ) જ્યારે સેવા સમાપ્તિનો કોઈ આદેશ ભ્રષ્ટાચારનો સ્પષ્ટ આક્ષેપ ધારણ કરતો હોય, ત્યારે તે સેવામાંથી બરતરફી સમાન ગણાશે અને તેના માટે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું આવશ્યક બનશે.

(ડ) પરીક્ષણકાળના કર્મચારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરી શકાય તે પહેલાં, તે સંબંધિત કાનૂની આધાર અને તેની સાથે સંકળાયેલ કલંકનું વિચારીપૂર્વક પરિશીલન કરવું આવશ્યક હતું, જેથી આ પ્રશ્નનો નિર્ધારણ કરી શકાય કે બરતરફી સેવા અંગેના અસંતોષકારક કાર્યપ્રદર્શનને કારણે હતી કે કલંકિત સ્વરૂપની હતી.

(૭) પસંદગી બાદ નામો નોંધાયેલા હોવા છતાં, પસંદગીનું રદ કરવું એટલે નોંધપોથીમાંથી નોંધની રદબાતલ સમજાય અને તેથી, નિયમોનો નિયમ ૧૭ નો ભંગ કરવામાં આવ્યો હતો.

(૮) વડી અદાલતે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો કાયદેસર રીતે ટકી શકે એવા છે એવું ઠેરવતાં, આ અદાલતના તે નિર્ણયો પર આધાર રાખીને, જેઓને નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરી શકાય, ગંભીર ભૂલ કરી હતી :

(એ) એવા કેસો જેમાં 'ઘટના'ની તપાસ કરવામાં આવી છે;

(બી) તેવા કેસો જ્યાં દૂષિતોને નિર્દોષોથી અલગ પાડવામાં આવ્યા હતા;

(સી) તેવા કેસો, જ્યાં સી.બી.આઈ. દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને તે અંતિમ રીતે પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી;

(ડી) એવા કેસો જેમાં પસંદગી કરવામાં આવી હતી પરંતુ નિમણૂક કરવામાં આવી નહોતી;

(ઈ) એવા કેસો, જેમાં ઉમેદવારો અયોગ્ય હતા અને નિમણૂકો કાયદા અથવા નિયમોની વિરુદ્ધ હોવાનું જણાયું હતું;

(એફ) એવા કેસો, જેમાં નિમણૂક અને ગુનાહિત તપાસ વચ્ચે લગભગ કોઈ સમયાંતર નહોતું.

(૯) રિટ અરજદારોને વાજબી અપેક્ષા હતી કે તેમની સેવાઓ કાયમી કરવામાં આવશે.

(૧૦) જો આવા તથ્યોના આધારે સર્વસમાવેશક આદેશો આપી શકાતા હોય, તો જો બધી પસંદગીઓ દૂષિત હતી, તો અન્ય વર્ષોમાં અથવા અન્ય સેવાઓ માટે કરવામાં આવેલી પસંદગીઓ બાબતે કોઈ કાર્યવાહી શા માટે કરવામાં આવી નહોતી, તે અંગે કોઈ કારણ નહોતું.

(૧૧) રાજ્ય સરકારે પોતે જ એક ઉપસમિતિની રચના કરી હતી, એ હકીકતના પ્રકાશમાં, એ સૂચક છે કે સરકાર પોતે જ એ બાબતે સંતુષ્ટ નહોતી કે વિજિલન્સ બ્યુરોના અહેવાલોને અંતિમ અને અખંડિત માનવાના હતા.

(૧૨) સતર્કતા અહેવાલો અન્યથા અપૂરતા પુરાવા પર આધારિત હોવાનું જણાયું હતું અને તેથી, સત્ય હકીકત બહાર પાડવા માટે એક અલગ સમિતિની રચના કરવી આવશ્યક માનવામાં આવી હતી.

(૧૩) કોઈપણ કાર્યવાહી કરવામાં આવે તે પહેલાં, પંજાબ જાહેર સેવા આયોગની કાર્યવિફળતા અંગેના અહેવાલોની વિગતોની ચકાસણી કરીને તેમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપો વિશે રાજ્યએ પોતાને સંતોષ પામવું આવશ્યક હતું.

(૧૪) રાજ્યનો નિર્ણય અયોગ્ય ઉતાવળમાં લેવામાં આવ્યો હોવાથી, તે દુરાશયપૂર્ણ સ્વરૂપનો હતો.

(૧૫) કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું છે, કારણ કે વિગિલન્સના અહેવાલોની વિગતો અપીલકર્તાઓને જાહેર કરવામાં આવી નહોતી અને કોઈપણ સ્થિતિમાં રાજ્ય તે સંબંધે વિશેષાધિકારનો દાવો કરી શકતું નહોતું.

(૧૬) ગેરકાયદેસર ઉપાયોનો આશરો લેનાર વ્યક્તિઓને દંડિત કરવાના હેતુસર, કોઈ પ્રામાણિક અને નિર્દોષ ઉમેદવારને દંડિત કરી શકાય તેમ ન હતું.

(૧૭) રાજ્ય તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી લેખિત રજૂઆતો પર આધાર રાખવામાં, જ્યારે તેમાં કરાયેલા ઘણા નિવેદનો સોગંદનામા પર કરવામાં આવેલ ન હતા, ત્યારે વડી અદાલતે ગેરકાયદેસર રીતે અને અધિકારક્ષેત્ર વિના કાર્ય કર્યું હતું.

(૧૮) માત્ર ઉત્તરવહીઓના નિરીક્ષણની મંજૂરી આપવી, વર્તમાન કેસમાં, પૂરતી નહોતી, કારણ કે રાજ્ય દ્વારા પારિત કરાયેલા આદેશોનો નિર્ણય તેમાં સમાવિષ્ટ નિવેદનોના આધારે અને સોગંદનામાઓથી સમર્થિત હોવાનું ધ્યાને લઈને કરવો આવશ્યક હતો.

(૧૯) લેખિત પરીક્ષામાં ઉમેદવારોને વધુ ગુણ મળે અને મુલાકાતમાં ઓછા ગુણ મળે, તે અસામાન્ય નથી.

(૨૦) કારણ કે રાજ્યએ છેતરપિંડીનો આક્ષેપ કર્યો છે, તે જ સાબિત કરવાનો ભારે ભાર રાજ્ય પર હતો, જેનું પાલન કરવામાં તે સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયું છે. વડી અદાલત આ બાબત ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ કે મુલાકાત સમિતિઓનું અધ્યક્ષસ્થાન વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશો કરતા હતા અને તેથી મુલાકાતોમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા કરવામાં આવી હતી એવું સૂચવવું અસંગત છે.

(૨૧) ચાર અલગ અલગ વર્ષોમાં ચાર ભિન્ન પસંદગી પ્રક્રિયાઓ હાથ ધરવામાં આવી હોવાથી, તમામ પસંદગીઓને એક જ માપદંડથી આંકી શકાતી નહોતી,

કારણ કે જાહેરાતો અલગ હતી તેમજ સમિતિઓના સભ્યો પણ ભિન્ન હતા અને, વિશેષ કરીને, આ બાબતને ધ્યાનમાં લેતાં કે કમિશનના અધ્યક્ષ અન્ય સભ્યો પર પ્રભુત્વ જમાવી શકે તેવી કોઈ આક્ષેપ ન હતો તેમજ એ હકીકતને પણ ધ્યાનમાં લેતાં કે ગુણવર્ગીકરણ તો માત્ર નિષ્ણાત જ આપે છે.

(૨૨) પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં જેમના નામ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા એવા ૧૦ ઉમેદવારોમાંથી ૭ ઉમેદવારો ૨૦૦૧ બેચના હતા, જેમની તો કોઈ નિમણૂક જ કરવામાં આવી ન હતી અને, તેથી, માત્ર એટલા માટે કે એક અથવા બે ઉમેદવારો વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશોના સંતાનો હતા, જોકે તેઓ તેમના બેચના શ્રેષ્ઠક્રમ મેળવનાર હતા, તે કારણસર તેઓ તમામની સેવાઓ સમાપ્ત કરી શકાય તેમ નહોતી.

(૨૩) ઉપસમિતિએ તેના અહેવાલમાં માત્ર ૯ ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓની જ નોંધ લીધી હતી અને, વધુમાં, ૧૯૯૮ની બેચ અંગે કોઈ તપાસ કરવામાં આવી ન હોવાને કારણે, વડી અદાલતની પૂર્ણ અદાલતે પોતાના મનનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોવાનું માનવું જ પડશે.

(૨૪) ઉપ-સમિતિઓના અધ્યક્ષ રહેલા માનનીય ન્યાયાધીશોમાંથી બે પક્ષપાતી હોવાથી તેઓ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં ભાગ લઈ શકતા નહોતા અને તેમણે પોતાને તેમાંથી અલગ રાખવા જોઈએ હતા.

વડી અદાલતે એવાં નિર્ણયો પર આધાર રાખીને પણ ગંભીર ભૂલ કરી છે, જેમાં પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતો લાગુ પડતા નથી એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે, કારણ કે ઉક્ત કેસો નીચે મુજબ સંબંધિત છે;

(૧) બોર્ડ પરીક્ષામાં વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી સામૂહિક નકલખોરી;

(૨) જ્યાં પસંદગી ચાટીઓ તૈયાર કરવામાં આવી હોય પરંતુ કોઈ નિમણૂકો કરવામાં આવી ન હોય;

(૩) જ્યાં નિયુક્તિઓ કરવામાં આવી હોય, પરંતુ પાત્રતાના માપદંડોનું ઉલ્લંઘન થયું હોવાનું જાણવા મળ્યું હોય;

(૪) જ્યાં કોઈ પણ રીતે ચકાસણીઓ થઈ શકી હોત નહીં, કારણ કે જવાબપત્રિકાઓ અને અન્ય સંબંધિત દસ્તાવેજો નષ્ટ કરવામાં આવ્યા હતા અને અધ્યક્ષે રાજીનામું આપ્યું હતું;

(૫) જ્યાં દસ્તાવેજો નોંધોના મુખપૃષ્ઠ પરથી જ ગેરરીતિઓનું આચરણ સ્પષ્ટ હોવાનું જણાયું હોય;

બીજી તરફ, પંજાબ રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રાકેશ દ્વિવેદીએ રજૂ કર્યું કે:

(એ) સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું આવશ્યક ન હતું, તેમજ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧ મુજબ અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત

કરવા માટે કાયદેસરની જોગવાઈઓની આવશ્યકતાઓનું અનુસરણ કરવું પણ જરૂરી ન હતું, કારણ કે પબ્લિક સર્વિસ કમિશનના અધ્યક્ષે નિયમોના ભંગ સાથે તેના ઉપર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ ગેરકાયદેસર રીતે કબજે કર્યું હતું, જે વાત તે હકીકત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કમિશનના બે સભ્યોએ પણ રિટ અરજીઓ, એટલે કે સી.ડબલ્યુ.પી. ક્રમાંક ૧૪૪૯૧ ઓફ ૧૯૯૭ અને સી.ડબલ્યુ.પી. ક્રમાંક ૭૯૫૨ ઓફ ૨૦૦૧, દાખલ કરી હતી અને એવો આક્ષેપ કર્યો હતો કે અધ્યક્ષ કમિશનની બેઠકો બોલાવતા ન હતા અને તેના ઉપર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ કબજે કર્યું હતું.

(બી) રાજ્ય દ્વારા ૨૩.૫.૨૦૦૨ પહેલાં એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીથી પસંદગી પ્રક્રિયામાં વિશાળ પાયે છેતરપિંડી આચરવામાં આવી હોવાનું દર્શિત થતું હતું, જેના સંબંધમાં બે પ્રથમ માહિતી અહેવાલો, એટલે કે એફ.આઈ.આર. નં. ૭, તા. ૨૫.૩.૨૦૦૨ અને એફ.આઈ.આર. નં. ૨૪, તા. ૩૦.૪.૨૦૦૨, નોંધવામાં આવ્યા હતા.

(સી) તપાસ દરમિયાન જગમન સિંહના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા, જેઓએ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવ્યું હતું કે વિવિધ વ્યક્તિઓની મદદથી અનેક ઉમેદવારોએ ૧૯૯૮ની પરીક્ષાઓમાં પસંદગી મેળવવા માટે શ્રી સિધુને વિશાળ રકમ ચૂકવી હતી અને આ રીતે એકત્ર કરાયેલું નાણું લોકરોમાં સંતાડવામાં આવ્યું હતું તથા શ્રી સિધુના સગાસંબંધીઓના બેંક ખાતાઓમાં જમા કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાંથી મોટા ભાગના હવે દેશ છોડીને ચાલ્યા ગયા છે અને જાહેર ફરાર ગુનેગારો તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા છે, ૧૭.૪.૨૦૦૨ થી ૧૯.૪.૨૦૦૨

દરમ્યાન ૫૬ ખાતાઓ ખોલવામાં આવ્યા હતા અને શ્રી સિધુ તથા તેમના સગાસંબંધીઓના નામે રહેલાં લોકર/બેંક ખાતાઓ સ્થિર જમા રકમોમાંથી રૂ. ૧૬ કરોડથી વધુ રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હતી.

(ડી) હવાલા લેવડદેવડ મારફતે પણ વિશાળ રકમનું હસ્તાંતરણ કરવામાં આવ્યું છે. તપાસ અધિકારીએ શ્રી જસપ્રીત સિંહ તથા અન્યના દોષારોપક નિવેદનો પણ નોંધ્યા હતા, જે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે પસંદગી કરવાની પ્રક્રિયામાં ગંભીર ગેરકાયદેસરતાઓ કરવામાં આવી હતી.

(ઈ) એવું પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે કે ચેરમેને ભ્રષ્ટાચારમાં સંલિપ્તતા દર્શાવી નહોતી.

(એફ) ગુણપત્રકો અને અન્ય સામગ્રીનું વિશ્લેષણ કર્યા બાદ, વિજિલન્સ બ્યુરોએ તેનો અહેવાલ રજૂ કર્યો જેમાં અન્યો ઉપરાંત એવું જણાયું કે ૮૫% કિસ્સાઓમાં અધ્યક્ષ અને સભ્યોએ ઉમેદવારોને મુલાકાતમાં એકસરખા ગુણ જાળવ્યા હતા, જે લગભગ અસંભવ છે, કારણ કે સભ્યો અને અધ્યક્ષે ઉમેદવારોની ક્ષમતાનું અલગથી મૂલવવું આવશ્યક હતું, જે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કમિશન નિયમોની નિયમ ૧૭ (એ) (૩) ની જોગવાઈનો જાહેર રીતે ભંગ અથવા ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યો હતો.

પી.પી. રાવ, વડી અદાલત તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે:

(૧) કારણ કે ન્યાયિક અધિકારીઓની પસંદગી તેની મૂળ પ્રક્રિયાના સ્તરે જ કલંકિત બની ગઈ હતી, તેથી ન્યાયિક પદોની સ્વભાવલક્ષી પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, વડી અદાલત ભરતી પ્રક્રિયાની વિશ્વસનીયતા પુનઃસ્થાપિત કરવા અને ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાનું સંરક્ષણ કરવા માટે સુધારાત્મક પગલાં લેવા બદ્ધ હતી.

(૨) આ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં કે વડી અદાલતે આ મામલાને ભ્રષ્ટાચારના કારણે શરૂઆતના તબક્કેથી જ પસંદગી પ્રક્રિયાનું દૂષિતીકરણ થયેલો કેસ માન્યો હતો, વડી અદાલતની કુલ કોર્ટ આ બાબતમાં નિશ્ચિત હતી કે પસંદગીઓ દૂષિત બની ગઈ હતી અને તેથી, તેનાથી ઉદ્ભવતા કાનૂની પરિણામોને અમલમાં મૂકવામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા કરવામાં આવી નથી.

(૩) ઉપસમિતિઓની ભલામણો કોઈક સામગ્રી પર આધારિત હોવાને કારણે અને પ્રશાસકીય નિર્ણયના સ્વરૂપની હોવાને કારણે, લાગુ પાડવાનો આવશ્યક પુરાવાનો ધોરણ, તમામ ચુકિતસંગત શંકાઓથી પરનો નહીં પરંતુ સંભાવનાઓના પ્રાબલ્યનો રહેશે.

(૪) કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં લેતાં કે ન્યાય માત્ર કરવામાં જ આવવો જોઈએ એટલું નહીં, પરંતુ સ્પષ્ટપણે કરવામાં આવ્યો છે એવું દેખાવું પણ જોઈએ, ન્યાયિક અધિકારીઓની પસંદગી માત્ર નિષ્પક્ષ જ નહીં પરંતુ પારદર્શક પણ હોવી આવશ્યક હતી.

(૫) નવી પસંદગીમાં માત્ર ૧૩ ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી હતી અને ૨૨ની પસંદગી કરવામાં આવી નહોતી અને નવી પસંદગી સામે કોઈ ફરિયાદ ન

હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, વડી અદાલતે નિષ્પક્ષ માપદંડના આધારે કાર્યવાહી કરી હોવાનું માનવું જ પડે.

(૬) અહીંના અપીલકર્તાઓ માટે વડી અદાલતના બંને વિદ્વાન ન્યાયાધીશો સમિતિમાં હતા એ આધાર પર તેમની તરફથી પક્ષપાતનો આક્ષેપ કરવો ખુદો નથી, કારણ કે અપીલકર્તાઓએ પોતે જ સુનાવણીમાં તેમની ભાગીદારી માટે સંમતિ આપી હતી અને તેથી એવું માનવું જ જોઈએ કે તેમણે પોતાનો એવો અધિકાર ત્યજી દીધો હતો.

અમે શક્ય હોય તેટલી હદ સુધી અધિકારીઓની વિવિધ શ્રેણીઓના કેસોનો અલગથી વિચાર કરવાનો પ્રયત્ન કરીશું. પી.સી.એસ. (એક્ટિવિટી બ્રાન્ચ) અને સંલગ્ન સેવાઓમાં નિમણૂકો એક જ ભરતી પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે. ખાલી જગ્યાઓ વર્ષ ૧૯૯૪ અને ૧૯૯૬ની હતી અને તે ખાલી જગ્યાઓનો પંજાબ જાહેર સેવા આયોગ દ્વારા જાહેરાત ક્રમાંક ૧૦, તારીખ ૭.૨.૧૯૯૮ મુજબ જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આ જાહેરાત રાજ્ય સરકારના વિવિધ કેડરની ૯૩ જગ્યાઓ સંબંધિત હતી. ઉપરોક્ત ૯૩ જગ્યાઓમાંથી ૨૮ જગ્યાઓ પી.સી.એસ. (એક્ટિવિટી બ્રાન્ચ)માં હતી.

વિભાગ દ્વારા નામાંકિત ઉમેદવારોમાંથી ભરવાના રૂપ વધારાના પદો હતા. તેમ છતાં, ઉક્ત ખાલી પદોમાંથી માત્ર ૧૮ જ ભરવામાં આવ્યા. આ ૧૮ નામાંકિત ઉમેદવારોમાંથી ૧૪ના નામો સાક્ષીઓએ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નોંધાયેલા તેમના નિવેદનોમાં લીધા હતા અને તેમના વિરુદ્ધ

પ્રથમ માહિતી અહેવાલો નોંધાયા હતા. અમે ઉપર અગાઉ નોંધ્યું છે કે પી.સી.એસ. (એડિક્ઝ્યુટિવ બ્રાંચ) ના કુલ ૨૮ ઉમેદવારોમાંથી, ચઘપિ પ્રારંભિક તબક્કે માત્ર ૮ ઉમેદવારો વિરુદ્ધ જ પ્રથમ માહિતી અહેવાલો નોંધાયા હતા, કમિશનના અન્ય એક સભ્યનો પુત્ર કહેવાતા રાહુલ ગુપ્તા અને રણદીપ સિંહ વિરુદ્ધના આક્ષેપો પાછા ખેંચી લેવામાં આવ્યા હતા.

એલાઈડ સર્વિસિસમાં ૬૩ ઉમેદવારોમાંથી માત્ર એકના વિરુદ્ધ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાયો હતો. જ્યાં સુધી તહસીલદારના પદ પર નિયુક્ત કરાયેલા ઉમેદવારોનો સંબંધ છે, ૧૯માંથી કોઈ એકના વિરુદ્ધ પણ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાયો નહોતો.

નોંધ લેવા જેવી કેટલીક બાબત એ છે કે, વર્ષ ૧૯૯૮માં અન્ય સેવાઓમાં પણ મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી, જેમ કે ઉદાહરણરૂપે, ૩૬૫ પી.સી.એમ.એસ. ડોક્ટરો, ૬૦ શાળા પ્રિન્સિપાલો, ૧૪૭ પશુચિકિત્સા અધિકારીઓ, ૪૨૨ પી.સી.એમ.એસ. ડોક્ટરો અને વર્ષ ૧૯૯૯માં પર મેડિકલ ઓફિસર ડેન્ટલ, ૧૪૭ કૃષિ વિકાસ અધિકારીઓ, ૬૯ પશુચિકિત્સા અધિકારીઓ તથા વર્ષ ૨૦૦૨માં ૮૧ પશુચિકિત્સા અધિકારીઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી, છતાં આ સંબંધમાં રાજ્ય દ્વારા કોઈ તપાસ હાથ ધરવામાં આવી નહોતી અને ન તો ઉક્ત સેવાઓના કોઈપણ ઉમેદવારોની સેવા સમાપ્ત કરવા માટે કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી.

રાજ્યએ સ્વીકાર્ય રીતે નામનિર્દેશિત ઉમેદવારો માટે નવી મુલાકાત લીધી હતી અને કાર્યપાલક અધિકારીઓ તથા અકાર્યપાલક અધિકારીઓ અંગે નવી પરીક્ષાઓ યોજી હતી. જ્યાં સુધી નામનિર્દેશિત સભ્યોનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી પી.સી.એસ. પરીક્ષા, ૧૯૯૮ ના આધારે ૧૯ તહસીલદારોમાંથી ત્રણની ફરીથી પસંદગી કરવામાં આવી હતી.

એવું પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યું છે કે વડી અદાલતમાં રિટ અરજીઓ દાખલ કરનાર ૧૮ નામનિર્દિષ્ટ પસંદ થયેલ ઉમેદવારોમાંથી માત્ર ૧૫ ઉમેદવારોએ અમારી સમક્ષ અપીલો દાખલ કરી છે અને તેમમાંથી ૧૨ના નામ સાક્ષીઓ દ્વારા જણાવવામાં આવ્યા હતા, યદ્યપિ તેમની વિરુદ્ધ પ્રારંભમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલો નોંધવામાં આવ્યા હતા. જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ ભરતીવાળા પી.સી.એસ. (ઈ.બી.) નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી ૧૮એ અમારી સમક્ષ અપીલો દાખલ કરી છે અને તેમમાંથી ૭ના નામ સાક્ષીઓ દ્વારા જણાવવામાં આવ્યા હતા અને તેમની વિરુદ્ધ પ્રથમ માહિતી અહેવાલો નોંધવામાં આવ્યા હતા. જ્યાં સુધી એલાઈડ સર્વિસિસમાં પસંદ થયેલ ઉમેદવારોનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી ૬૩ પસંદ થયેલ ઉમેદવારોમાંથી માત્ર ૨૪એ અમારી સમક્ષ અપીલો દાખલ કરી છે અને તેમના નામ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં અથવા સાક્ષીઓ દ્વારા જણાવવામાં આવ્યા નથી.

આ બાબત વિવાદિત નથી કે પી.સી.એસ. (ઈ.બી.) અને સંલગ્ન સેવાઓના સંબંધમાં, પસંદગી પામેલ વ્યક્તિઓના નામો અલગ અલગ નોંધણીઓમાં નોંધાયેલા છે.

જ્યાં સુધી ન્યાયિક અધિકારીઓનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી તેમાંથી દસેય સામે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવામાં આવ્યો છે. ઉક્ત દસ ઉમેદવારોમાંથી, જેમના નામ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે, તેમાંના સાત ઉમેદવારો ૨૦૦૧ બેચના હતા. ૧૯૯૮ બેચ અંગે કોઈનું પણ નામ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં આવતું નથી. પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં જેમના નામ દર્શાવવામાં આવ્યા છે તે ૩ ઉમેદવારો ૧૯૯૯ બેચ અને ૨૦૦૦ બેચના છે. ૨૦૦૧માં પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની તો ક્યારેય નિમણૂક જ કરવામાં આવી નથી. તેથી, અમે તેમના કેસો વિચારણા હેઠળ લીધા નથી.

અમે આરંભમાં વધુમાં વધુ આ બાબત નોંધીએ છીએ કે શ્રી ડ્રિવેટી અને શ્રી રાવ દ્વારા અમારી સમક્ષ કરવામાં આવેલી દલીલને ધ્યાનમાં લેતાં, કે અમારી સમક્ષના અપીલકર્તાઓની સેવાઓ નિયમોના પ્રાવધાનો મુજબ નહીં પરંતુ પસંદગી પ્રક્રિયામાં સંકળાયેલી ગેરકાયદેસરતા થયેલી હોવાના કારણે સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી, તેથી અમારે સંબંધિત કાયદાકીય જોગવાઈઓની લાગુપાત્રતા તથા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧ ની જોગવાઈઓના પ્રભાવ અંગે વિચાર કરવાની આવશ્યકતા નથી. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ ના ઉલ્લંઘન કરીને કરવામાં આવેલી નિમણૂક શૂન્ય ગણાશે. તે રદબાતલ ગણાશે. પરંતુ એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચતાં પહેલાં નિયુક્તિ સત્તાધિકારીએ મૂળભૂત તથ્યોનું ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે આવા મૂળભૂત તથ્યો સ્થાપિત થાય, કાનૂની સિદ્ધાંતો લાગુ કરી શકાય.

જો થોડા વર્ષોની સેવા પૂર્ણ કરનાર નિયુક્ત કરાયેલાઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી હોય, તો રાજ્યના હસ્તે ત્રણ સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું અનિવાર્ય હતું, એટલે કે, એ સ્થાપિત કરવું કે (૧) એકત્રિત કરાયેલ સામગ્રીની પર્યાપ્તતા અંગે એવી સંતોષપ્રદ સ્થિતિ હોય કે જેના આધારે રાજ્ય આ નિષ્કર્ષે પહોંચી શકે કે પસંદગી પ્રક્રિયા કલંકિત હતી; (૨) એ પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કરવું કે કરવામાં આવેલી ગેરકાયદેસરતાઓ બાબતના મૂળ સુધી પહોંચે છે અને તે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયાને બગાડે છે. આવી સંતોષપ્રદ સ્થિતિ તેમજ સામગ્રીની પર્યાપ્તતા ન્યાયસંગત અને પારદર્શક રીતે કરવામાં આવેલી સવિસ્તર તપાસના આધારે એકત્ર કરવી આવશ્યક હતી; (૩) શું ઉપલબ્ધ પર્યાપ્ત સામગ્રી રાજ્યને આ સંતોષ પર પહોંચવા સક્ષમ બનાવતી હતી કે બહુમતીમાં રહેલા અધિકારીઓ છેતરપીંડીયુક્ત હેતુનો ભાગ હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું અથવા વ્યવસ્થા પોતે જ ભ્રષ્ટ હતી.

એકવાર આવા નિષ્કર્ષો પર પહોંચવામાં આવ્યા પછી, સંબંધિત અધિકારીઓ સુધી અનુસરતા તમામ નિયુક્તિઓ રદ કરી શકાત. પરંતુ સ્વીકાર્ય રીતે, શ્રી સિધુ વિરુદ્ધ કમિશનના કારોબારના શિખરે હોવા અંગે ગંભીર આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, તેમના કાર્યકાળ દરમિયાન કમિશન દ્વારા લેવામાં આવેલા બધા નિર્ણયો હજી સુધી રદ કરવામાં આવ્યા નથી. અમે ઉક્ત વિવાદમાં પ્રવેશ કરવાનો ઇરાદો રાખતા નથી, કારણ કે અમને બાર પરથી જાણ કરવામાં આવી હતી કે વડી અદાલત પોતે જ આ મુદ્દે વિચારાધીન છે. તેમ છતાં, અમે

નોંધ કરી શકીએ કે શ્રી ક્લિવેટીએ તેમની સ્વાભાવિક સ્પષ્ટવક્તિતામાં જણાવ્યું હતું કે તે પ્રશ્નનો કદાચ કોઈ જવાબ ન હોઈ શકે.

કેટલીક હકીકતોના આધાર પર કાઢવામાં આવેલા અનુમાનોથી તથા વિશેષ કરીને વડી અદાલતે ગણાવેલ પરિસ્થિતિઓથી, જેઓ અમારાં સમક્ષ રાજ્ય તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ દ્વારા પુનરાવર્તિત કરવામાં આવી છે, તે સિવાય, રાજ્યએ એ સંપૂર્ણપણે અશક્ય હતું કે નિર્દોષ લોકોને દૂષિત લોકોથી અલગ પાડી શકાય, એવું રાજ્ય દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું હતું, તે સ્વીકારવું મુશ્કેલ છે.

આ એવો કેસ પણ નથી કે જેમાં તમામ સંબંધિત નોંધપોથી નષ્ટ કરી દેવામાં આવી હોય. સતર્કતા બ્યુરો એવું કહેતું નથી. પ્રશ્નપત્રો, ઉત્તરવહીઓ અને અન્ય દસ્તાવેજો ઉપલબ્ધ છે. બ્યુરો દ્વારા બનાવવામાં આવેલા અહેવાલો તેની દ્વારા સંકલિત સામગ્રીની તપાસના આધારે તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા. વડી અદાલતે પોતે જ નોંધ્યું છે કે જે ઉપલબ્ધ નથી તે પ્રશ્નપત્ર નિર્ધારકોની નિમણૂક સંબંધે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને લગતી નોંધપોથી છે. એવું સાચું હોઈ શકે કે આવી નોંધપોથી ફક્ત પાંચ વર્ષની અવધિ પછી જ નષ્ટ કરી શકાય, પરંતુ રાજ્ય દ્વારા એ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે તેની અનુપલબ્ધતાના કારણે સત્તાવાળાઓ માટે સાચા તથ્યો સુધી પહોંચવું કેવી રીતે મુશ્કેલ બન્યું. અમને જાણ કરવામાં આવી નથી કે જોડાણકારક સામગ્રી પણ નષ્ટ કરવામાં આવી હતી. વડી અદાલતે નોંધ્યું છે કે તમામ સંબંધિત માહિતી ઉપલબ્ધ હતી અને અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી. તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે સમગ્ર

પ્રકરણ અંગે નિષ્પક્ષ તપાસ કરવી અશક્ય કામગીરી હતી અથવા એવી તમામ નોંધપોથી ઉપલબ્ધ હોવા છતાં વ્યાપક તપાસ કરવામાં આવી હતી જેથી એ બાબતે સંતોષ પર પહોંચી શકાય કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા વિશાળ પાયે થયેલા કપટથી પીડિત હતી. એવું પણ મળી આવ્યું નહોતું કે તમામ નિમણૂકો બાહ્ય વિચારણાઓ, જેમાં નાણાકીય વિચારણા પણ સામેલ છે, તેના આધારે કરવામાં આવી હતી.

જો પસંદગી પ્રક્રિયામાં છેતરપિંડી સ્થાપિત થઈ હોય, તો રાજ્યએ પુનઃપસંદગી યોજવાની ઓફર કરવી જ ન જોઈતી. જેમની પુનઃપસંદગી કરવામાં આવી હતી, તેમની જ્યેષ્ઠતા સામાન્ય રીતે તેમના પક્ષે પુનઃસ્થાપિત કરી શકાતી નહોતી. આવી ઓફર સ્પષ્ટપણે એ કારણે કરવામાં આવી હતી કે રાજ્યને મોટી સંખ્યામાં કર્મચારીઓની સંડોવણી અંગે ખાતરી નહોતી.

વધુમાં, બોર્ડની પરીક્ષામાં વ્યાપક નકલચોરીનો સાબિત થયેલો કેસ અને જ્યાં નાગરિક સેવકની નિમણૂક સંકળાયેલી હોય તેવા ભ્રષ્ટાચારના અસાબિત આરોપિત આક્ષેપ વચ્ચે ભેદ અસ્તિત્વમાં છે.

બિહાર સ્કૂલ એક્ઝામિનેશન બોર્ડ વિ. સુભાષ ચંદ્ર સિંહા અને અન્ય, ૧૯૭૦ ૧ એસ.સી.સી. ૬૪૮ માં, અદાલત એ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે પ્રશ્નાસ્પદ કેન્દ્રની પસંદગીમાં હાજર રહેલા ઉમેદવારોએ મેળવેલા ગુણોની ઊંચી ટકાવારી એ ગેરવાજબી ઉપાયો અપનાવવામાં આવ્યા હોવાની શંકા ઊભી કરતી હતી અને બોર્ડ દ્વારા મામલાની તપાસ કરવામાં આવવી ન્યાયસંગત હતી. જ્યારે

વડી અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે તે છતાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું આવશ્યક હતું; ત્યારે આ અદાલતે નિષ્ણાતોના અહેવાલો નોંધ્યા અને તેવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી કે તેના પરિણામો પોતે જ પોતાનું કહે છે. એવો નોંધ લેવાયો હતો કે જ્યાં અન્ય કેન્દ્રોમાં સફળ ઉમેદવારોની સરેરાશ ૫૦% હતી, ત્યાં પ્રશ્નાસ્પદ કેન્દ્રમાં વિવિધ પ્રશ્નપત્રોમાં પાસ થનારાઓની ટકાવારી અસામાન્ય રીતે ઊંચી, ૭૦% થી ૧૦૦% સુધી હતી. પરિસ્થિતિના તે દૃષ્ટિકોણથી, આ અદાલતે આવું ઠરાવ્યું :

આ આંકડા પોતે જ ઘણું કહી જાય છે. તેમ છતાં, પોતાની જાતને સંતોષવા માટે અમે આદેશ કર્યો કે કેટલીક ઉત્તરવહીઓ અમારી તપાસ માટે મંગાવવામાં આવે અને આવી ઘણી ઉત્તરવહીઓ રજૂ કરવામાં આવી. ઉત્તરવહીઓની તુલનાએ જવાબોમાં એવો અદ્ભુત મેળ દેખાડ્યો કે વિદ્યાર્થીઓને બહારના સ્ત્રોતમાંથી મદદ મળેલી હતી તે અંગે અમારા મનમાં કોઈ શંકા રહી નહોતી. તેથી, અન્યાયી સાધનો અપનાવવામાં આવ્યા હતા એવો નિષ્કર્ષ સંપૂર્ણપણે સમર્થિત ઠરે છે. આ કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિનો એવો મામલો નથી કે જેના વિરુદ્ધ અન્યાયી સાધનો અપનાવ્યાનો આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો હોય, પરંતુ તે તમામ પરીક્ષાર્થીઓના વર્તનનો, અથવા ઓછામાં ઓછા તેઓમાંના વિશાળ બહુમતીના વર્તનનો, એક નિશ્ચિત કેન્દ્ર પરનો મામલો છે. જો પ્રશ્ન એવો ન હોય કે કોઈ એક વ્યક્તિ વિરુદ્ધ અલગથી અન્યાયી સાધનોનો આક્ષેપ મૂકવાનો છે, પરંતુ પરીક્ષાને જે હેતુ માટે લેવામાં આવી હતી તે હેતુ માટે અપ્રભાવી ગણાવી નિંદનીય ઠરાવવાની છે, તો શું બોર્ડે તમામ ઉમેદવારોને

પોતાના મામલા રજૂ કરવાની તક આપવી જ જોઈએ? અમને એવું લાગતું નથી. જો પરીક્ષાઓને સમૂહરૂપે રદ કરવામાં આવી રહી હોય, તો બોર્ડ માટે ઉમેદવારોને તક આપવી આવશ્યક નહોતી. બોર્ડે કોઈ એક વ્યક્તિ વિરુદ્ધ અન્યાયી સાધનોનો આક્ષેપ મૂક્યો નહોતો, જેથી તે પોતાનો બચાવ કરવાનો હક દાવો કરી શકે. પરીક્ષા વ્યાપક પાયે અન્યાયી સાધનો અપનાવવાને કારણે દૂષિત બની ગઈ હતી. આવી પરિસ્થિતિમાં, બોર્ડે આ બાબતે વિગતવાર તપાસ કરવી જ જોઈએ અને દરેક વ્યક્તિગત મામલો તપાસવો જ જોઈએ જેથી તે પોતે સંતોષી શકે કે કયા ઉમેદવારોએ અન્યાયી સાધનો અપનાવ્યા નહોતા, એવો આગ્રહ રાખવો ખોટો ગણાય. પરીક્ષાઓને સમૂહરૂપે રદ થવું જ પડતું હતું:

અહીં એવી સ્થિતિ નથી.

અનામિકા મિશ્રા અને અન્ય વિ. યુ.પી. પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, અલ્હાબાદ અને અન્ય, ૧૯૯૦ સપ્લિમેન્ટ એસ.સી.સી. ૬૯૨ માં, ઉમેદવારોને મુલાકાત માટે બોલાવવાના તબક્કે એક ભૂલ જણાઈ આવી હતી. આ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે લેખિત પરીક્ષા અંગે કોઈ ખામી દર્શાવવામાં આવી નહોતી અને એકમાત્ર આક્ષેપ મુલાકાતમાં સફળ ઉમેદવારોના એક જૂથને બાકાત રાખવા પૂરતો મર્યાદિત હતો, તેથી ભરતી પરીક્ષાના લેખિત ભાગને રદ કરવાનો કોઈ ન્યાયસંગત આધાર નહોતો અને લેખિત પરીક્ષાના આધારે તમામ પાત્ર ઉમેદવારોની નવી મુલાકાત લેવાનો નિર્દેશ આપી ભરતી પ્રક્રિયા રદ કરીને તે પરિસ્થિતિનો યોગ્ય રીતે નિવેડો લાવી શકાત.

તેમ છતાં, ફરી એકવાર એસ.પી. બિસ્વાસ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૧ સપ્લિ. ૨ એસ.સી.સી. ૩૫૪ માં, અદાલતે પરીક્ષાના પરિણામમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, કારણ કે એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ન તો કોઈ સામૂહિક નકલ થઈ હતી અને ન તો કોઈ ઉમેદવાર દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા અયોગ્ય સાધનોના કારણે અંતિમ પરિણામ પ્રભાવિત થયું હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

તે કેસોમાં પણ દૂષિત કેસોને નિર્દોષ કેસોથી અલગ કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી, માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે એવું જાણવા મળે કે તે અસંભવ અથવા અત્યંત અશક્યપ્રાય છે, ત્યારે સમૂહરૂપે સેવાનો અંત લાવવાના આદેશો જારી કરી શકાયા હોત.

આ પરિસ્થિતિમાં રાજ્ય સરકાર તેમજ વડી અદાલતે કલંકિત ઉમેદવારોને અકલંકિત ઉમેદવારોથી અલગ પાડવા માટે તમામ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ હતા.

આ તબક્કે, અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે નીચે દર્શાવેલા પ્રકરણો અહીં નીચે ગણાવેલ વિવિધ શ્રેણીઓમાં આવશે :

(૧) એવા કેસો જ્યાં 'ઘટના'ની તપાસ કરવામાં આવી છે :

(એ) ચંદીગઢ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ વિ. દિલબાગ સિંહ, ૧૯૯૩ ૧ એસ.સી.સી. ૧૫૪ ના ફક્ત ૩ અને ૭ માં.

(બી) કૃષ્ણ ચાદવ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, ૧૯૯૪ ૪ એસ.સી.સી. ૧૭૫ ખાતે ફક્ત ૧૨, ૧૫ અને ૨૨.

(સી) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. આનંદ કુમાર પાંડે, ૧૯૯૪ ૫ એસસીસી ૬૬૩ ખાતે પરિચ્છેદ ૪.

(ડી) હનુમાન પ્રસાદ વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૬ ૧૦ એસસીસી ૭૪૨ અનુચ્છેદ ૪ પરા

(ઈ) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. ઓ. ચક્રધર, ૨૦૦૨ ૩ એસસીસી ૧૪૬ ના પરિચ્છેદ ૯ માં.

(એફ) બી. રામાજિની વિ. એ.પી. રાજ્ય, ૨૦૦૨ ૫ એસ.સી.સી. ૫૩૩, પરિચ્છેદ ૪ ખાતે.

(૨) એવા કેસો જેમાં સી.બી.આઈ. દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અથવા પ્રાથમિક તપાસ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી :

(એ) ઓ. ચક્રધર (ઉપરોક્ત)

(બી) કૃશન ચાદવ (પૂર્વોક્ત)

(સી) હનુમાન પ્રસાદ (પૂર્વોક્ત)

(૩) એવા કેસો જ્યાં પસંદગી કરવામાં આવી હતી પરંતુ નિમણૂક કરવામાં આવી નહોતી :

(એ) દિલબાગ સિંહ (ઉપરોક્ત) ના પરિચ્છેદ ૩ માં

(બી) પ્રીતપાલ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, ૧૯૯૪ ૫ એસ.સી.સી. ૬૯૫

(સી) આનંદ કુમાર પાંડે (ઉપરોક્ત) ના ફરિયાદી જ માં.

(ડી) હનુમાન પ્રસાદ (ઉપરોક્ત)

(ઈ) બી. રમણજીની (ઉપરોક્ત) ના ફરિયાદી જ માં.

(જ) તેવા કેસો જ્યાં ઉમેદવારો પણ અયોગ્ય હતા અને નિયુક્તિઓ કાયદા અથવા નિયમોના વિરોધાભાસી હોવાનું જાણવા મળ્યું:

(એ) કૃષ્ણ ચાવડા (સુપ્રા)

(બી) પ્રમોદ લાહુદાસ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૧૯૯૬ ૧૦ એસીસી ૭૪૯ જેમાં પસંદગી પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વિના નિમણૂકો કરવામાં આવી હતી.

(સી) ઓ. ચક્રધર (ઉપરોક્ત) જેમાં ટાઈપરાઈટિંગ પરીક્ષાઓ લીધા વિના અને પસંદગીની અન્ય પ્રક્રિયાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હોવા છતાં નિયુક્તિઓ કરવામાં આવી હતી.

હવે આ સુસ્થાપિત છે કે કોઈ નિર્ણય તે જે નક્કી કરે છે તેના માટે જ પ્રાધિકૃત હોય છે, અને તેમાંથી તર્કસંગત રીતે શું નિષ્કર્ષિત કરી શકાય તેના માટે નહીં. આ પણ સુસ્થાપિત છે કે કોઈ કેસનો નિર્ણયસિદ્ધાંત તેમાં પ્રાપ્ત થયેલી તથ્યપરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને સમજવો જરૂરી છે. એમ.પી. ગોપાલકૃષ્ણન નાયર વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળા, ૨૦૦૫ ૧૧ એસ.સી.સી. ૪૫ અને હરિયાણા સ્ટેટ કોંપ. લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક વિ. નીલમ, ૨૦૦૫ ૫ એસ.સી.સી. ૯૧.

બેન્કી ટી.ડી. અને અન્ય વિ. સહકારી સંસ્થાઓના રજિસ્ટ્રાર અને અન્ય, ૧૯૯૮ ૫ એસ.સી.સી. ૨૬૯ માં, આ અદાલતે તેમાં ઉઠાવવામાં આવેલ આ દલીલ નામંજૂર કરી હતી કે જાહેર તપાસ પંચના નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં લેતાં અનેક ઉમેદવારો સંબંધે ગુણોમાં છેડછાડ કરવામાં આવી હતી અને તેથી ન્યાયસંગત તથા નિષ્પક્ષ પસંદગી થઈ નહોતી, જાહેર હિત સમગ્ર પસંદગીને રદ કરવાની માંગ કરે છે. આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે એવું કરી શકાય નહીં, કારણ કે તે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ગંભીર ઉલ્લંઘન સમાન બનશે, જેને માત્ર આ આધારે અવગણવામાં આવી શકતા નથી કે જાહેર હિત પસંદગી રદ કરવાની માંગ કરે છે.

ફરી એકવાર, ઓંકાર લાલ બજાજ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, ૨૦૦૩ ૨ એસ.સી.સી. ૬૭૩માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે એલ.પી.જી. વિતરકોને આપવામાં આવેલા લાઇસન્સોના સામૂહિક રદકરણના કેસ સાથે વ્યવહાર કરતાં, જેના પરિણામે કાર્યપાલક સત્તાના મનસ્વી ઉપયોગના કારણે અસમાન વ્યક્તિઓને એક જ સમૂહમાં સામેલ કરવામાં આવ્યા હોવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું, તે જ બાબતને નીચે મુજબ કહેતાં અનુમત્ય નહીં હોવાનું ઠરાવ્યું:

બધાની પસંદગી રદ કરવાની રીતનો આશ્રય લઈને અપાયેલો ઉકેલ મૂળ સમસ્યાથી પણ વધુ દુષ્પરિણામકારક હતો. ઉપચાર રોગ કરતાં વધુ હાનિકારક હતો. અસમાન લોકોને સમાન વર્તન આપવું એ અસમાનતા સિવાય બીજું કંઈ નથી. બંને વર્ગોને – કલંકિત અને બાકીના – સમકક્ષ સ્થાને મૂકવું સંપૂર્ણપણે

અયોગ્ય, મનસ્વી અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતું હોવાથી અસંવિધાનિક છે.

વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

ઉપરોક્ત અવલોકનો ડી.એસ.બી.ઓ. અંગે સમાન રીતે, જો વધુ બળપૂર્વક નહીં તો, લાગુ પડશે; જો માધ્યમોમાં થયેલ પ્રસાર મુજબ જાળવણી અથવા તો ઊંચા રાજકીય પદાધિકારીઓને પોતાને જ અથવા તેમના નજીકના અને પ્રિયજનોને કરવામાં આવી હોવાનું સાચું હોય, તો સત્તાધિકારીઓ આવા કેસોની તપાસ કરવામાં માત્ર ન્યાયસંગત જ ગણાય નહીં પરંતુ એવું કરવું તેમનું કર્તવ્ય પણ બને. તે કર્તવ્ય અને બાંહેધરીનું પાલન કરવા બદલે, કાર્યપાલિકા માધ્યમો દ્વારા પ્રકાશમાં આવેલા કોઈપણ કેસનું પ્રાથમિક દષ્ટિએ પણ પરીક્ષણ કર્યા વિના, અસમાન લોકોને સમાન માનીને, તમામ જાળવણીઓ એકસાથે રદ કરવાનો અન્યાયપૂર્ણ આશરો લઈ શકતી નથી.

આ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું :

'જાહેર હિત' અથવા 'શાસનમાં પ્રામાણિકતા' જેવી અભિવ્યક્તિને કોઈ કડક બંધારણમાં બાંધી શકાતી નથી. 'જાહેર હિત'ના પરિઘમાં અનેક પરિબળોનો સમાવેશ થાય છે. શું જાહેર હિત છે તે નક્કી કરવા માટે કોઈ કઠોર અને અચૂક નિયમ હોઈ શકતો નથી. દરેક કેસની પરિસ્થિતિઓ એ નક્કી કરશે કે સરકારની કાર્યવાહી જાહેર હિતમાં કરવામાં આવી હતી કે શાસનમાં પ્રામાણિકતા જાળવવા માટે કરવામાં આવી હતી.

શાસન માટેનું આદર્શ અને તે સંબંધે લેવામાં આવેલ નિર્ણય સમતા, ન્યાયસંગત વ્યવહાર અને ન્યાયને પ્રતિબિંબિત કરનારું હોવું જોઈએ. કાનૂનના શાસન પર આધારિત સવિનય સમાજમાં શાસનનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત માત્ર પારદર્શિતાના આધાર પર જ ન હોવો જોઈએ, પરંતુ એવો પ્રભાવ પણ ઊભો કરવો જોઈએ કે નિર્ણય-પ્રક્રિયા નિષ્કલંકતા અંગેના વિચારથી પ્રેરિત હતી. સરકારને હિતસંલગ્ન સ્વાર્થો અને ભાઈભતિજાવાદના સાંઠગાંઠથી ઉપર ઉઠવું પડે અને માત્ર દેખાવ પૂરતું આચરણ ટાળવું પડે. શાસનનું કાર્ય વિવેકસંગતતા અને નિષ્પક્ષતાની કસોટી પર ખરું ઊતરવું જોઈએ અને મનસ્વી અથવા ચંચળ સ્વભાવના કૃત્યો ટાળવા જોઈએ. તેથી, શાસનના સિદ્ધાંતની કસોટી ન્યાય, સમતા અને ન્યાયસંગત વ્યવહારના નિકષપથ પર થવી જોઈએ અને જો નિર્ણય ન્યાય, સમતા અને ન્યાયસંગત વ્યવહાર પર આધારિત ન હોય અને અન્ય બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને લેવામાં આવ્યો હોય, તો ભલે ઉપરી રીતે તે નિર્ણય કાયદેસર જણાતો હોય, પરંતુ હકીકતમાં તેના કારણો મૂલ્યો પર આધારિત ન હોય અને લોકપ્રશંસા મેળવવાના હેતુસર હોય, તો એવો નિર્ણય અમલમાં રહેવા દેવામાં આવી શકતો નથી."

ફરી એકવાર યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. રાજેશ પી.યુ. પુથુવલનિકાથુ અને અન્ય, ૨૦૦૩ ૭ એસ.સી.સી. ૨૮૫ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું:

.....એકતરફી રીતે કઠોર અને મનસ્વી ધોરણ લાગુ કરીને, પસંદ થયેલા ઉમેદવારોમાંથી આવા પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોના માત્ર ૩૧ ઉમેદવારો સિવાય

અન્ય કોઈના સંબંધમાં કોઈ ખામી જોવા મળી શકી નથી એવી દૃઢ અને હકારાત્મક માહિતી હોવા છતાં, સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયાને રદ કરવી એ સંબંધિત બાબતોની સંપૂર્ણ અવગણના કરીને અસંબંધિત બાબતોથી પ્રેરાઈ જવાનું જ ધોતક છે; પરિસ્થિતિજન્ય વિચારણાઓને સંપૂર્ણપણે ઉપેક્ષીને અને પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે જે કડક અને વાજબી રીતે જરૂરી હતું તેનાથી પણ આગળ જઈને પ્રમાણસુચકતાના સિદ્ધાંતને પવનમાં ઉડાવી દેવા સમાન છે. સંક્ષેપમાં, સક્ષમ પ્રાધિકારીએ સમગ્ર પસંદગી રદ કરવાનો એવો અતિશય અને અવાજબી નિર્ણય લઈને પોતાને સંપૂર્ણપણે ભ્રમિત કર્યું હતું, જે નિષ્કર્ષે આવેલી હકીકતી પરિસ્થિતિના આધારે પણ સર્વથા અયોગ્ય અને અનાવશ્યક હતો અને જે દાવ પર લાગેલું હતું તેની સ્વરૂપ અને ગંભીરતાની સરખામણીએ સંપૂર્ણપણે અતિશય હતો; પરિણામે એવો નિર્ણય વાસ્તવમાં અવિવેકી ઠરે છે.

તેથી, આ વર્તમાન કેસમાં સામૂહિક કપટના કેસોના સિદ્ધાંતને લાગુ પાડવામાં વડી અદાલત સાચી હતી એવું કહી શકાય નહીં.

શ્રી દ્વિવેદીની દલીલ, જેમનું અહીં અગાઉ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે, તે ઉમેદવારની નહીં પરંતુ પસંદગીની નિંદા પર કેન્દ્રિત છે. પરંતુ, જ્યારે કર્મચારીઓની સેવાઓ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એ આધાર પર સમાપ્ત કરવામાં આવે કે તેઓએ ભ્રષ્ટાચારને મદદ અને પ્રોત્સાહન આપ્યું હોઈ શકે અને તેથી, શાસનમાં પ્રામાણિકતા જળવાય તે હેતુસર અથવા જાહેર હિતમાં તેમની સેવાઓ સમાપ્ત થવી જોઈએ; ત્યારે અદાલતે પોતાને સંતોષ કરવો જરૂરી છે કે તે માટેની શરતો અસ્તિત્વમાં છે. અદાલત પસંદગીને રદ કરતી વખતે રાજ્યને એ સ્થાપિત

કરવાની માંગ કરી શકે છે કે પ્રક્રિયા એટલી દૂષિત હતી કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા રદ થવા પાત્ર છે. તેમ છતાં, અમે શ્રી ધવનની આ રજૂઆત સાથે સંમત નથી કે પંચનો નિર્ણય સમૂહલક્ષી સ્વરૂપનો હતો, કારણ કે એ સર્વવિદિત છે કે પંચના સભ્યોમાંનો એક સભ્ય પક્ષપાતી હતો, અને અન્ય સભ્યો પણ તેના પ્રભાવ હેઠળ આવી શકતા હતા.

આ પ્રકારના કેસમાં, તેથી, ગંભીર વિચારણા માંગતો પ્રશ્ન એ છે કે કેટલાક ઉમેદવારોના કૃત્યદોષને કારણે ઈમાનદાર અને પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોને પણ ભોગવવું જોઈએ કે નહીં.

આ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે રાજ્યએ પોતે જ તા. ૨૦.૦૭.૨૦૦૪ના આદેશ દ્વારા નીચે મુજબની એક તપાસ સમિતિની નિમણૂક કરી હતી :

"જ્યાંકે ૧૯૯૬-૨૦૦૧ના ગાળામાં, પી.પી.એસ.સી. દ્વારા કર્મચારીઓની ૧૪૧ શ્રેણીઓને આવરી લેતી કુલ અંદાજે ૧૬૮૧ પસંદગીઓ કરવામાં આવી હતી. અને જ્યાંકે આ પસંદગીઓ અંગે વિજિલન્સ બ્યુરો દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને વિજિલન્સ બ્યુરોએ સરકારને અહેવાલ સુપરત કર્યો હતો. હવે રાજ્ય સરકારે ૧૯૯૬-૨૦૦૧ના વર્ષો દરમિયાન કરવામાં આવેલી આ તમામ પસંદગીઓ બાબતે તેને કઈ કાર્યવાહી કરવી પડે તે અંગે મત નિર્ધારિત કરવાનો છે. આ સંદર્ભે સંબંધિત વિભાગો, એડવોકેટ જનરલ પંજાબ, લીગલ રિમેમ્બરન્સર અને વિજિલન્સ બ્યુરો સાથે વિગતવાર વિચારવિમર્શ અને ચર્ચા કર્યા બાદ, સરકારે પી.પી.એસ.સી.ના રેકૉર્ડના પ્રકાશમાં વિજિલન્સ બ્યુરોનાં

અહેવાલનું પરીક્ષણ કરવા અને પંજાબ જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષ તરીકે શ્રી રવિંદર પાલ સિંહ સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવેલી દરેક પસંદગીના કેસમાં પુરાવાની છટણી કરી એ નક્કી કરવા કે આ પસંદગીઓ કરવામાં કોઈ અનિયમિતતા અથવા ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવી હતી કે નહીં, તે હેતુસર વરિષ્ઠ અધિકારીઓની એક સમિતિ રચવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. ઉપરોક્ત તપાસ સમિતિની રચના નીચે મુજબ હતી :

૧. શ્રી ડી.એસ. ગુરુ, આઈ.એ.એસ., મુખ્ય સચિવ, આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ વિભાગ, પંજાબ – અધ્યક્ષ.

૨. લીગલ રીમેમ્બરન્સર, પંજાબ – સભ્ય.

૩. શ્રી એસ.એમ. શર્મા, આઈ.પી.એસ., પંજાબના પોલીસ મહાનિરીક્ષક, (સતર્કતા) – સભ્ય

૪. શ્રી એસ.એસ. રાજપૂત, આઈ.એ.એસ., પંજાબ સરકારના કર્મચારી વિભાગના સચિવ.-સભ્ય."

સમિતિ સમક્ષ રહેલો વિષયસંદર્ભ આ હતો :

ફરિયાદ પક્ષ સતર્કતા બ્યુરો દ્વારા કર્મચારીઓની ૧૪૧ શ્રેણીઓ સાથે સંબંધિત કુલ ૧૬૮૦ પસંદગીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. પંજાબ સરકારે પંજાબ જાહેર સેવા આયોગ (પી.પી.એસ.સી.) ના રેકૉર્ડના પ્રકાશમાં સતર્કતા બ્યુરોના અહેવાલની તપાસ કરવા તથા શ્રી રવિંદર પાલ સિંહ સિદ્ધુ પંજાબ જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષ તરીકેના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવેલી દરેક

પસંદગીના કેસમાં પુરાવાનું પરીક્ષણ કરીને આ પસંદગીઓ કરવામાં કોઈ અનિયમિતતા અથવા ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવી હતી કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે એક છટણી સમિતિની રચના કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

૫૭. સ્ક્રિનિંગ સમિતિએ નીચેની બે પસંદગીઓને દૂષિત હોવાનું જણાવ્યું :

"(૧) પંચાયત રાજ વિભાગમાં ઉપવિભાગીય ઈજનેર (સિવિલ), પી.ડબલ્યુ.ડી., બી એન્ડ આર અને ઉપવિભાગીય અધિકારી (સિવિલ) ના પદ પર પસંદગી;

(૨) સરકારી પોલીટેકનિક સંસ્થાઓ માટે મિકેનિકલ એન્જિનિયરિંગના પ્રવક્તાઓની પસંદગીઓ."

૫૮. સંદર્ભના આદેશની શરતો મુજબ સ્ક્રિનિંગ સમિતિના કાર્યો નીચે મુજબ હતા:

"(૧) સમિતિ, શ્રી રવિંદર પાલ સિંહ સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન પંજાબ જાહેર સેવા આયોગની ભલામણોના આધારે વિવિધ વિભાગોમાં પદો માટે કરાયેલ પસંદગીઓ અંગેના વિજિલન્સ બ્યુરોના અહેવાલો અને પી.પી.એસ.સી.ના દસ્તાવેજોની તપાસ કરશે અને કરવામાં આવેલી પસંદગીઓની અનુસંગી પરિસ્થિતિઓ અંગે પોતાના નિષ્કર્ષ આપશે.

(૨) સમિતિ શ્રી રવિંદર પાલ સિંહ સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવેલી પસંદગીઓ સંબંધિત તેને વિશેષરૂપે સંદર્ભિત કરાયેલ અન્ય કોઈપણ મુદ્દાની તપાસ કરી શકે છે.

(૩) વિભાગોમાંથી મૂળ રેકૉર્ડ વિજિલન્સ વિભાગ દ્વારા પ્રાપ્ત કરીને સમિતિ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે. સમિતિ પોતાની સુવિધા અનુસાર દર અઠવાડિયે ઓછામાં ઓછી એક બેઠક યોજશે અને છ મહિનાની અંદર તેનો અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરશે."

અમને આ વિવાદનું અજ્ઞાન નથી કે ઉક્ત સમિતિએ સિવિલ સર્વિસિસ પરીક્ષાઓ અથવા ન્યાયિક પરીક્ષાઓમાં થયેલી ગેરકાયદેસરતાના પ્રશ્નની તપાસ કરી નહોતી. તેણે કરી હોય અથવા ન કરી હોય; પરંતુ અમે ઉક્ત અહેવાલનો ઉદ્દેશ માત્ર એટલા માટે નથી કરતા કે પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત દ્વારા સી.ડબલ્યુ.પી. ક્રમાંક ૭૭/૦૨ માં પસાર કરાયેલા આદેશના અમલીકરણના હેતુસર અન્ય બાબતો સાથે આવી સમિતિ રચવામાં આવી હતી તે અભિલેખ પર આવે, પરંતુ એ હેતુસર પણ કરીએ છીએ કે રાજ્યના મત મુજબ પણ સ્વતંત્ર સંસ્થા દ્વારા પુરાવાની ચકાસણી શક્ય હતી. અગાઉ અહીં નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, સમિતિને વધુમાં આ નક્કી કરવાનું પણ આવશ્યક બનાવાયું હતું કે આવી ગંભીર પ્રમાણની ગેરકાયદેસરતાઓ અને અનિયમિતતાઓ થઈ હતી કે નહીં. અહેવાલ પરથી વધુમાં એવું પણ જણાય છે કે સ્ક્રીનિંગ સમિતિએ આયોગના કાર્યાલયની મુલાકાત લીધી હતી. તેણે નોંધ્યું કે વિજિલન્સ બ્યુરોએ નિષ્ણાતોની ભૂમિકાના મુદ્દાની તપાસ કરી નહોતી અને નિષ્ણાતો દ્વારા કરવામાં આવેલી અન્ય કોઈ ગેરકાયદેસરતા અંગે સમિતિ સમક્ષ કોઈ ઠોસ પુરાવો રજૂ કર્યો નહોતો. પસંદગી પ્રક્રિયા દૂષિત બની ગઈ હતી એવી કેટલીક અનુમાનાત્મક નિષ્કર્ષો સુધી પહોંચવા માટે વિજિલન્સ બ્યુરો પાસે જે આધાર હતો તે તેણે નોંધ્યો હતો,

છતાં પણ તેણે વિવિધ તથ્યોમાં પ્રવેશ કર્યો, જેમાં ૧૪.૩.૧૯૯૫ના આયોગના ઠરાવ દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારાઓ છતાં મુલાકાત દરમિયાન આપવામાં આવેલા ગુણોમાં રહેલી સમાનતા તથા અન્ય સંબંધિત પરિબળોનો સમાવેશ થતો હતો. સમિતિએ મત વ્યક્ત કર્યો :

એસ. આર. વિજિલન્સ બ્યુરો, પટિયાલાએ સમિતિ સમક્ષ પણ એવું જણાવ્યું હતું કે અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી, કોઈ અન્ય વધારાનો પુરાવો અથવા માહિતીનો કોઈ અંશ તેમના જ્ઞાનમાં આવ્યો નથી. સમિતિનો વિચારી-વિમર્શી એવો મત છે કે મુલાકાતમાં ગુણ શૈક્ષણિક લાયકાતને પ્રમાણાનુપાતે આપી શકાય નહીં અને જો આ સિદ્ધાંત અપનાવવામાં આવે, તો ઉમેદવારના વ્યક્તિત્વ, સામાન્ય જાગૃતિ, સામાન્ય જ્ઞાન અને તેના વ્યક્તિત્વના અન્ય લક્ષણોનું પસંદગી બોર્ડ દ્વારા કરાતું મૂલ્યાંકન મૂળભૂત રીતે પ્રભાવિત થશે. જોકે કેટલાક ઉમેદવારોને મુલાકાતમાં અપાયેલા ઊંચા ગુણ અને કેટલાક અન્યને અપાયેલા નીચા ગુણ, તેમની શૈક્ષણિક કામગીરીની તુલનામાં, ઘણાં કેસોમાં, ખાસ કરીને જે વિગિલન્સ બ્યુરોએ દૂષિત વર્ગોમાં મૂક્યા છે તેવા કેસોમાં, ખરેખર ધ્યાન ખેંચે તેવા છે, તેમ છતાં સમિતિનો વિચારી-વિમર્શી એવો મત છે કે ભ્રષ્ટાચાર, પક્ષપાત, ભાઈ-ભતિજાવાદ વગેરે જેવા કોઈ બાહ્ય વિચારણાના ઠોસ/નિર્ણાયક પુરાવાના અભાવે, આ પસંદગીઓને સ્વતઃ દૂષિત ગણાવી શકાય નહીં.

અન્ય એક પરિબળ, જે વિચારણા લાયક છે, તે એ છે કે મંજૂરીસાક્ષી અને અન્ય સાક્ષીઓના નિવેદનોને સાચા માનવામાં આવે તો પણ, ૧૯૯૮ના વર્ષમાં

કરવામાં આવેલી પસંદગી એટલી કલંકિત હતી કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયાને અમાન્ય ગણાવી શકાય કે નહીં. જગમાન સિંહે માત્ર એટલું જ જણાવ્યું હતું કે માત્ર ૧૯૯૯માં શ્રી સિદ્ધુએ તેને વિશ્વાસમાં લઈને જણાવ્યું હતું કે તેની પાસે કંઈક વધારાની રકમ હતી. અમારી સમક્ષ એવું જણાવાયું છે કે તેણે ૧૯૯૮-૯૯ના વર્ષ માટે કોઈપણ ઉમેદવારનું નામ લઈને સંડોવણી દર્શાવી નથી. તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક નિવેદનો વસૂલાતના ભાગ સંબંધિત હોવાનું કહેવામાં આવે છે અને પરીક્ષા તથા અન્ય પસંદગી પ્રક્રિયાઓની માન્યતા કે અમાન્યતા સંબંધિત નથી. તેથી, ૧૯૯૮માં યોજાયેલી પરીક્ષાઓ પણ કલંકિત હતી તે સ્થાપિત કરવું આવશ્યક હતું. તે બાબતે જરૂરી કલંક સ્થાપિત કરવા માટે કેટલાક પુરાવા નોંધ પર લાવવામાં આવવા જોઈએ હતા.

આ બાબત વિવાદિત નથી કે જે સેવાઓ અંગે પસંદગી મુલાકાતના આધારે કરવામાં આવી હતી, તેમાં તે પ્રક્રિયા અધ્યક્ષ અને અન્ય બે સભ્યો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી. દરેક વિષય માટે એક નિષ્ણાતની પણ નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. અમે નોંધ પર મુકીએ છીએ કે જ્યાં સુધી ન્યાયિક અધિકારીઓનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી નિષ્ણાત કાર્યરત વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ હતા અને તેથી મુલાકાતમાં ગુણ ફાળવવાની બાબતમાં કોઈ અનિયમિતતા તો દૂર રહી, ગેરકાયદેસરતા કરવામાં આવી હશે એવી અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, તે અંગે એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું આવશ્યક હતું.

અમે આયોગ દ્વારા બનાવાયેલા નિયમોના નિયમ ૧૭ (એ) (૩) નો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જે નીચે મુજબ વાંચાય છે:

(૩) જ્યાં મુલાકાત લેવાં માટે બોર્ડમાં એકથી વધુ સભ્યો હોય, ત્યાં વરિષ્ઠતમ સભ્ય વિષય નિષ્ણાત(ઓ) ની સહાયથી અધ્યક્ષસ્થાને રહેશે. બોર્ડનો દરેક સભ્ય નિષ્ણાત(ઓ) સાથે સામાન્ય ચર્ચા કર્યા પછી પોતાના મૂલ્યાંકનના ગુણ અલગથી ગુણપત્રક પર નોંધશે. મુલાકાત પૂર્ણ થયા પછી દરેક સભ્ય પોતાનું ગુણપત્રક અલગ આવરણમાં સીલ કરીને સચિવને સુપરત કરશે, અને સચિવ તમામ ગુણપત્રકના આવરણોને એક મુખ્ય આવરણમાં મૂકી, સભ્યોની મુદ્રાઓથી તેને સીલ કરશે અને તેને પોતાની સુરક્ષિત કસ્ટડીમાં રાખશે.

નિયમ ૧૭ (એ) (૩) નો એવો કોઈ ભંગ ન તો વડી અદાલત સમક્ષ અને ન તો અમારી સમક્ષ દર્શાવવામાં આવ્યો છે. તેથી, કમિશનના અધ્યક્ષ અને સભ્યો ઉમેદવારોના પ્રદર્શન અંગે પરસ્પર વિચારવિમર્શ કરે અને નિષ્ણાત સાથે સામાન્ય ચર્ચા કરે, જેના પરિણામે સમાન ગુણ આપવામાં આવ્યા હોઈ શકે, એવી શક્યતાને સંપૂર્ણપણે નકારી શકાય નહિ. શંકા એ પુરાવાનું સ્થાનાપન નથી. કેટલાક કિસ્સાઓમાં આવા ગુણ પરોક્ષ અથવા બાહ્ય વિચારણાઓના આધાર પર આપવામાં આવ્યા હોય શકે, પરંતુ માત્ર આવી શક્યતા હતી એટલા માત્રે, વધુ વિશ્લેષણ કર્યા વિના, સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા દૂષિત થઈ ગઈ હતી એવા નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે તે પોતે જ આધાર બની શકે નહિ. મૌખિક પરીક્ષા સિવાય, અન્ય ગુણ સમાન જ રહ્યા હતા. અધિકારીઓએ અન્ય વિભાગીય

પરીક્ષાઓ પાસ કરી હતી અને જ્યાં સુધી તેમની ફરજોના નિર્વહમાં પ્રદર્શનનો પ્રશ્ન છે, અનુમાનરૂપે તેની બાબતમાં કોઈ ફરિયાદ નહોતી.

વધુમાં, આ તબક્કે અમે એ હકીકતનો પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે જ્યાં સુધી રજિસ્ટરોમાં થયેલી એન્ટ્રીઓનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી તે જ ૧૯૭૬ના નિયમોના નિયમ ૮ દ્વારા સંચાલિત થાય છે, જેના અનુસંધાને નીચેના રજિસ્ટરો જાળવવા આવશ્યક છે :

નોંધણી	અધિકારીઓનો વર્ગ	નિયમ
રજિસ્ટર એ-૧	તહસીલદારો અને નાયબ તહસીલદારો	પંજાબ સિવિલ સર્વિસ (એક્ઝિક્યુટિવ બ્રાન્ચ) (વર્ગ-૧) નિયમો, ૧૯૭૬ ના નિયમ ૮(૧)
રજિસ્ટર એ-૨	પંજાબ રાજ્યના કાર્યો સાથે સંબંધિત સેવાઓમાં ફરજ બજાવતા વર્ગ ૨ના કામચલાઉ સભ્યો અને વર્ગ ૩ની સેવાઓના સભ્યો, જેઓ મંત્રાલયીન નિમણૂકો ધારણ કરે છે.	પંજાબ સિવિલ સર્વિસ (એક્ઝિક્યુટિવ બ્રાન્ચ) (ક્લાસ-૧) નિયમો, ૧૯૭૬ ના નિયમ ૮(૨)
રજિસ્ટર એ-૩	આબકારી અને કરવેરા	પંજાબ નાગરિક સેવા

	અધિકારીઓ, બ્લોક વિકાસ (કાર્યપાલક શાખા) (વર્ગ- અને પંચાયત અધિકારીઓ ૧) નિયમો, ૧૯૭૬ ના અને જિલ્લા વિકાસ અને નિયમ ૮ (૩) પંચાયત અધિકારીઓ	
રજિસ્ટર બી	મુખ્ય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના પંજાબ સિવિલ સર્વિસ પરિણામે સ્વીકારવામાં (એક્ઝિક્યુટિવ બ્રાન્ચ) આવેલા અધિકારીઓ. (વર્ગ-૧) નિયમો, ૧૯૭૬ નો નિયમ ૮ (૪)	
રજિસ્ટર સી	પંજાબ રાજ્ય સાથે સંબંધિત પંજાબ સિવિલ સેવા (સેવામાં રહેલા એવા કાર્યપાલક શાખા) (વર્ગ-૧ અધિકારીઓ અને) નિયમો, ૧૯૭૬ની નિયમ કર્મચારીઓ, જેઓ અગાઉ ૮(૫) અહીં ઉલ્લેખિત અધિકારીઓ અથવા કર્મચારીઓની કોઈપણ શ્રેણીમાં આવરી લેવામાં આવતા નથી.	

તેથી, અધિકારીઓની વિવિધ શ્રેણીઓ માટે અલગ અલગ નોંધપોથીઓ જાળવવી આવશ્યક હતી. અમને એ બાબતમાં કોઈ ઉદ્વેગન થયું હતું તેવી માહિતી આપવામાં આવી નથી.

વધુમાં, અયોગ્ય ઉતાવળમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. જ્યાં સુધી નામનિયુક્ત અધિકારીઓનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં ૨૨.૫.૨૦૦૨ના રોજ ૯૦ પાનાં ધરાવતી એક નોંધ પંજાબના મુખ્ય સચિવને મોકલવામાં આવી હતી, જ્યારે બીજા ૪ દિવસે તમામ અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરી દેવાઈ હતી. અહેવાલમાં જેઓ સામગ્રી પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે સિવાય, ૨૩.૫.૨૦૦૨ અને ૨૪.૮.૨૦૦૨ વચ્ચે, જ્યારે કાર્યપાલક અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવી, તે દરમિયાન સંભવતઃ કોઈ વધુ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો નહોતો.

તેથી, વધુમાં, કોઈની પણ સમજણની પાર છે કે અયોગ્ય ઉતાવળમાં કાર્યવાહી શા માટે કરવી પડી.

અમે એવું સૂચવવા ઈચ્છતા નથી કે કોઈ આપત્કાલીન પરિસ્થિતિમાં તે અનુમત્ય ન હતું, પરંતુ અમને એવું બતાવવામાં આવ્યું નથી કે આવી કોઈ તાત્કાલિક પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં હતી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, રાજ્ય માટે એ દર્શાવવું આવશ્યક હતું કે નોંધવહીઓ કેવી રીતે આગળ ધપાવવામાં આવી, જેથી અદાલતનું અંતરાત્મા એ બાબતે સંતોષ પામે કે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓએ

યોગ્ય અને સમ્યક રીતે મનનો ઉપયોગ કર્યો હતો. અતિશય ઉતાવળમાં લેવાયેલ કાર્યવાહી દુર્ભાવનાપૂર્ણ ગણાવી શકાય.

હવે અમે ન્યાયિક અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાના આદેશો અંગે વિચારણા કરી શકીએ છીએ.

અમે પ્રારંભમાં નોંધ લઈ શકીએ કે ન્યાયિક અધિકારીઓ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને વિજિલન્સ અહેવાલની નકલો શા માટે ઉપલબ્ધ કરાવી શકાઈ નહોતી તે અંગે કોઈ કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. ઓછામાં ઓછું, તેમને તેની તપાસ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી શકતી હતી.

અમારી સમક્ષ રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજોમાંથી એવું પ્રગટ થાય છે કે એડવોકેટ જનરલ, પંજાબે તા. ૨૩.૫.૨૦૦૨ના પત્ર દ્વારા નીચે મુજબના ૧૨ લિફ્ટાઈ સોંપ્યા હતા :

"એન્વલપ નં. ૧ – ન્યાયિક અધિકારીઓ અંગેનો અહેવાલ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૪)

લિફ્ટાઈ ક્રમાંક ૨ – માં યોજાયેલ પી.સી.એસ. (જે) પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રો

(એ) ૧૯૯૯ (પાનાં ૧ થી ૧૦)

(બી) ૨૦૦૦ (પાના ૧ થી ૮)

(સી) ૨૦૦૧ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૭)

પરબીડિયું ક્રમાંક ૩ – મર્નીદર સિંહ પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરવહીઓ

(એ) અંગ્રેજી (પાનાં ૧ થી ૧૬)

(બી) પંજાબી (પાનાં ૧ થી ૨૬)

(સી) નાગરિક કાનૂન ૧ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૩૭)

(ડી) નાગરિક કાયદો ૨ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૨૭)

(ઈ) ફોજદારી કાનૂન (પૃષ્ઠ ૧ થી ૨૯)

એન્વેલપ નં. ૪ – અમોલ ગિલ પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરપત્રિકાઓ

(એ) અંગ્રેજી (પાનાં ૧ થી ૧૦)

(બી) પંજાબી (પૃષ્ઠ ૧ થી ૯)

(એફ) નાગરિક કાનૂન ૧ (પાનાં ૧ થી ૧૩)

(જી) દીવાની કાયદો ૨ (પાનાં ૧ થી ૧૪)

(એચ) ફોજદારી કાયદો (પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૦)

લિક્ષાફો ક્રમાંક ૫ – રામ સરણ પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરવહીઓ

(એ) અંગ્રેજી (પૃષ્ઠો ૧ થી ૨૨)

(બી) પંજાબી (પાના ૧ થી ૨૭)

(સી) સિવિલ કાયદો ૧ (પાનાં ૧ થી ૩૫)

(ડી) દિવાની કાયદો ૨ (પાનાં ૧ થી ૩૮)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પાનાં ૧ થી ૩૬)

કવર નં. ૬ – પ્રીતવિંદર સિંહ પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરપત્રિકાઓ

(એ) અંગ્રેજી (પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૩)

(બી) પંજાબી (પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૬)

(સી) દીવાની કાયદો ૧ (પૃષ્ઠ ૧ થી ૨૯)

(ડી) દીવાની કાયદો ૨ (પાનાં ૧ થી ૨૩)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પાનાં ૧ થી ૨૫)

કવર નંબર ૭ – મનદીપ કૌર પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરવહીઓ

(એ) અંગ્રેજી (પાનાં ૧ થી ૨૪)

(બી) પંજાબી (પાનાં ૧ થી ૨૩)

(સી) દિવાણી કાયદો ૧ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૨૬)

(ડી) સિવિલ કાયદો ૨ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૩૯)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પૃષ્ઠ ૧ થી ૩૪)

પરબીડિયું ક્રમાંક ૮ – મોનિકા સેઠી પીસીએસ (જે) ની ઉત્તરપત્રિકાઓ

(એ) અંગ્રેજી (પાના ૧ થી ૧૯)

(બી) પંજાબી (પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૭)

(સી) દીવાની કાયદો ૧ (પાનાં ૧ થી ૩૦)

(ડી) દીવાની કાયદો ૨ (પાનાં ૧ થી ૪૦)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પૃષ્ઠ ૧ થી ૩૩)

એન્વલોપ નં. ૯ – નવદીપ સિંહ પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરવહીઓ

(એ) અંગ્રેજી (પાનાં ૧ થી ૨૦)

(બી) પંજાબી (પૃષ્ઠો ૧ થી ૨૬)

(સી) સિવિલ કાયદો ૧ (પાનાં ૧ થી ૨૮)

(ડી) નાગરિક કાયદો ૨ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૩૨)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પાનાં ૧ થી ૨૯)

પરબીડિયું ક્રમાંક ૧૦ – રાજિંદર બંસલ પી.સી.એસ. (જે) ના ઉત્તરપત્રકો

(એ) અંગ્રેજી (પાનાં ૧ થી ૧૭)

(બી) પંજાબી (પાનાં ૧ થી ૧૭)

(સી) દિવાની કાયદો ૧ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૨૩)

(ડી) સિવિલ કાયદો ૨ (પાનાં ૧ થી ૨૬)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પાનાં ૧ થી ૨૨)

પરબીડિયું ક્રમાંક ૧૧ – અનિલ કુમાર જિંદલ પી.સી.એસ. (જે) ની ઉત્તરવહીઓ

(એ) અંગ્રેજી (પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૧)

(બી) પંજાબી (પાનાં ૧ થી ૧૦)

(સી) નાગરિક કાયદો ૧ (પાનાં ૧ થી ૧૪)

(ડી) નાગરિક કાયદો ૨ (પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૭)

(ઈ) ફોજદારી કાયદો (પાના ૧ થી ૧૫)

કવર નંબર ૧૨ - સપના સિંઘલ (ડેન્ટલ ડેમોન્સ્ટ્રેટર) ની જવાબપત્રિકાઓ પૃષ્ઠો ૧ થી ૧૬."

તેથી, ૧૯૯૮ની પરીક્ષાના ઉમેદવારો સંબંધિત કોઈ પ્રશ્નપત્ર કે અન્ય કોઈ દસ્તાવેજ તે તારીખે રાજ્ય દ્વારા વડી અદાલતને સોંપવામાં આવ્યો નહોતો.

પ્રથમ સમિતિનો તા. ૩૦મી મે, ૨૦૦૨નો અહેવાલ સંક્ષિપ્ત છે. ઉક્ત અહેવાલ તપાસ એજન્સી દ્વારા નોંધાયેલ કેટલાક વ્યક્તિઓના નિવેદનોના ઉતારાઓ તથા સંબંધિત પરીક્ષાઓના પ્રશ્નપત્રો સાથે ૧૯૯૯ થી ૨૦૦૧ દરમિયાન અન્ય લોકો સાથે પી.સી.એસ. (ન્યાયિક)માં પસંદગી પામેલ અને નિયુક્ત થયેલ નવ ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓની ફોટોસ્ટેટ નકલો પર આધારિત છે.

સમિતિને પૂરું પાડવામાં આવેલી સામગ્રી, અને એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં નામોદ્દેશિત મોટા ભાગના અધિકારીઓ ૨૦૦૧ બેચના હતા, તે એટલી પૂરતી ગણાવી શકાતી નથી કે જેના આધારે ૧૯૯૯ અને ૨૦૦૦ માટેની સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા બગડેલી હતી એવો નિષ્કર્ષ પહોંચી શકાય. ૧૯૯૮ વર્ષની પસંદગી પ્રક્રિયા તપાસનો વિષય ન હોવા છતાં, સમિતિએ ૧૯૯૮ બેચના ઉમેદવારોની નિમણૂક રદ કરવા બાબતની ભલામણો પણ કરી હતી. પૂર્ણ અદાલતે કોઈપણ આધાર વિના તમામ ન્યાયિક

અધિકારીઓને બરતરફ કરવાની ભલામણ કરી હતી. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે પંજાબ સરકારના વધારાના સચિવે ૨૭.૯.૨૦૦૨ના તારીખના પત્ર દ્વારા, જે વડી અદાલતને ૨૮.૯.૨૦૦૨ના રોજ મળ્યો હતો, આ બાબતે તેનું ધ્યાન દોર્યું, ત્યારબાદ તત્કાલીન કાર્યકારી મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા ૧૦.૧૦.૨૦૦૨ના રોજ બીજી સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી, સ્પષ્ટ છે કે, ઉક્ત બાબત પૂર્ણ અદાલતમાં ચર્ચાઈ ગયા પછી. પાંચ સભ્યોની સમિતિમાંથી બે સભ્યો પ્રથમ સમિતિના પણ સભ્યો હતા. બીજી સમિતિએ ફરીથી ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નોંધાયેલા માફી સાક્ષી તથા અન્ય એક સાક્ષીના નિવેદનો, તેમજ તેની સમક્ષ મુકાયેલા અન્ય દસ્તાવેજો પર વિચાર કર્યો અને નીચે મુજબનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો : (૧) પસંદ થયેલા મોટા ભાગના ઉમેદવારોનું પ્રદર્શન સરેરાશ કરતાં નીચું હતું અને તેમને અપાયેલા ગુણો તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલા ઉત્તરોની સરખામણીએ અસંગત પ્રમાણમાં વધારે હતા. (ઉપરોક્ત અભિપ્રાય, પસંદ થયેલા કેટલાક ઉમેદવારો તથા જેમની પસંદગી થઈ નહોતી એવા ઉમેદવારોની કેટલીક ઉત્તરવહીઓના આધારે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો.) (૨) ઉમેદવારોને મૂળ આપેલા ગુણો કાપી નાખવામાં આવ્યા હતા અને સ્પષ્ટપણે તેમની પસંદગી નિશ્ચિત કરવા દષ્ટિએ અન્યાયસંગત રીતે વધારવામાં આવ્યા હતા. (૩) વધુ એક બાબત ધ્યાનમાં આવી હતી કે પસંદ ન થયેલા કેટલાક ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓ ગુણાત્મક રીતે પસંદ થયેલા કેટલાક ઉમેદવારોની સરખામણીએ વધુ સારી હતી, છતાં તેમને ઓછા ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા, અનુમાનતઃ તેમને નીચે ધકેલી દેવા માટે.

૧૯૯૮ બેચના ઉમેદવારોની સંખ્યા એટલી વધુ નહોતી કે દરેક ઉમેદવારની ઉત્તરવહીનું પરીક્ષણ કરવું મુશ્કેલ બને. ૧૯૯૮ બેચના કોઈપણ ઉમેદવારનું નામ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં અથવા સાક્ષીઓ દ્વારા લેવામાં આવ્યું નહોતું, આ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, અમારા મતે, આ સમસ્યાની વધુ નજીકથી તપાસ કરવા વડી અદાલત પર ફરજિયાત જવાબદારી હતી. ન્યાયપ્રશાસનની શુદ્ધતા જાળવી રાખીને ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાનું સંરક્ષણ કરવું, નિર્વિવાદ રીતે, વડી અદાલતનું એકમાત્ર કાર્ય છે. તેમ છતાં, ન્યાયપ્રશાસનની શુદ્ધતા ન્યાયિક ક્ષેત્રે તેમજ વહીવટી ક્ષેત્રે બંનેમાં જાળવવી અગત્યની છે. પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભ્રષ્ટાચાર અને કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં બાબતના મૂળ સુધી જતી ગેરકાયદેસરતા, નિશ્ચિતપણે, સહન કરવામાં આવશે નહીં. પરંતુ, ન્યાયિક અધિકારીઓના મામલામાં કડક ધોરણ લાગુ પાડતાં અને અન્યના મામલામાં ઉદાર ધોરણ લાગુ પાડતાં હોવા છતાં પણ, ઓછામાં ઓછા કેટલાક મૂળભૂત માપદંડોનું પાલન કરવું આવશ્યક હતું. તે હેતુ માટે, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની લઘુત્તમ આવશ્યકતાઓનું પાલન થવું જ જોઈએ. અમને ખેદ સાથે નોંધવું પડે છે કે વડી અદાલતે ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે ન્યાયસંગત વર્તન કર્યું નહોતું. તેઓ વધુ સારું વર્તન મળવા પાત્ર હતા. આવી પ્રકૃતિની તપાસ હાથ ધરતી કોઈ સત્તા સામાન્ય રીતે એ નિર્ધારિત કરવા માટે કાર્યવાહી હાથ ધરે કે પસંદગી પ્રક્રિયા છેતરપિંડીથી અથવા એવી ગેરકાયદેસરતાઓથી દૂષિત થઈ હતી કે જેના કારણે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા દૂષિત બની જાય. સમિતિ ન્યાયિક અધિકારીઓ તરફથી ભ્રષ્ટાચારને સહાય અને પ્રોત્સાહન આપવાના આક્ષેપો સાથે સંકળાયેલી હતી,

ભલે તે માત્ર કેટલાક અધિકારીઓ સંબંધિત હોય, અને તેથી તેના માટે પોતાના મનનો વધુ ગંભીરતાથી ઉપયોગ કરવો આવશ્યક હતો. સમિતિના સભ્યો ઉત્તરપત્રિકાઓનું પુનર્મૂલ્યાંકન કરતા નહોતા. ઉમેદવારો તેમના સમક્ષ હાજર નહોતા. તેમની ક્ષમતાની કસોટી લેવામાં આવી રહી નહોતી. સમિતિના વિદ્વાન સભ્યોએ પોતાને યોગ્ય પ્રશ્ન પૂછવો જોઈએ હતો, મુખ્યત્વે કારણ કે તેમના સમક્ષનો મુદ્દો સામાન્ય વિભાગીય તપાસથી અલગ અને ભિન્ન હતો. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, ઉપરોક્ત અહેવાલોની નકલ અપીલકર્તાઓને પૂરી પાડી શકાઈ ન હોત તેવું કોઈ જ કારણ સંપૂર્ણપણે નહોતું.

અમારી સમક્ષ જણાવેલ અહેવાલો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. અપીલકર્તાઓની તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને અમે તેમનું નિરીક્ષણ કરવાની મંજૂરી આપી છે. જણાવેલ અહેવાલો અંગે કેટલીક સંક્ષિપ્ત ટિપ્પણીઓ કરવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, અમે આ મુદ્દામાં ઊંડાણપૂર્વક પ્રવેશ કરવાનો ઈરાદો રાખતા નથી, કારણ કે અમારી માન્યતા એવી છે કે જણાવેલ અહેવાલોના આધારે વડી અદાલતે કરેલ કાર્યવાહી ન્યાયસંગત નહોતી.

અમે એ પણ સમજવામાં નિષ્ફળ જઈએ છીએ કે સમિતિનું અધ્યક્ષપદ સંભાળનાર બે વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોને ખંડપીઠનો ભાગ શા માટે બનાવવામાં આવ્યા હોવા જોઈએ. આ એવો મામલો નહોતો જેમાં આવશ્યકતાના સિદ્ધાંતનો આશ્રય લેવો આવશ્યક હતો. શક્ય છે કે ન્યાયિક અધિકારીઓ તરફથી હાજર રહેલા વકીલે સમિતિના સભ્ય રહેલા માનનીય ન્યાયાધીશો દ્વારા આ મામલો સંભળવામાં કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો ન હોય.

પક્ષપાતનો આક્ષેપ છોડી દેવા યોગ્ય હોઈ શકે છે, એવી વિધેયક બાબત અંગે કોઈ વિવાદ નથી. તેમ છતાં, વર્તમાન મામલામાં, રિટ અરજી સાંભળનાર સમિતિના સભ્યો તરફથી વિષયવસ્તુ સંબંધિત પક્ષપાત અભિલેખના મુખપૃષ્ઠ પરથી જ સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેમાં આ સર્વોચ્ચ અદાલત એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરી રહી હતી કે કોઈ વિશિષ્ટ વિષય સંબંધિત પક્ષપાત કાર્યવાહી અમાન્ય બનાવશે કે નહીં. તેમાં પ્રશ્ન એ હતો કે પસંદગી સમિતિની રચના ન્યાયસંગત હતી કે નહીં, અને કારણ કે તેમાંનો અપીલકર્તા સ્વર્ણચાએ તેની સમક્ષ હાજર રહ્યો હતો અને તેની તરફથી અનુકૂળ ભલામણ મળવાની તક લીધી હતી, તેથી તેને પછી વળી સમિતિની રચનાની માન્યતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવવાની પરવાનગી આપવામાં આવી નહોતી.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિ. રામદાસ શ્રીનિવાસ નાયક અને અન્ય એક, ૧૯૮૨ ૨ એસ.સી.સી. ૪૬૩ માં, વડી અદાલતે નોંધેલી વકીલની કબૂલાત ખોટી હતી. પરંતુ અપીલકર્તાને ઉક્ત કબૂલાતથી પાછા ફરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી નહોતી, અને આ પ્રમાણે જણાવવામાં આવ્યું :

અતએવ, ન્યાયાધીશ દ્વારા નોંધાયેલ રેકૉર્ડ અંતિમ અને નિર્વિવાદ છે. વકીલ કે પક્ષકાર, તેનાથી વિરુદ્ધ દાવો કરી શકતા નથી, સિવાય કે તે જ ન્યાયાધીશ સમક્ષ, અન્ય ક્યાંય નહીં.

અશોક કુમાર યાદવ અને અન્ય વગેરે વગેરે વિ. હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય વગેરે વગેરે, ૧૯૮૫ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૬૫૭૧ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું :

આ નિયમના આધારરૂપ મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે ન્યાય માત્ર થવો જ નહીં જોઈએ, પરંતુ તે થવો હોવાનું પ્રગટ પણ થવું જોઈએ, અને આ નિયમને આ અદાલતના અનેક નિર્ણયોમાં વ્યાપક માન્યતા પ્રાપ્ત થઈ છે. આ નોંધવું પણ મહત્વનું છે કે આ નિયમ માત્ર તેવા કેસો સુધી મર્યાદિત નથી જ્યાં ન્યાયિક સત્તાનો કડક અર્થમાં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પક્ષકારોના પરસ્પર પ્રતિસ્પર્ધી દાવાઓ વચ્ચે ન્યાયસંગત અને વાજબી નિર્ણય સુધી પહોંચવા માટે જ્યાં સ્વતંત્ર મનનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક હોય છે તેવા તમામ કેસોમાં આ નિયમનો યોગ્ય રીતે વિસ્તાર થાય છે. ન્યાય કરવું માત્ર અદાલતોનું કાર્ય નથી; પરંતુ વિવાદી પક્ષકારો વચ્ચે ન્યાયસંગત રીતે નિર્ણય કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તેવા તમામ લોકોનું પણ તે કર્તવ્ય છે. ન્યાયિક સત્તાનો ઉપયોગ કરતી સત્તાઓ પર લાગુ કરવામાં આવતા કડક ધોરણો હવે વહીવટી સંસ્થાઓ પર પણ વધતા પ્રમાણમાં લાગુ કરવામાં આવી રહ્યા છે, કારણ કે કલ્યાણકારી રાજ્યમાં, જ્યાં વહીવટી સંસ્થાઓનો અધિકારક્ષેત્ર ઝડપી ગતિએ વધી રહ્યો છે, ત્યાં કાયદાના શાસનના જતન માટે આ અત્યંત આવશ્યક છે કે રાજ્યની ચંત્રણા પોતાની ફરજો ન્યાયસંગત અને વાજબી રીતે બજાવે...

વડી અદાલતમાં જે રીતે કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી હતી, તે ઘણી અંશે અધૂરાપણું દર્શાવે છે.

આ રીતે, રિટ અરજદારો કદાચ માનનીય ન્યાયાધીશોની તરફથી પક્ષપાત સંબંધિત વાંધો ઉઠાવવાનો પોતાનો હક છોડ્યો હોય, પરંતુ તેમાંથી એવો અર્થ નીકળતો નથી કે આ અદાલત આવા મહત્વપૂર્ણ તથ્યને અવગણશે. આ સ્પષ્ટ એવો કેસ હતો જેમાં માનનીય ન્યાયાધીશોએ આ મામલાની સુનાવણીમાંથી પોતાને અલિપ્ત રાખવા જોઈએ હતા. તેઓએ પોતાને યાદ કરાવવું આવશ્યક હતું કે ન્યાય માત્ર કરવામાં જ આવે એટલું પૂરતું નથી, પરંતુ તે સ્પષ્ટ રીતે કરવામાં આવ્યો હોવાનું દેખાવું પણ જોઈએ. પિનોચેટ, ૧૯૯૯ ૧ ઓલ ઈ.આર. ૫૭૭૧ માં લોર્ડ બ્રાઉન વિલ્કિન્સને આ મત વ્યક્ત કર્યો હતો :

પછી પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે બિન-નાણાકીય વાદવિવાદમાં, પરિણામમાં નાણાકીય અથવા માલિકીના હિત સિવાયનું કોઈ હિત માત્ર તે કારણસર આપમેળે કોઈ વ્યક્તિને તે મામલામાં ન્યાયાધીશ તરીકે બેસવા માટે અયોગ્ય ઠરાવવા પૂરતું છે કે નહીં.....લોર્ડશીપ્સ, મારા ચુકાદામાં, જો કે તમામ કેસોએ નાણાકીય હિતના આધાર પર આપમેળે અયોગ્યતા અંગે વિચારણા કરી છે, છતાં સિદ્ધાંતોના દૃષ્ટિકોણથી આપમેળે અયોગ્યતાને એટલી મર્યાદિત રાખવા માટે કોઈ યોગ્ય કારણ નથી. સમગ્ર નિયમનો તર્કાધાર એ છે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના જ મામલામાં ન્યાયાધીશ બની શકતી નથી.

આગળ પણ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો :

અમારી કાનૂની પ્રણાલીના આધારસ્તંભોમાંનો એક એ અદાલતોની નિષ્પક્ષતા છે, જેના દ્વારા ન્યાયનું પ્રશાસન કરવામાં આવે છે. દીવાની વાદવિવાદમાં

માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત એવો છે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાની જ બાબતમાં ન્યાયાધીશ બની શકતી નથી: નેમો ડેબેટ એસે જુડેક્સ ઇન પ્રોપ્રિયા કૌસા... હિતનું સ્વરૂપ એવું હોય છે કે ન્યાયના પ્રશાસન પ્રત્યેની જાહેર વિશ્વસનીયતા માટે ન્યાયાધીશે કેસમાંથી પોતાને અલગ કરી લેવું આવશ્યક બને છે અથવા, જો તે પોતાનું હિત જાહેર કરવામાં નિષ્ફળ જાય અને તે અંગે નિર્ણય આપે, તો એવો નિર્ણય ટકી શકતો નથી. ન્યાયાધીશ માટે એવું કહેવું કોઈ ઉત્તર બની શકતું નથી કે તે વાસ્તવમાં નિષ્પક્ષ છે અને તે પોતાની ન્યાયિક શપથનું પાલન કરશે.

તે પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું :

તેમ છતાં, મારું મત એવું છે કે એવા પ્રસંગો હોઈ શકે છે જેમાં કોઈ હેતુ અથવા માન્યતા પ્રત્યે ન્યાયાધીશની પ્રબળ પ્રતિબદ્ધતા અથવા કાર્યવાહીમાં સંકળાયેલ કોઈ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા સાથેનો તેનો સંબંધ હોવાને કારણે કાર્યવાહી વિષયક બાબતમાં ન્યાયાધીશનો હિત, વિવાદમાં સંકળાયેલી જાહેર કંપનીમાં શેરહિસ્સેદારી જેટલું જ, ન્યાયના વહીવટ પ્રત્યેની જાહેર વિશ્વસનીયતાને ડગમગાવી શકે છે.

પિનોચેટ (ઉપરોક્ત) નો આ કેસના તથ્યો પર સંપૂર્ણપણે અમલ થાય છે.

ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો આ અદાલત દ્વારા કુમાઉ મંડલ વિકાસ નિગમ લિ. વિ./વિ. ગિર્જા શંકર પંત, ૨૦૦૧ ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૨ માં નીચેના શબ્દોમાં સ્વીકારવામાં આવ્યા છે અને અનુસરવામાં આવ્યા છે:

હાલમાં, છતાં, ઇંગ્લેન્ડની અદાલતોએ ભિન્ન સ્વર વ્યક્ત કર્યો છે; યદ્યપિ તે નોંધપાત્ર ન પણ હોય, તથાપિ સ્વયંસિદ્ધ અયોગ્યતા સિદ્ધાંતનો નિયમ અમુક અંશે શિથિલ થયો છે. જોકે, આ શિથિલતાની પુષ્ટિ વિવાદગ્રસ્ત મુદ્દાની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર છે. આર. વિ./એસ. બો સ્ટ્રીટ મેટ્રોપોલિટન સ્ટાઇપેન્ડિયરી મેજિસ્ટ્રેટ, એક્સ પી પિનોચર ઉગાર્તે (નં. ૨) ના કેસમાં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું :

.....નાગરિક વાદવિવાદમાં વિવાદિત મુદ્દાઓનો સામાન્ય રીતે આર્થિક પ્રભાવ રહેવાનો હોય છે, તેથી જો કોઈ ન્યાયાધીશ પોતાના જ કેસના નિર્ણયના પરિણામે આર્થિક લાભ મેળવવાની સ્થિતિમાં હોય, તો તે સ્વયં જ અયોગ્ય ઠરે છે. પરંતુ, વર્તમાન કેસની જેમ, જો વિવાદિત મુદ્દો નાણાં કે આર્થિક લાભ સાથે સંબંધિત ન હોય પરંતુ કોઈ હેતુના પ્રોત્સાહન સાથે સંકળાયેલો હોય, તો ન્યાયાધીશને અયોગ્ય ઠરાવવાનું જે ચુકિતતત્ત્વ છે તે એટલું જ લાગુ પડે છે, જો ન્યાયાધીશના નિર્ણયથી એવા હેતુના પ્રોત્સાહન તરફ દોરી જાય જેમાં ન્યાયાધીશ પક્ષકારોમાંના એક પક્ષકાર સાથે સંકળાયેલા હોય.

૩૧. લોર્ડ બ્રાઉન-વિલ્કિન્સને અહેવાલના પૃષ્ઠ ૧૩૬ પર આ મુજબ જણાવ્યું :

જે નક્કી કરવામાં આવી રહ્યું છે તેને અતિશયોકિતપૂર્વક રજૂ ન કરવું મહત્વપૂર્ણ છે. દલીલો દરમિયાન એવો સૂચન કરવામાં આવ્યો હતો કે ૨૫.૧૧.૧૯૯૮ના આદેશને રદ કરનાર નિર્ણયથી એવી સ્થિતિ ઊભી થશે કે જેમાં ન્યાયાધીશો એવા મામલાઓમાં બેસી શકશે નહીં જેમાં તેઓ સંકળાયેલા હોય એવી ધર્માદા

સંસ્થાઓનો સમાવેશ થતો હોય. એવો પણ સૂચન કરવામાં આવે છે કે આવી સંડોવણીને કારણે ન્યાયાધીશ અયોગ્ય ઠરે. તે યોગ્ય નથી. હાલના આ કેસના તથ્યો અસાધારણ છે. નિર્ણાયક તત્વો આ છે: (૧) કે એ.આઈ. અપીલમાં એક પક્ષકાર હતો; (૨) કે એ.આઈ.ને વિશિષ્ટ પરિણામ માટે દલીલ કરવા હેતુસર જોડવામાં આવ્યો હતો; (૩) ન્યાયાધીશ એવી ધર્માદા સંસ્થાના નિયામક હતા જે એ.આઈ. સાથે નજીકથી સંકળાયેલી હતી અને આ સંદર્ભમાં એ.આઈ.ના હેતુઓ સાથે સમાન હેતુઓ ધરાવતી હતી. માત્ર એવા કેસોમાં, જેમાં ન્યાયાધીશ વાદવિવાદમાં રહેલા કોઈ પક્ષકાર સાથે નજીકથી સંકળાયેલી અને તેની સાથે કાર્ય કરતી કોઈ ધર્માદા સંસ્થાના ટ્રસ્ટી અથવા નિયામક તરીકે સક્રિય ભૂમિકા ભજવી રહ્યા હોય, ત્યાં સામાન્ય રીતે ન્યાયાધીશે પોતાને તે મામલાથી અલગ રાખવા અથવા પક્ષકારોને પોતાની સ્થિતિ જાહેર કરવાની બાબતે ચિંતિત થવું જોઈએ. જોકે, અન્ય અસાધારણ કેસો પણ હોઈ શકે છે જેમાં ન્યાયાધીશે સંભવિત હિત જાહેર કરવું યોગ્ય રહેશે.

૩૨. લોર્ડ હટને પણ પિનોચેટ કેસમાં અવલોકન કર્યું હતું :

એવા પ્રસંગો હોઈ શકે છે જ્યાં કોઈ હેતુ અથવા માન્યતા પ્રત્યે ન્યાયાધીશની દૃઢ પ્રતિબદ્ધતા, અથવા કાર્યવાહી સાથે સંકળાયેલ વ્યક્તિ કે સંસ્થા સાથેની તેમની સંકળાયેલતા પરથી કાર્યવાહી વિષયવસ્તુમાં ન્યાયાધીશનો રસ, ન્યાયના વહીવટમાં જનવિશ્વાસને એટલો જ હચમચાવી શકે જેટલો કે વિવાદમાં સંકળાયેલ જાહેર કંપનીમાં શેરહોલ્ડિંગ (જે કદાચ અલ્પ હોઈ શકે) હચમચાવી શકે.

આ મામલાના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, પૂર્વનિર્ણયમાં વર્તમાન પ્રભાવ, એટલે કે પક્ષપાતની સંભાવના પરથી 'પક્ષપાતના વાસ્તવિક જોખમ' સુધી, જેમ કે એમ.પી. સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટેબ્લિશમેન્ટ વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી., ૨૦૦૪ ૮ એસ.સી.સી. ૭૮૮ માં અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું, તે અંગે અમારે અમારા અંતિમ અભિપ્રાયો આપવાની આવશ્યકતા નથી; પરંતુ અમે માત્ર એટલું અવલોકન કરી શકીએ કે જો શ્રી રાવ દ્વારા શ્રી સિંધુના બંધારણીય પદાધિકારી તરીકેના વર્તન પર આક્ષેપ કરવા માટે ઉદ્દેખિત પક્ષપાતના સિદ્ધાંતો યોગ્ય હોય, તો એ જ સિદ્ધાંતો ન્યાયિક અધિકારીઓના મામલે લાગુ ન પડે એવું કોઈ કારણ નથી. અસ્તિત્વમાં ન હોય એવા તથ્યોના આધાર પર અનુમાન કાઢવામાં આવ્યા હતા એવી આશંકા ન્યાયિક અધિકારીઓના મનમાં ઉપજી હોય તે નકારી શકાય તેમ નથી. ઉપરોક્ત આધારભૂમિમાં, અધિકારીઓને ઓછામાં ઓછું એટલી તક તો અપાવવી જ જોઈએ હતી કે જે અહેવાલોના આધારે તેમને દૂષિત અધિકારીઓ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા, તે અહેવાલો તેઓ જોઈ શકે. અંતે જો વડી અદાલતના મત મુજબ ન્યાયિક અધિકારીઓને ઉક્ત અહેવાલો મેળવવાનો અધિકાર ધરાવતા માનવામાં આવ્યા હોય, તો પછી તેમની નકલો તેમને કેમ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નહીં અથવા ઓછામાં ઓછું યોગ્ય સમયે તેમની તપાસ કરવાની પરવાનગી કેમ આપવામાં આવી નહીં, જેથી તેઓ પોતાની રજૂઆતો કરી શકે, તે અમે સમજી શકતા નથી. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે મૌખિક રજૂઆતો પૂર્ણ થયા પછી અને લેખિત રજૂઆતો દાખલ થઈ ગયા પછી જ, જોકે અન્ય સેવા વર્ગોને સંબંધિત રિટ અરજીઓની સુનાવણી ચાલી રહી

હતી, ન્યાયિક અધિકારીઓ તરફથી રજૂ કરાયેલા દલીલોને પૂર્ણ ગણવા આદેશ આપવામાં આવ્યો અને માત્ર આગળની તારીખે, જ્યારે વકીલને અહેવાલો અંગે ટિપ્પણી કરવાની કોઈ તક જ મળી નહોતી, ત્યારે જ તે અહેવાલો અદાલતમાં વાંચીને સંભળાવવામાં આવ્યા અને વકીલને તેમની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી. એવું હોઈ શકે કે ઉચ્ચતર ન્યાયતંત્ર હંમેશા ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે તેની લાયક એવી સંપૂર્ણ ગંભીરતાથી વર્તવાનો પ્રયત્ન કરતું હોય; પરંતુ આવી કઠોર સજાઓ ત્યારે જ ફટકારી શકાય જ્યારે નોંધ પર પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય, જેથી ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા અપનાવી પોતે સંતોષ પામી શકે. અમે નિઃસંકોચ અવલોકન કરીએ છીએ કે ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે વડી અદાલતે અન્યાયપૂર્ણ વર્તન કર્યું હતું.

વડી અદાલત કદાચ મીડિયા અહેવાલોથી પ્રભાવિત થઈ હતી કે તેના કાર્યરત ન્યાયાધીશોના બે સંતાનોએ ખોટી રીતે નિમણૂક મેળવી હતી. તેમ છતાં, બારમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેઓ તે બેચના શ્રેષ્ઠ ક્રમે ઉત્તીર્ણ થયેલા હતા અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલોમાં તેમના નામોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નહોતો. માત્ર એટલા કારણે કે તેના કાર્યરત ન્યાયાધીશોના સંતાનોએ રોજગાર મેળવ્યો હતો, તે એકમાત્ર આધારથી પસંદગી પ્રક્રિયામાં બધું યોગ્ય નહોતું એવો અનુમાન ઊભો થતો નથી.

અમે, આ કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લઈને, આ મતના છીએ કે બાબતોનું પુનઃવિચારણું નવી સિરેથી કરવામાં આવે તે માટે નિર્દેશ આપવો આવશ્યક છે. અમારી સમક્ષ અપીલકર્તાઓને સંડોવવા માટે

ફોજદારી કેસોમાં કોઈ વધુ સામગ્રી એકત્ર કરવામાં આવી હતી કે નહીં, તે બાબતે અમને અવગત કરવામાં આવ્યા નથી.

તેમ છતાં, અમને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે કેટલીક નવી નિમણૂકો કરવામાં આવી છે, જેના પરિણામો નિશ્ચિતરૂપે આ કેસના નિર્ણયને આધીન રહેશે. તેમ છતાં, આ તબક્કે અમે ઉક્ત નિમણૂકોને રદ કરવાની મનશા રાખતા નથી. અમે યથાવત સ્થિતિમાં પણ વિક્ષેપ લાવવાની મનશા રાખતા નથી.

તેમ છતાં, વર્ષ ૨૦૦૧ માટે કોઈ ઉમેદવારની નિમણૂક કરવામાં આવી નથી તે બાબતે અમે અમારી સંતોષની અભિવ્યક્તિ અવશ્ય કરવી જોઈએ. પસંદગી પ્રક્રિયાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતાં, પસંદગી ચાદીમાંથી કોઈ વ્યક્તિની નિમણૂક કરવામાં આવતી નથી, કારણ કે માત્ર તેનું નામ પસંદગી ચાદીમાં દર્શાવાયું છે એટલા માત્રથી તેને નિમણૂક મેળવવાનો હક ઉપજતો નથી, એવું કહેવું એક બાબત છે; પરંતુ, અમારા મત મુજબ, આશરે ત્રણ વર્ષ જેટલી સેવા પૂર્ણ કરી ચૂકેલા અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા માટે ભિન્ન માપદંડ અપનાવવો આવશ્યક છે. તેમાંથી કેટલાકે, જેમ અગાઉ અહીં નોંધવામાં આવ્યું છે, વિભાગીય પરીક્ષાઓ પાસ કરી હતી. કેટલાકને વધુ ઊંચી જવાબદારીઓ સોંપવામાં આવી હતી. તેમણે પરીક્ષણકાળની અવધિ પૂર્ણ કરી લીધી હતી અને કેટલાક તે પૂર્ણ થવાના આરે હતા. અનુમાનરૂપે તેઓ સંબંધિત સત્તાધિકારીઓના સંતોષકારક રીતે કાર્યરત રહ્યા હતા.

આ રીતે, પડકારાયેલો ચુકાદો તેમજ રાજ્ય સરકાર અને વડી અદાલતના આદેશો રદ કરવામાં આવવા પાત્ર છે અને તે અંગે નિર્દેશો આપવામાં આવે છે. જોકે પડકારાયેલા ચુકાદાઓ યથાવત્ રાખી શકાય તેમ નથી, તેમ છતાં અમારો મત છે કે ન્યાયના હિતની પૂરતી સાધના તે રીતે થશે કે આ બાબતોને નવેસરથી વિચારણા કરવા માટે વડી અદાલતને પરત મોકલવામાં આવે. તથાપિ, કલંકિત અને અકલંકિત વચ્ચે પૃથક્કરણ થાય અને ન્યાયના હિતમાં વડી અદાલતને બે સ્વતંત્ર ચકાસણી સમિતિઓ રચવા વિનંતી કરવામાં આવે, જેમાં એક કાર્યપાલક અધિકારીઓ સંબંધિત હોય અને બીજી ન્યાયિક અધિકારીઓ સંબંધિત હોય.

અમે વધુમાં, વડી અદાલતને વિનંતી કરીએ છીએ કે આવી સમિતિ દ્વારા વિચારણા માટે આવનારા ક્ષેત્રનું નિર્ધારણ સમયમર્યાદા સાથે કરવાનું ઈચ્છનીય છે કે નહીં તે બાબતનો વિચાર કરે. સમિતિઓના આવા અહેવાલોની નકલો અરજદારોના વિદ્વાન વકીલને આપવામાં આવશે અને/અથવા ઓછામાં ઓછું તેમને તેનું નિરીક્ષણ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે. જો તે હેતુસર અરજી કરવામાં આવે, તો પક્ષકારોને ઉત્તરવહીઓ વગેરે સહિત કોઈપણ દસ્તાવેજનું નિરીક્ષણ કરવાની તક આપવામાં આવશે. તેમ છતાં, આવું નિરીક્ષણ માત્ર અદાલતના એક અધિકારીની હાજરીમાં જ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે. આવી નકલો આપવામાં આવેલી તારીખથી અથવા નિરીક્ષણ આપવામાં આવેલ તારીખથી, અપીલકર્તાઓને આવા અહેવાલો સામે તેમની આક્ષેપો અને વડી અદાલત જે કોઈ સામગ્રી પર આધાર મૂકે તેના વિષે તેમની ટિપ્પણીઓ, જો કોઈ હોય, રજૂ કરવા માટે માત્ર બે અઠવાડિયાનો સમય આપવામાં આવશે.

અપીલકર્તાઓ લાંબા સમયથી નોકરીથી બહાર છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે વડી અદાલતને વિનંતી કરીએ છીએ કે શક્ય તેટલી તાત્કાલિક રીતે અને શ્રેષ્ઠ તો આ આદેશની નકલ પ્રાપ્ત થયેલી તારીખથી ત્રણ મહિનાની અવધિમાં મામલાનો નિકાલ કરવાની ઇચ્છનીયતા પર વિચાર કરે. તેમ છતાં, પ્રકરણથી વિદાય લેતા પહેલાં, અમે આ નિરીક્ષણ કરી શકીએ કે રાજ્યએ મામલાના વ્યાપને ધ્યાનમાં રાખીને દોષિતોને કાયદાની પકડમાં લાવવા માટે કોઈ કસર બાકી રાખવી ન જોઈએ તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. કૌભાંડનો પર્દાફાશ કરવો અને અધિકારી કેટલો પણ ઉચ્ચ હોદ્દા પર હોય તોય તેને બક્ષી ન દેવો, તે રાજ્યનું કર્તવ્ય છે. અમે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે રાજ્ય આ મામલામાં સઘન તપાસ કરશે. ઉપરોક્ત મર્યાદા સુધી અને ઉપર અહીં અગાઉ કરાયેલા નિર્દેશો તથા નિરીક્ષણો સાથે, આ અપીલો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા, ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ કરવામાં આવશે નહીં. અંશતઃ સહમતિપૂર્ણ ચુકાદો દલવીર ભંડારી, ન્યાયાધીશ.-

મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયાધીશ સિંહાનો વિદ્વતાપૂર્ણ ચુકાદો વાંચવાનો મને લાભ મળ્યો છે. તમામ મુદ્દાઓ અંગે તેઓએ પહોંચેલા નિષ્કર્ષો અને નોંધેલા તારણો સાથે હું સંમત છું, પરંતુ અપીલકર્તાઓએ કેસોની સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં જ સંપૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા કેસોની સુનાવણી માટે સ્પષ્ટ સંમતિ આપી દીધી હતી, ત્યારબાદ (જે ન્યાયાધીશો સમિતિમાં હતા તેવા) ન્યાયાધીશો દ્વારા આ

મામલાની સુનાવણી કરવાની ઔચિત્યતા અંગેના મુદ્દા પર હું સંમત નથી. તેથી, હું અલગ ચુકાદો લખવા ઇચ્છું છું.

આ અપીલો પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતના સિવિલ રિટ પિટિશન નં. ૮૪૨૧ ઓફ ૨૦૦૨માં તથા તેની સાથે સંકળાયેલા અન્ય સંબંધિત મામલાઓમાં આપેલા પૂર્ણ ખંડપીઠના ચુકાદામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે.

સંવિધાનના સ્થાપક પિતાઓએ કદાચ તેમના અતિશય કલ્પનોમાં પણ આ દૃશ્ય ક્યારેય કલ્પ્યું ન હોત કે જે લોકો પાસેથી સંવિધાનિક મૂલ્યોનું કડક પાલન કરવાની અને રાષ્ટ્રના ભાગ્યને દિશા આપવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, તેઓ જ સમયાંતરે પ્રણાલીને એટલી હદ સુધી કલંકિત અને હીનગત કરશે કે તેમના ગંભીર દુરાચરણને કારણે, વ્યાપક જાહેર હિતમાં, સ્વયં સંવિધાનિક સત્તાધિકારીને જ જેલના સળિયા પાછળ મૂકવાની ફરજ ઊભી થશે. પંજાબ પબ્લિક સર્વિસ કમિશનના ચેરમેન એક મહત્વપૂર્ણ સંવિધાનિક સત્તાધિકારી છે.

આ કેસ તે સમયગાળાને સંબંધિત છે જ્યારે રવિંદરપાલ સિંહ સિદ્ધુ (ટૂંકમાં, આર.એસ. સિદ્ધુ) સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૬ થી ૨૧.૩.૨૦૦૨ સુધી પંજાબ જાહેર સેવા આયોગ (આગળ જઈને જેને આયોગ કહેવામાં આવ્યો છે) ના અધ્યક્ષ હતા. તેમની ગુપ્ત પ્રવૃત્તિઓ અને દુરાચરણો કલંક, અપકીર્તિ, અનાદર, પતન અને અપમાનની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચ્યા હતા. કદાચ, કોઈ એક વ્યક્તિએ સમગ્ર વ્યવસ્થાને આથી વધુ પ્રમાણમાં પ્રદૂષિત કરી ન હોત. ૨૫.૩.૨૦૦૨ના રોજ, મોહાલી પોલીસ સ્ટેશન ખાતે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની

ધારા ૭ તથા ધારા ૧૩(૨) સાથે વાંચવામાં આવતી જોગવાઈઓ હેઠળ ગોઠવવામાં આવેલ છટકાના સંબંધમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આર.એસ. સિદ્ધુ રૂપિયા ૫ લાખની લાંચ સ્વીકારતા રંગે હાથ ઝડપાયા હતા.

આરોપીઓમાંના એક જગમાન સિંહનું નિવેદન (જે બાદમાં માફીનો સાક્ષી બન્યો) દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ ૨૪.૧.૨૦૦૨ અને ૨૪.૪.૨૦૦૨ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું હતું. ૧૭.૪.૨૦૦૨થી ૧૯.૪.૨૦૦૨ સુધીના ત્રણ દિવસમાં, આર.એસ. સિદ્ધુના સગાસંબંધીઓના લોકર્સ અને બેંક ખાતાઓમાંથી રૂપિયા ૧૬ કરોડથી વધુ રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હતી. રાજ્યના જણાવ્યા મુજબ, કુલ રોકડ રકમ, પ્રતિભૂતિઓ અને લગભગ રૂપિયા ૨૨ કરોડ મૂલ્યની મિલકતો વસૂલ કરવામાં આવી હતી. ઉક્ત રકમમાંથી રૂપિયા ૧.૨૮ કરોડની રકમ જગમાન સિંહના મકાનમાંથી વસૂલ કરવામાં આવી હતી. આ દેશના ઇતિહાસમાં, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળના આટલા મોટા પાયાના બહુ ઓછા કેસો થયા હશે, જેમાં આવી વિશાળ રકમો વસૂલ કરવામાં આવી હોય. આ બધી રકમ આર.એસ. સિદ્ધુએ પંજાબ રાજ્યમાં પી.સી.એસ. (એક્ઝિક્યુટિવ બ્રાન્ચ), સંલગ્ન સેવાઓ અને પી.સી.એસ. (જ્યુડિશિયલ બ્રાન્ચ) ના વિવિધ અધિકારીઓની ભરતી/નિયુક્તિ સુનિશ્ચિત કરવાની બદલામાં સંભાવિત ઉમેદવારો પાસેથી એકત્ર કરી હતી.

આ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ ઘટનાક્રમ આપણને એક મહત્વપૂર્ણ પાઠ ભણાવે છે કે સંવિધાનિક સત્તાધિકારીઓની નિમણૂક કરતાં પહેલાં તેમના પૂર્વવૃત્ત અંગે સંપૂર્ણ

અને સૂક્ષ્મ તપાસ તથા ચકાસણી થવી જોઈએ. આવા ઉચ્ચ પદો પરની નિમણૂકોમાં અખંડિતતા અને યોગ્યતાનો ચથોચિત રીતે વિચાર અને મૂલવણી થવી આવશ્યક છે. સમયની તાત્કાલિક જરૂરિયાત એવી છે કે આવી નિમણૂકોમાં સંપૂર્ણ પારદર્શિતા જાળવવામાં આવે અને તે દર્શાવવામાં પણ આવે. સંવિધાનિક સત્તાધિકારીઓના (જે ઉચ્ચ પદસ્થ હોય છે) કૃત્યો અને દુરાચારોનો પ્રભાવ અત્યંત વિશાળ સંખ્યામાં લોકો પર અત્યંત લાંબા સમય સુધી પડે છે; તેથી, આ સંવિધાનિક પદો પર માત્ર ઉચ્ચ અખંડિતતા, યોગ્યતા, નૈતિક સીધાસરળપણું અને પ્રામાણિકતા ધરાવતા વ્યક્તિઓની જ નિમણૂક કરવામાં આવે તે સંપૂર્ણપણે અનિવાર્ય છે.

પંજાબ પબ્લિક સર્વિસ કમિશનના અધ્યક્ષ તરીકે આર.એસ. સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન ઊભી થયેલ નીચેની ખાલી જગ્યાઓ પડકાર હેઠળ છે. વહીવટી પક્ષે નીચેની ખાલી જગ્યાઓ ઊભી થઈ હતી :

વર્ગ ૧: પ્રત્યક્ષ ભરતીથી નિમાયેલાઓ : ૨૮ ખાલી જગ્યાઓ

વર્ગ ૨: (સંલગ્ન વર્ગો) સીધી ભરતીથી નિયુક્ત થયેલા : ૬૩ ખાલી જગ્યાઓ

વર્ગ ૧: નામાંકિત : ૧૮ ખાલી જગ્યાઓ

કુલ: ૧૦૯

તે જ રીતે, ન્યાયિક પક્ષે નીચે મુજબની ખાલી જગ્યાઓ ઊભી થઈ હતી :

૧૯૯૮ ની ખાલી જગ્યાઓ માટે વર્ગ ૧ : ૨૧

૧૯૯૯ ની ખાલી જગ્યાઓ માટે વર્ગ ૧ : ૧૪

વર્ગ ૧ માટે ૨૦૦૦ ખાલી જગ્યાઓ : ૮

વર્ગ ૧ માટે ૨૦૦૧ ની ખાલી જગ્યાઓ : ૨૧

કુલ: ૬૪

ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૮માં પ્રસિદ્ધ કરાયેલ જાહેરાત દ્વારા, આયોગે પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ શાખા) માં ૨૮ ખાલી જગ્યાઓ અને સંલગ્ન સેવાઓમાં ૬૩ ખાલી જગ્યાઓ સામે ભરતી માટે અરજીઓ આમંત્રિત કરી હતી. ૨૯.૩.૧૯૯૮ના રોજ યોજાયેલ પ્રાથમિક પરીક્ષામાં કુલ ૧૩૦૯૪ ઉમેદવારો હાજર રહ્યા હતા. તેમાંમાંથી ૧૦૯૭ ઉમેદવારોને સફળ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. મુખ્ય લેખિત પરીક્ષા ૨.૭.૧૯૯૮થી ૨.૮.૧૯૯૮ દરમિયાન લેવામાં આવી હતી અને તેનું પરિણામ ૨૫.૧.૧૯૯૯ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. ૨૭૩ ઉમેદવારોને મુલાકાત માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા, જે ૨૦.૪.૧૯૯૯થી ૨૨.૬.૧૯૯૯ દરમિયાન યોજાઈ હતી. અંતિમ પરિણામ ૧૧.૭.૧૯૯૯ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું અને સફળ ઉમેદવારોને પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ શાખા) અને સંલગ્ન સેવાઓમાં સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૯માં અને ત્યારબાદ નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

પંજાબ સિવિલ સર્વિસ (એકિઝક્યુટિવ બ્રાન્ચ) (વર્ગ-૧) નિયમો, ૧૯૭૬ (સંક્ષેપમાં, ૧૯૭૬ના નિયમો) ની નિયમ ૮ થી ૧૧ અને ૧૫ અનુસાર નામાંકન દ્વારા પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ બ્રાન્ચ) માં ભરતી

વર્ષ ૧૯૯૪ માટે :

રજિસ્ટર એ-૧ માટે ત્રણ ખાલી જગ્યાઓ હતી, જે તહસીલદારો/નાયબ તહસીલદારોમાંથી ભરવાની હતી. રજિસ્ટર એ-૨ માટે બે ખાલી જગ્યાઓ હતી, જે સિવિલ સચિવાલયના મંત્રાલયી સ્ટાફમાંથી ભરવાની હતી. રજિસ્ટર એ-૩ માટે એક ખાલી જગ્યા હતી, જે એક્સાઇઝ અને કરવેરા અધિકારીઓ/બ્લોક વિકાસ અધિકારીઓ/જિલ્લા વિકાસ અને પંચાયત અધિકારીઓમાંથી ભરવાની હતી. રજિસ્ટર 'સી' માટે એક ખાલી જગ્યા હતી, જે અધિનસ્ત કચેરીઓમાં કાર્યરત અધિકારીઓ/કર્મચારીઓમાંથી ભરવાની હતી. ચારેય રજિસ્ટરોમાંથી ભરવાની ખાલી જગ્યાઓ માટે પસંદગીની મુલાકાતો અનુક્રમે ૬.૪.૧૯૯૯, ૨૮.૭.૧૯૯૯ અને ૨૯.૭.૧૯૯૯, ૪.૧.૧૯૯૯ અને ૭.૪.૧૯૯૯ના રોજ યોજવામાં આવી હતી.

વર્ષ ૧૯૯૬ માટે :

રજિસ્ટર એ-૧ માટે પાંચ ખાલી જગ્યાઓ હતી. રજિસ્ટર એ-૨ માટે કોઈ ખાલી જગ્યા નહોતી. રજિસ્ટર એ-૩ માટે બે ખાલી જગ્યાઓ હતી અને રજિસ્ટર 'સી' માટે ત્રણ ખાલી જગ્યાઓ હતી. રજિસ્ટર એ-૧ માં નિમણૂક માટેની પસંદગી અંગેની મુલાકાતો ૨૬.૫.૧૯૯૯ના રોજ યોજાઈ હતી. જિલ્લા વિકાસ અને પંચાયત અધિકારીઓમાંથી રજિસ્ટર એ-૩ માં નિમણૂક માટેની પસંદગી અંગેની મુલાકાતો ૨૯.૫.૧૯૯૯ના રોજ યોજાઈ હતી. આબકારી અને કરવેરા અધિકારીઓમાંથી પસંદગી માટેની મુલાકાતો ૨૯.૬.૧૯૯૯ના રોજ યોજાઈ

હતી. રજિસ્ટર 'સી' માટેની મુલાકાતો જ.કે.૧૯૯૯ અને જ.કે.૧૯૯૯ના રોજ ચોજાઈ હતી.

પંજાબ સિવિલ સર્વિસ (જુડિશિયલ બ્રાન્ચ) નિયમો, ૧૯૫૧ (સંક્ષેપમાં, '૧૯૫૧ના નિયમો') અનુસાર બનાવવામાં આવેલ પી.સી.એસ. (જ્યુડિશિયલ બ્રાન્ચ)

એકંદરે, આયોગના અધ્યક્ષ તરીકે આર.એસ. સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન પી.સી.એસ. (ન્યાયિક શાખા) માં ભરતી માટે ચાર પસંદગીઓ કરવામાં આવી હતી. જે ખાલી જગ્યાઓ માટે આ પસંદગીઓ કરવામાં આવી હતી તેની વિગતો નીચે મુજબ છે :

વર્ષ: ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા

૧૯૯૮:૨૧

૧૯૯૯:૧૪

૨૦૦૦:૮

૨૦૦૧:૨૧

આયોગ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોને, વર્ષ ૨૦૦૧માં ભલામણ કરાયેલાઓને બાદ કરતાં, વહીવટી પક્ષે વડી અદાલતની મંજૂરી પ્રાપ્ત કર્યા પછી સેવામાં નિમણૂક કરવામાં આવી હતી."

૯૯. એ ઉદ્દેશ કરવો પ્રાસંગિક થઈ શકે કે બે એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી. એફ.આઈ.આર. નં. ૭ પોલીસ સ્ટેશન, મોહાલી ખાતે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની ધારા ૭ સાથે વાંચવાની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ૨૫.૩.૨૦૦૨ ના રોજ નોંધવામાં આવી હતી અને એફ.આઈ.આર. નં. ૨૪ ૩૦.૪.૨૦૦૨ ના રોજ આર.એસ. સિદ્ધુ અને પ્રીતપાલ સિંહ, જે તે સમયે કમિશનના સચિવ હતા, તેમના વિરુદ્ધ કમિશન દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગીઓમાં થયેલી વ્યાપક છેતરપિંડીના સંદર્ભમાં નોંધવામાં આવી હતી. નોંધ પર રહેલી સામગ્રીના આધારે ખુલાસો થાય છે કે પરીક્ષામાં પસંદગી અને પી.સી.એસ. (એક્ઝિક્યુટિવ બ્રાન્ચ), એલાઈડ સર્વિસિસ અને પી.સી.એસ. (જ્યુડિશિયલ બ્રાન્ચ) માં નિમણૂક સુનિશ્ચિત કરવા માટે અનેક ઉમેદવારોએ આર.એસ. સિદ્ધુને રૂપિયા આપ્યા હતા અને, અગાઉ ઉદ્દેશ કર્યામુજબ, દરોડાઓ દરમિયાન મોટી રકમ વસૂલ કરવામાં આવી હતી.

૧૦૦. તત્કાલીન અધ્યક્ષના કહ્યાથી આયોગ દ્વારા કરવામાં આવેલી નીચેની અનિયમિતતાઓને સતર્કતા બ્યુરોએ ઉજાગર કરી હતી :

"(૧) સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓની ઉત્તરવહીઓની છટણીથી એ પ્રગટ થાય છે કે પક્ષપાતપાત્ર અને દૂષિત ઉમેદવારોને લેખિત પરીક્ષાઓમાં એક અથવા બીજા રીતે મદદ કરવામાં આવી હતી. ઉદાહરણ તરીકે, કેટલાક પસંદગીના ઉમેદવારોને પરીક્ષાની તારીખના એક રાત્રિ પહેલાં પ્રશ્નપત્રો આપી મદદ કરવામાં આવી હતી અને જો ઉમેદવારો લેખિત પરીક્ષામાં સારું પ્રદર્શન કરી શક્યા ન હોય, તો

પરીક્ષકોને ઉત્તરવહીઓમાં રહેલી સામગ્રી તથા હસ્તલેખ સ્પષ્ટ ન હોવા છતાં, પક્ષપાતપાત્ર ઉમેદવારોને મહત્તમ ગુણ આપવા કહેવામાં આવતું હતું.

(૨) ઇન્ટરવ્યૂના ગુણ પક્ષપાતપૂર્વક પસંદ કરાયેલા તથા દૂષિત ઉમેદવારોને લાભ પહોંચાડવા માટે અનુકૂળ રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. ઇચ્છિત ઉમેદવારોની પસંદગી માટે આ કમિશનના અધ્યક્ષ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલ મુખ્ય માપદંડ હતો. કેસની તપાસ દરમિયાન આ પરિબળ અત્યંત સ્પષ્ટ રીતે બહાર આવ્યું છે અને કેસની ફાઇલમાં તેનો દઢ પુરાવો ઉપલબ્ધ છે. પક્ષપાતપૂર્વક પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોને ઇન્ટરવ્યૂમાં વધુ ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા અને આવા પક્ષપાતપૂર્વક પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોના માર્ગમાં આવતા ઉમેદવારોને મેરિટ યાદીમાં તેઓ ઘણાં નીચે રહી જાય તે માટે ઇન્ટરવ્યૂમાં ઓછા ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા.

(૩) અધ્યક્ષ અને સભ્યો દ્વારા જેમના ઇન્ટરવ્યૂ લેવામાં આવ્યા હતા એવા ઉમેદવારોની યાદીની તપાસ કરતાં, સૌથી આશ્ચર્યજનક લક્ષણ એ છે કે ૮૫% કરતાં વધુ કેસોમાં અધ્યક્ષ અને સભ્યોએ ઇન્ટરવ્યૂ બાદ ઉમેદવારોને સમાન ગુણ ફાળવ્યા છે, જે અશક્ય છે, કારણ કે બધા સભ્યો અને અધ્યક્ષે પોતાની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં ઉમેદવારોની ક્ષમતાની કસોટી કરવી હતી. તે કોઈપણ રીતે સર્વસંમતિથી કરાયેલ શ્રેણીકરણ હોઈ જ શકતું નથી.

(૪) ઘણી પસંદગીઓમાં એક સભ્યનું બોર્ડ હતું.

(પ) નિષ્ણાતોને બોલાવવાની, પ્રશ્નપત્ર તૈયાર કરવાની અને પ્રશ્નપત્ર તૈયાર કરનારાઓની, પરીક્ષકો (મૂલ્યાંકનકારો વગેરે) સંબંધિત પ્રક્રિયા, પંજાબ સેવા આયોગના સચિવ દ્વારા અહેવાલ આપવામાં આવેલ મુજબ, સંપૂર્ણપણે અધ્યક્ષના હાથમાં હતી અને આયોગમાં એવો કોઈ રેકૉર્ડ ઉપલબ્ધ નથી, જ્યારે પી.પી.એસ.સી.ની સૂચનાઓ મુજબ એવો રેકૉર્ડ માત્ર ૫ વર્ષ વીતી ગયા પછી જ નષ્ટ કરી શકાય.

(ક) પસંદગીઓ, જે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા પર આધારિત નથી, તે પાસ ગુણો (મૂળ ડિગ્રીના ટકા + મુલાકાતના ગુણો) પર આધારિત છે. પ્રક્રિયા એવી છે કે પાસ ગુણોમાંનો ફરક મુલાકાતના ગુણોથી સહેલાઈથી આવરી શકાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો ૩ ઉમેદવારોને સ્નાતકમાં ૫૦%, ૬૦% અને ૭૦% ગુણ હોય, તો તેમના મૂળ ગુણો (મૂળ ડિગ્રીના ટકાના ૪૦%) અનુક્રમે ૨૦, ૨૪ અને ૨૮ થશે. મુલાકાત માટે ફાળવેલા ગુણો, સૌથી ઓછા અને સૌથી વધુ મૂળ ગુણો મેળવનારા ઉમેદવારો વચ્ચેના ૮ ગુણના અંતરને સહેલાઈથી આવરી શકે છે.

(ગ) કેટલાક કેસોમાં મુલાકાતના ગુણ ગ્રેડના ગુણોની મર્યાદાથી બહાર છે. ઉદાહરણ તરીકે, બી + (૨૬ થી ૩૦) ગ્રેડ નિષ્ણાત દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે, પરંતુ બોર્ડે તેને ૩૨ ગુણ આપ્યા. આ અનિયમિતતા પી.પી.એસ.સી.ના કર્મચારીઓ દ્વારા થયેલી લિપિકીય ભૂલને કારણે હોઈ શકે છે અને તેથી તેની ચકાસણી કરવામાં આવી રહી છે.

(૮) નોંધમાં કેટલાક પુરાવા ઉપલબ્ધ છે કે નિષ્ણાતને/નિષ્ણાતોને પસંદગીપૂર્વક કાર્ય કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું."

તેની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલી સમગ્ર સામગ્રીની વિચારણા કર્યા પછી, રાજ્ય સરકારે ૧૯૯૮માં પી.સી.એસ. (એક્ઝિક્યુટિવ બ્રાન્ચ) અને સંલગ્ન સેવાઓમાં ભરતી માટે કરવામાં આવેલી સમગ્ર પસંદગી રદ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. પરિણામે, અપીલકર્તાઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરતાં તા. ૨૪.૮.૨૦૦૨નો સામાન્ય આદેશ બહાર પાડવામાં આવ્યો.

પી.સી.એસ. (ન્યાયિક શાખા) માં નિયુક્ત કરાયેલા ન્યાયિક અધિકારીઓ અંગે, વડી અદાલતે પસંદગીના રેકૉર્ડની તપાસ કરવા માટે પાંચ ન્યાયાધીશોની ઉપસમિતિની રચના કરી હતી. વર્ષ ૧૯૯૯, ૨૦૦૦ અને ૨૦૦૧ની ખાલી જગ્યાઓ સામે ભરતી માટે યોજાયેલી પરીક્ષાઓના આધારે પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓનું પરિક્ષણ કર્યા પછી, ઉપસમિતિએ તા. ૩૦.૫.૨૦૦૨નો અહેવાલ એ નોંધ સાથે રજૂ કર્યો કે, કેટલાક ઉમેદવારોને અપાયેલા ગુણોમાં અંતરક્ષેપો અને કાપકૂપ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમના ગુણો વધારવામાં આવ્યા હતા તથા પરીક્ષકો દ્વારા કરવામાં આવેલ મૂલ્યાંકન નિષ્પક્ષતાથી ઘણું દૂર હતું. ઉપસમિતિનો અહેવાલ વડી અદાલતની પૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો અને આર.એસ. સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કરાયેલી પસંદગીઓના આધારે જે લોકોની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, તેમની સેવા સમાપ્ત કરવા માટે સરકારને ભલામણ કરવામાં આવી હતી. રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરાયેલા સંદર્ભ પર, બીજી ઉપસમિતિએ પસંદ કરાયેલા

કેટલાક ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓ તેમજ પસંદગી ન પામેલા ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓનું પરીક્ષણ કર્યું અને નોંધ્યું કે કેટલાક અયોગ્ય ઉમેદવારોને ઈરાદાપૂર્વક વધુ ગુણ આપવામાં આવે તેવો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે જ સમયે વધુ પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોને ઓછા ગુણ આપવામાં આવ્યા હતા. બીજી ઉપસમિતિ દ્વારા રજૂ કરાયેલ અહેવાલને પણ પૂર્ણ અદાલતે મંજૂરી આપી હતી. વડી અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે, રાજ્ય સરકારે વર્ષ ૧૯૯૮, ૧૯૯૯ અને ૨૦૦૦ની ખાલી જગ્યાઓ સામે આયોગ દ્વારા કરાયેલી પસંદગીઓના આધારે નિયુક્ત કરાયેલા લોકોની સેવાઓ સમાપ્ત કરી દીધી હતી.

તમામ નિયુક્તિઓ વડી અદાલતની ભલામણોના આધારે ૨૭.૯.૨૦૦૨ના રોજ સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી. તેવી જ રીતે, નામનિર્દિષ્ટ એક્ઝિક્યુટિવ વર્ગ ૧ અધિકારીઓની નિયુક્તિઓ ૨૩.૫.૨૦૦૨ના તારીખના આદેશ દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી.

આ અપીલકર્તાઓએ પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત સમક્ષ અનેક રિટ અરજીઓ દાખલ કરી હતી, જે સંપૂર્ણપણે ગુણદોષવિહીન હોવાનું માનતાં પૂર્ણ ખંડપીઠે આપેલા પ્રત્યક્ષપણે પડકારાયેલ ચુકાદા દ્વારા નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

ઉક્ત પૂર્ણ પીઠના ચૂકાદાથી વ્યથિત થયેલા આ અપીલકર્તાઓએ હવે આ વિશેષ પરવાનગી અરજીઓ દાખલ કરીને આ અદાલતનો આશ્રય લીધો છે.

તમામ સંબંધિત પક્ષોને સાંભળ્યા બાદ, આ અદાલતે વિશેષ પરવાનગી અરજીઓ મંજૂર કરી હતી અને હવે આ અપીલો અંતિમ નિકાલ માટે આ અદાલત સમક્ષ મૂકાશે છે.

શ્રી રાજીવ ધવન, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, તેમજ મોટી સંખ્યામાં વકીલો અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર રહ્યા છે. અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોનો સાર નીચે મુજબ છે :

(૧) અપીલકર્તાઓએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૨૧ અને ૩૧૧ના ઉદ્ધંધન તથા પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગના આધારો પર મુખ્યત્વે વિવાદિત આદેશને પડકાર્યો છે.

(૨) કેટલાક અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું છે કે તેમણે ૩ વર્ષની પરખાવધી પૂર્ણ કરી હતી અને ૧૯૭૬ના નિયમોની નિયમ ૨૩ અનુસાર તેઓ પોતાની સેવામાં પુષ્ટિ પામેલા ગણાતા હતા, અને ભારતના બંધારણની કલમ ૩૧૧ સાથે વાંચવામાં આવતાં પંજાબ સિવિલ સર્વિસિસ (શિક્ષા અને અપીલ) નિયમો, ૧૯૭૦ (સંક્ષેપમાં, '૧૯૭૦ના નિયમો') મુજબ નિયમિત તપાસ કર્યા વિના તેમની સેવા સમાપ્ત કરી શકાય તેમ નહોતી અને, કોઈપણ સ્થિતિમાં, તેમની સેવા નિવૃત્ત કરવા માટે નિયમ ૨૩નો આશ્રય લેવાઈ શક્યો હોત નહીં કારણ કે પરખાવધી દરમિયાન તેમનું કામ, વર્તન અને કાર્યક્ષમતા સંતોષકારક રહ્યા હતા.

(૩) અપીલકર્તાઓએ આ પણ રજૂ કર્યું છે કે વિજિલન્સ બ્યુરો તેમજ મુખ્ય સચિવે યોગ્ય મનન-વિચાર કર્યા વિના ૨૪ કલાકથી પણ ઓછા સમયમાં સમૂહ

બરતરફીના આદેશોના મુદ્દે નિર્ણય કરી દીધો હતો. આ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ૨૦૦૪ની સ્ક્રિનિંગ કમિટીએ દર્શાવ્યું હતું કે દોષિત અને નિર્દોષ ઉમેદવારોને અલગ પાડવાની કસરત બે અથવા ત્રણ મહિનામાં કરી શકાય તેવી હતી. રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે સમૂહ બરતરફીનો નિર્ણય અપર્યાપ્ત સામગ્રીના આધારે અને મનન-વિચાર કર્યા વિના પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

(૪) કેટલાક અપીલકર્તાઓએ રજૂઆત કરી છે કે તેમના શૈક્ષણિક અભિલેખો અત્યંત સારા છે અને તેઓ તેમના શૈક્ષણિક અભિલેખો તેમજ લેવામાં આવેલી પરીક્ષાઓમાં તેમના સારા પ્રદર્શનના આધારે પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ બ્રાન્ચ) અને/અથવા એલાઈડ સર્વિસિસ અને પી.સી.એસ. (જ્યુડિશિયલ બ્રાન્ચ) માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા, અને પંજાબ પબ્લિક સર્વિસ કમિશનના અધ્યક્ષ તરીકેના તેમના કાર્યકાળ દરમિયાન આર.એસ. સિધુ દ્વારા કરવામાં આવેલી ગેરકાયદેસરતાઓ અને અનિયમિતતાઓ સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ નથી અને તેથી તેમની નિમણૂકોમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં.

(૫) રજિસ્ટર એ-૧, એ-૨, એ-૩ અને ‘સી’ માંથી પી.સી.એસ. (એકિઝક્યુટિવ બ્રાન્ચ) માં નિયુક્ત થયેલાઓએ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે તેમની પસંદગી તેમની ઉત્કૃષ્ટ સેવા નોંધના આધાર પર કરવામાં આવી હતી અને જો કોઈ કલંક હોય તો તે સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્તિ માટે કરવામાં આવેલી પસંદગીઓ સાથે સંકળાયેલો છે, જે તેમની પસંદગીઓને અસર કરી શકતો નથી. અનામત વર્ગોના અનુસૂચિત જાતિઓ, પછાત વર્ગો, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો, સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ અને દિવ્યાંગ ઉમેદવારોને લગતા ઉમેદવારોએ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત

કર્ચો છે કે આર.એસ. સિધુએ ઉમેદવારો પાસેથી લાંચ લઈને અથવા “સિફારિશ”ના કારણે કરેલી પસંદગીઓ સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ નથી અને વિજિલન્સ બ્યુરોના અહેવાલોના આધાર પર તેમની સેવાઓ સમાપ્ત કરી શકાઈ હોત નહીં.

(૬) અપીલકર્તાઓએ આ બાબતને પણ પડકાર્યું છે કે રાજ્ય સરકાર સમક્ષ એવું કોઈ નિશ્ચિત અથવા વિશિષ્ટ સામગ્રી ઉપલબ્ધ નહોતું, જેના આધારે તે પસંદગીઓ કલંકિત હતી એવો સદ્ભાવપૂર્વકનો અભિપ્રાય રચી શકે; તથા તેમના સેવાઓ સમાપ્ત કરવા માટે વિજિલન્સ બ્યુરો દ્વારા તૈયાર કરાયેલા અહેવાલો પર અવલંબન રાખી શકાય તેમ નહોતું, કારણ કે તે સંપૂર્ણપણે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નોંધાયેલા મંજૂર સાક્ષીઓના નિવેદનો પર આધારિત હતા.

(૭) એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ફોજદારી તપાસો નામનિર્દિષ્ટ ઉમેદવારો અંગે કોઈ પ્રકાશ પાડ્યા વિના પી.પી.એસ.સી.ના ચેરમેન સંબંધિત હતી. નામનિર્દિષ્ટ ઉમેદવારોની મુલાકાતની વિગતો મેળવ્યા વિના પણ વિજિલન્સ બ્યુરોએ ૨૧.૫.૨૦૦૨ના રોજ આને વ્યાપક ભ્રષ્ટાચારનો કેસ ગણ્યો હતો. આ કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે મનસ્વી અને સંપૂર્ણપણે અસ્થિર હતી.

(૮) અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે સમિતિ સમક્ષ એવું કોઈ સામગ્રી ઉપલબ્ધ નહોતું, જેના આધારે ૩૯ ન્યાયિક અધિકારીઓનો સમાવેશ કરતી ત્રણ બેચોની પસંદગીઓ રદ કરવાનો કડક આદેશ કરવામાં આવી શકે. વધુમાં એ પણ રજૂ

કરવામાં આવ્યું કે પસંદ થયેલા/પસંદ ન થયેલા ઉમેદવારોની ઉત્તરવહીઓ સહિતની સામગ્રીની તપાસ તેમજ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ મંજૂરીદાતાઓના નિવેદનોની તપાસ માત્ર ૧૯૯૮ની બેચના સંદર્ભમાં, રાજ્ય સરકાર તરફથી તેના પછાતા સંદર્ભ પર, કરવામાં આવી હતી.

(૯) અપીલકર્તાઓએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે વડી અદાલતની પૂર્ણ ખંડપીઠે આ તથ્ય નજરઅંદાજ કર્યું કે ચાર અલગ-અલગ બેચ હતાં, જેમાં વડી અદાલતના ચાર અલગ-અલગ કાર્યરત ન્યાયાધીશોએ નિષ્ણાત તરીકે ભાગ લીધો હતો અને જેમનું અભિપ્રાય પી.સી.એસ. (જે.બી.) નિયમો, ૧૯૫૧ ના ભાગ સી ના નિયમ ૪ હેઠળ બંધનકારક હતું. ઇન્ટરવ્યૂ બોર્ડના નિષ્ણાતોએ કોઈ અયોગ્ય કૃત્ય કર્યું હોવાનો કોઈ આક્ષેપ નહોતો.

(૧૦) અપીલકર્તાઓએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે જે તથ્યશોધક તપાસના આધારે એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો હતો કે અપીલકર્તાઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં આવવા માટેના દુર્વર્તનનાં નિષ્કર્ષો સ્થાપિત થાય છે, તે તપાસ અપીલકર્તાઓની જાણ અને હાજરી વિના કરવામાં આવી હતી. તેઓને તપાસમાં ન તો સંકળાયેલા કરવામાં આવ્યા હતા અને ન તો સમાપ્તિ પહેલાં કે પછી કોઈ સામગ્રી તેમને પૂરી પાડવામાં આવી હતી, જેથી તેઓ તે નિષ્કર્ષોનું અસરકારક રીતે ખંડન કરી શકે. અપીલકર્તાઓને માત્ર તેમની પોતાની ઉત્તરપત્રિકાઓની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, જેમાં કોઈ કાપકૂપ/ઉપરલેખન/અનિયમિતતા જોવા મળી નહોતી.

(૧૧) અપીલકર્તાઓના જણાવ્યા મુજબ, વડી અદાલતે વહીવટી પક્ષે ભૂલપૂર્વક એવી ધારણા પર કાર્યવાહી કરી કે ૨૦૦૧ની બેચના ૭ પત્રકોમાં રહેલી માત્ર અનિયમિતતા એટલે સમગ્ર બેચમાં અનિયમિતતા. આ ધારણાના આધારે બીજી એક ધારણા ઊભી કરવામાં આવી કે ૧૯૯૮થી ૨૦૦૧ સુધીની તમામ ચાર બેચોમાં અનિયમિતતાઓ હતી. આર.એસ. સિદ્ધુની અધ્યક્ષતામાં પી.પી.એસ.સી. દ્વારા યોજાયેલી અન્ય પસંદગીઓના મામલામાં, સરકારે બે અલગ સમિતિઓ રચવાની બાંહેધરી લીધી હતી, જેઓએ કોઈ દૂષિતતા હતી કે નહીં તે નિશ્ચિત કરવા માટે ૩,૫૦૦થી વધુ ઉમેદવારોના રેકૉર્ડની તપાસ કરી હતી. હાલના મામલામાં, માત્ર ૩૯ની સંખ્યામાં રહેલા ફરજ બજાવતા ન્યાયિક અધિકારીઓ માટે આ ક્વાયટ હાથ ધરવી અવ્યવહારુ કે અશક્ય નહોતી. અપીલકર્તાઓના જણાવ્યા મુજબ, ૨૬ કરવાની કાર્યવાહી અતિશય ઉતાવળમાં અને કોઈ ચુકિતપૂર્ણ આધાર વિના કરવામાં આવી હતી.

(૧૨) અપીલકર્તાઓએ ૨જૂ કર્યું કે રાજ્ય સરકાર માટે આ બાબતનો રેકૉર્ડ પરથી પુરાવો સ્થાપિત કરવો આવશ્યક હતો કે ૨૩.૫.૨૦૦૨ પૂર્વે તેણે આર.એસ. સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કરવામાં આવેલી તમામ પસંદગીઓની તપાસ કરી હતી અને એવી વિગતવાર વિચારણા પછી જ આ સ્પષ્ટ થયું હતું કે દૂષણ માત્ર વર્ષ ૧૯૯૮ની પસંદગીઓ સંબંધે જ હતું, જેના કારણે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા દૂષિત થઈ ગઈ હતી એવા આધાર પર તમામ ઉમેદવારોની સમૂહરૂપે પસંદગીઓ સમાપ્ત કરવાનો અત્યંત કઠોર અને દંડાત્મક નિર્ણય લેવો જરૂરી બન્યો.

(૧૩) અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે પસંદગીઓ બગડેલી હતી, કારણ કે પ્રતિવાદીઓના જણાવ્યા મુજબ શ્રી સિદ્ધુએ ઉમેદવારોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભ્રષ્ટ પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ માપદંડ અથવા કસોટી મુજબ, શ્રી સિદ્ધુના કાર્યકાળ દરમિયાન કરાયેલ બધી ૩,૪૪૬ પસંદગીઓ 'કલંકિત' ગણાશે અને આ તમામ ઉમેદવારોની સેવાઓ પણ સમાપ્ત કરવા પાત્ર બનશે.

(૧૪) અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે આ એવો મોટાપાયાની અનિયમિતતાઓનો કેસ નહોતો જેમાં કલંકિત ઉમેદવારોને અકલંક ઉમેદવારોથી અલગ પાડવું અશક્ય હોય. હકીકતોના કોઈ સમૂહને સમગ્ર પસંદગી રદ કરવાનો નિર્ણય ટકાવી રાખે તેવા મોટાપાયાની અનિયમિતતાઓના કેસ તરીકે ગણાવી શકાય કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવાની કસોટી આ અદાલતે યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા વિ. રાજેશ પી.યુ., ૨૦૦૩ ૭ એસ.સી.સી. ૨૮૫ ના કેસમાં, નીચે મુજબના શબ્દોમાં યોગ્ય રીતે વ્યક્ત કરી હતી :

ઉપરોક્ત બાબતોના પ્રકાશમાં અને કોઈ ચોક્કસ અથવા સ્પષ્ટ નિષ્કર્ષના અભાવે, જે કોઈ ઠોસ અને સંબંધિત સામગ્રી દ્વારા સમર્થિત હોય અને જે દર્શાવે કે સર્વવ્યાપક સ્વરૂપની વ્યાપક ખામીઓ એવી હતી કે જેઓએ વાસ્તવમાં સમગ્ર પ્રક્રિયાને તેના સંપૂર્ણત્વમાં અથવા સમગ્ર રૂપે જ ખંડિત કરી દીધી હતી, તેમજ એક અથવા બીજી અનિયમિતતા અથવા ગેરકાયદેસરતા, જો કોઈ હોય, તેના લાભાર્થીઓને અલગ પાડવું અશક્ય હતું, તેવી પરિસ્થિતિમાં અન્ય તે પસંદ થયેલા ઉમેદવારોને નિમણૂક ન આપવાનો કાયદામાં ભાગ્યેજ કોઈ ન્યાયસંગત આધાર હતો, જેઓની પસંદગી કોઈ પણ રીતે એક અથવા બીજા કારણસર દૂષિત

હોવાનું જણાયું નહોતું. એકતરફી રીતે કઠોર અને મનસ્વી ધોરણ અપનાવી, અને એવી દૃઢ તથા હકારાત્મક માહિતી હોવા છતાં કે આવા પસંદ થયેલા ઉમેદવારોમાંથી ૩૧ સિવાય અન્ય કોઈ અંગે કોઈ ખામી મળી શકી નહોતી, સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયાને રદ કરવી એ સંબંધિત બાબતોની સર્વથા અવગણના કરીને અસંબંધિત બાબતોના પ્રભાવ હેઠળ વહેતા જવાનું ધોતક છે; તેમજ સંદર્ભાનુકૂલ વિચારણાને સંપૂર્ણપણે બાજુએ મૂકી, પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે જેટલું કડક અને વાજબી રીતે આવશ્યક હતું તેનાથી પણ આગળ જઈ પ્રમાણસૂચકતાના સિદ્ધાંતને પવનમાં ઉડાવી દેવા જેવું છે. સંક્ષેપમાં, સક્ષમ સત્તાધિકારીએ સમગ્ર પસંદગીને રદ કરવાનો એવો અતિશય અને અવિવેકી નિર્ણય લઈ પોતાને સંપૂર્ણપણે ગેરમાર્ગે દોરી દીધા હતા; જે નિર્ણય મળેલી તથ્યપરક પરિસ્થિતિ મુજબ પણ સંપૂર્ણપણે અનિચ્છનીય અને અનાવશ્યક હતો, અને મુદ્દે રહેલી બાબતના સ્વભાવ તથા ગંભીરતાની સરખામણીએ સાવ અતિરેકભર્યો હતો; પરિણામે એવો નિર્ણય વ્યવહારિક રીતે અતાર્કિક બની જાય છે.

અદાલતની પવિત્ર ફરજ છે કે તે સારા અન્નને ભૂસાથી અલગ કરે. "જાહેર હિત" અથવા "શાસનમાં પ્રામાણિકતા" જેવા પ્રયોગોને કોઈ કડક બંધ બેસતી પરિભાષામાં બાંધી શકાય નહીં. "જાહેર હિત" પોતાની વ્યાપ્તિમાં અનેક પરિબળોને સમાવે છે. શું જાહેર હિત છે તે નક્કી કરવા માટે કોઈ કડક અને અચલ નિયમ હોઈ શકતો નથી. દરેક કેસની પરિસ્થિતિઓ એ નક્કી કરશે કે

કાર્યવાહી જાહેર હિતમાં કરવામાં આવી હતી કે શાસનમાં પ્રામાણિકતા જાળવવા માટે કરવામાં આવી હતી.

(૧૫) અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે જ્યાં કોઈ મુખ્ય નિર્ણયકર્તા અથવા કોઈ મુખ્ય નિર્ણય વિરુદ્ધ આક્ષેપો હોય, ત્યાં એવા નિર્ણયકર્તાએ પોતાના પદકાળ દરમિયાન લીધેલો દરેક નિર્ણય અનિવાર્ય રીતે દૂષિત ગણાતો નથી અને તેને રદ કરવો જરૂરી નથી. વાસ્તવમાં, યોગ્ય અભિગમ એ છે કે મુદ્દાઓની સઘન તપાસ કરવામાં આવે અને જે નિર્ણયો દૂષિત હોય તેમને જે દૂષિત ન હોય તેવા નિર્ણયોથી અલગ પાડી કાઢવામાં આવે.

(૧૬) પડકારાયેલ સેવા સમાપ્તિનો આદેશ કલંકાત્મક પણ છે. આદેશે દેખીતી રીતે અપીલકર્તાઓને પરીક્ષણકાળ દરમિયાન સેવામુક્ત કર્યા હતા, પરંતુ હકીકતમાં સેવામુક્તિનો આદેશ સમગ્ર બેચ વિરુદ્ધ પ્રસારમાં આવેલા ભ્રષ્ટાચારના ગંભીર આક્ષેપોના કારણે કરવામાં આવ્યો હતો. જો આવરણ દૂર કરવામાં આવે, તો સ્પષ્ટ થશે કે અપીલકર્તાની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાનું એકમાત્ર કારણ સમગ્ર બેચને આક્ષેપિત કહેવાતા દુર્વર્તન જ છે. આ પરિસ્થિતિઓમાં, કારણ કે આદેશ સ્વભાવથી કલંકાત્મક છે, તપાસ હાથ ધર્યા વિના અને અપીલકર્તાઓને પોતાની સ્થિતિ સમજાવવાની તક આપ્યા વિના એવો આદેશ આપી શકાય તેમ ન હતો. તેથી, આદેશ રદ કરવા પાત્ર છે.

(૧૭) વ્યક્તિના કારકિર્દીના આ તબક્કે આવા આદેશનો પ્રસાર થવો, તે વ્યક્તિના સમગ્ર જીવનપ્રવાહમાં ગંભીર પરિણામો ઉત્પન્ન કરે છે. આજે,

અપીલકર્તાઓએ તેમના કથિત દૂષિત બેચનો ભાગ હોવાના કારણે સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યા હોવાનો મોટો કલંક સહન કરવો પડશે.

(૧૮) અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે તેમણે વિભાગીય પરીક્ષાઓ આપતાં અને રાજ્યની સેવા કરતાં પોતાના જીવનના શ્રેષ્ઠ ત્રણ વર્ષ વ્યતીત કર્યા છે. તેથી, આ તબક્કે અપીલકર્તાઓને કોઈ વિધિ વિના નોકરીમાંથી બહાર કાઢવું રાજ્ય સરકાર તરફથી સંપૂર્ણપણે મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે. આદેશ સંપૂર્ણપણે મનસ્વી છે અને આ આધારે રદ કરવા પાત્ર છે.

(૧૯) સેવામુક્તિનો આદેશ પી.સી.એસ. (ઈ.બી.) (વર્ગ ૧) નિયમો, ૧૯૭૬ ના નિયમ ૧૭ નો સ્પષ્ટ ભંગ કરે છે, જેમાં આ રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે: "સરકાર કોઈપણ સમયે, લેખિતમાં નોંધવાના કારણોસર, સ્વીકૃત ઉમેદવારોના કોઈપણ નોંધપોથીમાંથી કોઈપણ વ્યક્તિનું નામ દૂર કરી શકે છે; પરંતુ એવી કાર્યવાહી કરતાં પહેલાં, સંબંધિત વ્યક્તિને પ્રસ્તાવિત કાર્યવાહી વિરુદ્ધ રજૂઆત કરવાની તક આપવામાં આવશે."

(૨૦) પ્રતિવાદી રાજ્યનો સમગ્ર કેસ વિજિલન્સ વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસના અહેવાલ પર આધારિત છે, જે મુખ્યત્વે દલાલ તરીકે કાર્ય કરનાર અને બાદમાં માફી સાક્ષી બનેલા વ્યક્તિના નિવેદન પર આધારિત છે અને આ મુદ્દો હજી માનનીય નીચલી અદાલત સમક્ષ ન્યાયવિચારાધીન છે; તેથી કાયદાની દૃષ્ટિએ આવા નિવેદનો અથવા અહેવાલોની કોઈ સત્યતા સ્વીકાર્ય નથી અને તે ક્યારેય સેવાઓ સમાપ્ત કરવાની આધારશિલા બની શકતા નથી. વિજિલન્સ

વિભાગ દ્વારા અહેવાલ અને ચાર્જશીટ જુલાઈ અને ઓગસ્ટ ૨૦૦૨ મહિનાઓમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, જ્યારે વિવાદિત સેવા સમાપ્તિનો આદેશ ૨૩.૫.૦૨ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

(૨૧) કે, લાયકાતરહિત ઉમેદવારોને ઇન્ટરવ્યૂમાં વધુ ગુણ આપીને તેમની પસંદગી સુગમ બને તે હેતુથી તેમને આગળ ધપાવ્યાનો આક્ષેપ, આ હકીકતથી સમર્થિત થતો નથી કે એફ.આઈ.આર.માં નામ ન ધરાવતા મોટી સંખ્યામાં ઉમેદવારોને પણ અત્યંત ઊંચા/નીચા ગુણ મળ્યા છે. રાજ્ય સરકારનો સૂચન વાસ્તવમાં એ પ્રસ્તાવ સમાન થાય કે ઇન્ટરવ્યૂમાં મળતા ગુણ ઉમેદવારના શૈક્ષણિક રેકૉર્ડ સાથે જોડાયેલા છે અને તેમાં કોઈપણ વિસંગતિ દૂષિતતાની શંકાને જન્મ આપશે. જો એવું હોય, તો ઇન્ટરવ્યૂ લેવાનો સમગ્ર ઉદ્દેશ જ નિષ્ફળ થઈ જાય. પસંદગી મંડળ દ્વારા વ્યક્તિત્વ, નેતૃત્વના ગુણ અને સારો પ્રશાસક બનવાની ક્ષમતાનું મૂલવણ કરવા માટે પસંદગી પ્રક્રિયામાં ઇન્ટરવ્યૂનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. એવું અસામાન્ય નથી કે શૈક્ષણિક રીતે સશક્ત ઉમેદવારો ઉપરોક્ત ગુણોના અભાવે નબળા પ્રશાસક સાબિત થાય. તેથી, જો રાજ્યની દલીલ સ્વીકારવામાં આવે, તો શક્ય છે કે કોઈપણ પસંદગી માન્ય રહી ન શકે અને પ્રાયઃ કોઈપણ પસંદગી પ્રક્રિયામાં દૂષિતતા વાંચી શકાય.

(૨૨) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રાજેશ પી.યુ., પુથુવાલનિકથુ, ૨૦૦૩ ૭ એસ.સી.સી. ૨૮૫ના કેસ પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. આ કેસમાં સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન દ્વારા કોન્સ્ટેબલની ૧૩૪ જગ્યાઓ ભરવા માટે અરજીઓ મંગાવવામાં આવી હતી. પસંદગી પ્રક્રિયામાં લેખિત પરીક્ષા અને

મુલાકાત, ત્યારબાદ શારીરિક તંદુરસ્તી પરીક્ષણનો સમાવેશ થતો હતો. જોકે, પ્રતિવાદી સહિત પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોને જાણ કરવામાં આવી હતી કે શારીરિક કાર્યક્ષમતા પરીક્ષણ ચલાવતી વખતે અધિકારીઓ દ્વારા પક્ષપાત અને સગાવાદના આક્ષેપોની તેમજ લેખિત પરીક્ષા દરમિયાન કરવામાં આવેલી અનિયમિતતાઓની તપાસ કરવા રચાયેલ વિશેષ સમિતિ દ્વારા પસંદગી ચાલી રહ કરવામાં આવી હતી. સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તેની અરજી ફગાવી દેવામાં આવ્યા પછી પ્રતિવાદીએ વડી અદાલતનો આશરો લીધો. સમિતિના અહેવાલના પરિશીલન અને સમગ્ર પ્રક્રિયાની સમીક્ષા કર્યા બાદ વિભાગીય ખંડપીઠે સગાવાદ/પક્ષપાતના આક્ષેપોને સ્પષ્ટપણે નકારી કાઢ્યા અને આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી કે જ્યારે ગુણઆધારિત મૂલવણીમાં પ્રવેશી ગયેલી અનિયમિતતાઓના પ્રભાવને ચોક્કસ રીતે ઓળખી શકાય અને સમગ્ર નોંધપોથીના પુનર્વિચાર પરથી એવું જાણવા મળે કે તેના પરિણામે આશરે ૩૧ ચોક્કસ સંખ્યાના ઉમેદવારો સમકક્ષ એવી જ સંખ્યાના ઉમેદવારોના હિતને હાનિ પહોંચાડીને અનધિકૃત રીતે પસંદ થયા હતા, ત્યારે સમગ્ર પસંદગી રદ કરવા માટે કોઈ ન્યાયસંગત કારણ નહોતું. પસંદગી ચાલીમાં નામ આવેલ વ્યક્તિને નિમણૂક મેળવવાનો કોઈ અર્જિત અધિકાર નથી તેવી દલીલને નકારી કાઢી અને સમગ્ર પસંદગીનું રદકરણ મનસ્વી અને અવાજબી હોવાનું માનીને વડી અદાલતે રિટ અરજી મંજૂર કરી હતી.

(૨૩) આ અદાલતમાં અપીલ કરવામાં આવી હતી. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે એકતરફી રીતે કઠોર અને મનસ્વી માપદંડ લાગુ કરીને, આવા પસંદ

કરાયેલા ઉમેદવારોમાંના ૩૧ ઉમેદવારો સિવાય અન્ય કોઈના સંદર્ભે કોઈ ખામી જોવા મળતી નથી તેવી દૃઢ અને સકારાત્મક માહિતી હોવા છતાં, સમગ્ર પસંદગીઓ રદ કરવી એ સંબંધિત બાબતોની સંપૂર્ણ અવગણના કરીને અસંબંધિત બાબતોથી પ્રભાવિત થવા જેવું છે, અને પરિસ્થિતિજન્ય વિચારણાઓને સંપૂર્ણપણે બાજુએ મૂકી, પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે જે કડકપણે અને વાજબી રીતે આવશ્યક હતું તેનાથી પણ વધુ આગળ જઈ સમપ્રમાણતાના સિદ્ધાંતને પવનમાં ઉડાવી દેવા જેવું છે. સંક્ષેપમાં, સમગ્ર પસંદગીઓ રદ કરવાનો એવો અતિશય અને અવાજબી નિર્ણય લઈ સક્ષમ સત્તાધિકારીએ પોતાને સંપૂર્ણપણે ખોટી દિશામાં દોર્યો હતો, જે સર્વથા અનધિકૃત અને અનાવશ્યક હતો. આ અદાલતે આ પણ અવલોકન કર્યું હતું કે વડી અદાલતે સમસ્યાનો વ્યવહાર, વ્યવહારદક્ષ, ચુકિતસંગત અને વાસ્તવવાદી ઉકેલ અપનાવ્યો હતો અને પરિણામે ભારત સંઘ દ્વારા દાખલ કરાયેલી અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

(૨૪) અપીલકર્તાઓએ વધુમાં એવી રજૂઆત પણ કરી છે કે નિમણૂક પામેલા ઉમેદવારોને અનુ. ૩૧૧ હેઠળ સંરક્ષણનો હક હતો. અપીલકર્તાઓએ આ અદાલતના મોટી સંખ્યામાં એવા ચુકાદાઓ પર પણ અવલંબન મૂક્યું છે, જેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે જેઓ પરીક્ષણકાળની મહત્તમ અવધિ વટાવી ચૂક્યા હોય તેવા પરીવીક્ષાધીન કર્મચારીઓને સ્થાયી થયેલા માનવામાં આવતા હતા.

(૨૫) અપીલકર્તાઓએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે પરીક્ષા માટે વ્યાપક નકલચારીના સાબિત થયેલા કેસ અને જ્યાં લોકસેવકની નિમણૂક સંકળાયેલી હોય તેવા ભ્રષ્ટાચારના અસાબિત આરોપિત આક્ષેપ વચ્ચે સ્પષ્ટ ફરક છે.

૧૦૮. અનામિકા મિશ્રા વિ. યુ.પી.પી.એસ.સી., ૧૯૯૦ સપ્લીમેન્ટ એસ.સી.સી. ૬૯૨ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યારે લેખિત પરીક્ષા અંગે કોઈ ખામી દર્શાવવામાં આવી નહોતી અને એકમાત્ર વાંધો લેખિત પરીક્ષામાં સફળ થયેલા ઉમેદવારોના એક જૂથને મુલાકાતમાંથી બહાર રાખવા સુધી મર્યાદિત હતો, ત્યારે ભરતી પરીક્ષાના લેખિત ભાગને રદ કરવા માટે કોઈ ન્યાયસંગતતા નહોતી. બીજી તરફ, લેખિત પરીક્ષાના આધારે તમામ પાત્ર ઉમેદવારોની નવી મુલાકાત લેવાનો આદેશ આપી ભરતી પ્રક્રિયાને રદ કરીને અને લેખિત પરીક્ષા તથા નવી લેવાયેલી મુલાકાતના આધારે જે ઉમેદવારો પસંદગી માટે પાત્ર બને તેમને પસંદ કરીને, આ પરિસ્થિતિનો યોગ્ય રીતે સામનો કરી શકાય તેમ હતો.

એસ.પી. બિસ્વાસ વિ. સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા, ૧૯૯૧ સપ્લીમેન્ટ ૨ એસસીસી ૩૫૪ માં, પરીક્ષામાં અયોગ્ય સાધનો અપનાવ્યાના આક્ષેપો હતા. બેન્કે તપાસ કરાવી અને પરિણામો અયોગ્ય સાધનોના પ્રભાવથી પ્રભાવિત થયા હોવાની શક્યતા દૂર કરવા પગલાં લેવામાં આવ્યા. આ અદાલતે વડી અદાલતના નિર્ણયને મંજૂરી આપી અને નિરીક્ષણ કર્યું કે સંબંધિત નોંધપોથીઓથી ખુલાસો થતો હતો કે અહેવાલમાં તેમજ અન્યથા ઉઠાવવામાં આવેલા તમામ મુદ્દાઓની તપાસ કરવા બેન્કના પ્રબંધન તરફથી એક પ્રામાણિક પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો

હતો અને જ્યાં જ્યાં અયોગ્ય સાધનોના ઉપયોગનું તત્વ જોવા મળ્યું, ત્યાં જરૂરી કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી.

(૨૬) અપીલકર્તાઓએ એ પણ રજૂ કર્યું કે, વર્તમાન કેસમાં, નિર્ણયો અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા લેવાયેલા સમૂહિક નિર્ણયો હતા અને કમિશનના અધ્યક્ષ વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા આક્ષેપોના આધારે તે નિર્ણયો રદ કરી શકાય નહીં. એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે આ સમૂહિક નકલનો કેસ નથી, પરંતુ માત્ર આક્ષેપોના આધારે સમૂહિક બરતરફીનો કેસ છે. વધુમાં એ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ભ્રષ્ટાચારના આક્ષેપોના આધાર પર કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું હોવા છતાં, ૨૩.૫.૨૦૦૨નો આદેશ "અંતે તો સરળ બરતરફી" છે. બરતરફીના વિવિધ કેસો યોગ્ય તપાસ અથવા સાબિત થયેલી ગેરકાયદેસરતા પર આધારિત હોય છે, માત્ર અનુમાનના આધારે કરવામાં આવેલી સમૂહિક બરતરફી પર નહીં. એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ૧૯૯૯ના અધિકારીઓને નિશાન બનાવવામાં આવ્યા, જ્યારે ૧૯૯૬-૨૦૦૨ના સમયગાળાના અન્ય લોકોને સંપૂર્ણ રીતે અવગણવામાં આવ્યા.

ઑંકાર લાલ બાજાજ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૨૦૦૩ ૨ એસ.સી.સી. ૬૭૩ પર નિર્ભરતા રાખવામાં આવી છે. ઉક્ત કેસમાં, ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસમાં પ્રકાશિત થયેલા સમાચારના આધારે, જેમાં પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોના રિટેલ આઉટલેટોના ફાળવણી, એલ.પી.જી. વિતરકપદો અને એસ.કે.ઓ.-એલ.ડી.ઓ. ડીલરશિપોના ફાળવણીમાં રાજકીય આશ્રયના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હતા, આ અદાલતે સમગ્ર મામલાની તપાસ કરી હતી. મીડિયા દ્વારા થયેલા ખુલાસાના પરિણામે, સરકારે જાહેર હિતમાં તમામ ફાળવણીઓ રદ

કરવાનો નિર્ણય લીધો હતો. આ અદાલતે મામલાની અત્યંત વિગતવાર સમીક્ષા કરી અને નિરીક્ષણ કર્યું કે, જેમની વિરુદ્ધ આડકતરી સૂચના પણ નહોતી એવા મોટી સંખ્યાના ઉમેદવારોને તે ગીણચૂંટના એવા વ્યક્તિઓ સાથે કેવી રીતે એકસરખા ગણી શકાય, જેમને રાજકીય સંબંધો અને આશ્રયના કારણે આવી ડીલરશિપો/વિતરકપદો ફાળવવામાં આવ્યા હોવાનું કહેવાતું હતું. અદાલતે જણાવ્યું કે આ બંને વર્ગો સ્પષ્ટપણે અસમાન હતા. સડેલા સફરજનને સારા સફરજન સાથે સમકક્ષ ગણી શકાય નહીં. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, સુશાસનમાં પ્રામાણિકતા અથવા કાર્યવાહી દરમિયાન સમાન ન્યાયની દલીલ, જે વિવાદિત નટપટિને પ્રેરિત કરતી હોવાનું કહેવાય છે, સ્વીકારી શકાય નહીં. વિવાદિત આદેશ કોઈ પણ દષ્ટિકોણથી કાયદાની તપાસ સામે ટકી શકતો નથી. આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું કે સર્વે ફાળવણીઓ રદ કરવાની રીત અપનાવવી, સમસ્યા કરતાં વધુ વિકટ ઉપાય સાબિત થયો. ઉપચાર રોગ કરતાં વધુ ખરાબ હતો. અસમાન લોકોને સમાન વ્યવહાર આપવો એ અસમાનતા સિવાય બીજું કશું નથી. કલંકિત અને બાકીના એવા બંને વર્ગોને સમકક્ષ સ્થાને મૂકાશે તે સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય, મનસ્વી અને બંધારણવિરુદ્ધ છે, કારણ કે તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે. આ અદાલતે વધુમાં નિરીક્ષણ કર્યું કે સરકાર, પોતાની ફરજ અને બાંહેધરીનું પાલન કરવાની જગ્યાએ, મીડિયા દ્વારા પ્રકાશમાં આવેલા કોઈ પણ કેસની પ્રાથમિક દષ્ટિએ તપાસ કર્યા વિના, અસમાન લોકોને સમાન ગણીને તમામ ફાળવણીઓ એકસાથે અયોગ્ય રીતે રદ કરી શકતી નથી. જો એવો ભારે હોબાળો મચાવવામાં આવે કે અમુક ફાળવણીઓ વર્તમાન સંસદ

સભ્યોને અથવા તેમની પત્નીઓને અથવા વિધાનમંડળના સભ્યોને અથવા તેમના સગાંઓને કરવામાં આવી છે, તો જનતા, મીડિયા અને વિરોધ પક્ષે શંકાની નજરે જોવું ન્યાયસંગત ગણાશે. આ પરિસ્થિતિનો સામનો કરતાં, અદાલતે આ અદાલતના એક નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ તથા દિલ્લી વડી અદાલતના એક નિવૃત્ત ન્યાયાધીશની સમિતિ નિયુક્ત કરી, જેથી તમામ ૪૧૩ કેસોની તપાસ કરી શકાય. આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું કે જો સમિતિ તથ્યો અને નોંધપોથીની પ્રાથમિક તપાસના આધારે એવું મત બનાવે કે ફાળવણી ગુણઆધારિત કરવામાં આવી હતી અને રાજકીય સંબંધો, આશ્રય અથવા અન્ય બાહ્ય વિચારણાઓના પરિણામે નહોતી, તો સમિતિ માટે વિગતવાર તપાસ આગળ ન વધારવી ખુદી રહેશે. જો દેશભરના આવા વિશાળ પાયાના મામલાઓને પુનઃતપાસ માટે દિશાનિર્દેશ આપી શકાય, તો એક જ રાજ્યના થોડા કેસોની તપાસ કેમ ન થઈ શકે?

શ્રી રાકેશ ઢિવેદી, પંજાબ રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિજ્ઞાન વકીલે રજૂ કર્યું હતું કે, જો એવો કોઈ સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય કે જેના આધારે આ નિષ્કર્ષે પહોંચવું પૂરતું બને કે ભ્રષ્ટાચાર અને ગેરહસ્તક્ષેપે પસંદગી પ્રક્રિયાને વ્યાપક રીતે પ્રભાવિત કરી છે, તો સરકાર પસંદગીઓને રદ કરી શકે છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું હતું કે અદાલત અપીલ તરીકે બેસતી નથી અને પસંદગીઓની ન્યાયસંગતતાનું નિર્ધારણ કરવા બાબતે સરકારને વ્યાપક અવકાશ આપશે. સરકારના આવા નિર્ણયો માં હસ્તક્ષેપ કરવા અદાલતો ધીમી રહેશે. તેમણે રજૂ કર્યું હતું કે જાહેર સેવાઓની નિષ્કલંકતા માત્ર ન્યાયસંગત પસંદગી દ્વારા જ જાળવી શકાય, જેમાં

લેખિત પરીક્ષા હોય કે મુલાકાત, બંનેમાં યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન ક્ષમતાના આધારે કરવામાં આવે. પસંદગીઓ ન્યાયસંગત હોય અને ભ્રષ્ટાચાર તથા ગેરહસ્તક્ષેપથી મુક્ત હોય તે સુનિશ્ચિત કરવું આયોગ અને રાજ્ય સરકારનું સંવિધાનિક કર્તવ્ય છે.

તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પસંદગી રદ કરવાનો નિર્ણય લેતાં, જે ઉમેદવારો અસરગ્રસ્ત થાય છે તેમની સામે કોઈ વ્યક્તિગત આક્ષેપ ન હોવાથી તેમની સાથે કોઈ કલંક જોડાતો નથી. નિંદાપાત્ર તો પસંદગી પ્રક્રિયા છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે સરકાર પર આ બાબત વાજબી શંકાથી પરે સ્થાપિત કરવાની આવશ્યકતા નથી કે ભ્રષ્ટાચાર અને હેરફેર થઈ હતી. કમિશનના અધ્યક્ષ, જે પરીક્ષાઓનું સંપૂર્ણ સંચાલન કરતા હતા, તેમની પક્ષપાતની સંભાવનાના કારણે પસંદગીઓ સંપૂર્ણપણે પ્રભાવિત થઈ હોવાની વાસ્તવિક શક્યતા તથા સંભાવનાઓ અને માનવીય વર્તનની સામાન્ય પ્રવૃત્તિના આધારે નિર્ણય કરવાની સરકાર હકદાર છે. તેમના મુજબ, દૂષિત ઉમેદવારોને નિર્દોષ ઉમેદવારોથી અલગ પાડવું શક્ય નહોતું. તેમણે રજૂ કર્યું કે પસંદગી પ્રક્રિયા વ્યાપક રીતે દુષિત થયેલી હોવાનું જણાય છે, તેથી આવી પસંદગીના આધારે કરવામાં આવેલી તમામ નિમણૂકો મૂળભૂત પ્રશ્ન તરીકે રદબાતલ અને શૂન્ય ગણાશે. તેથી, અપીલકર્તાઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં રાજ્ય સરકાર ન્યાયસંગત હતી.

વડી અદાલત તરફથી હાજર થયેલા પરિષ્ક વિદ્વાન વકીલ શ્રી પી.પી. રાવે રજૂ કર્યું કે ન્યાયિક અધિકારીઓની પસંદગી સ્ત્રોતસ્થાને જ દૂષિત થઈ ગઈ હોવાનો વિશ્વાસ હતો, અને ન્યાયિક પદોના સ્વભાવને ધ્યાનમાં રાખીને,

ભરતીની વિશ્વસનીયતા પુનઃસ્થાપિત કરવા તેમજ ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવા વડી અદાલતે યોગ્ય ઉપચારાત્મક પગલાં લેવા જરૂરી હતાં. ન્યાયાધીશોની સમિતિઓના અહેવાલોના આધારે પ્રથમદષ્ટિયા સંતુષ્ટ થયા પછી વડી અદાલતે કાર્યવાહી કરી હતી કે ચારેય પસંદગીઓ દૂષિત હતી. પરિસ્થિતિઓમાં, પસંદગીઓ/નિયુક્તિઓ રદ કરવી અને નવી પસંદગી કરવાનો નિર્દેશ આપવો ન્યાયસંગત, વાજબી અને યોગ્ય હતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે આ ચારેય કરાયેલ પસંદગીઓની નિંદાનો મામલો છે, પરંતુ પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની નિંદાનો નથી. આવા કેસમાં, ઓડી ઓલ્ટરમ પાર્ટમનો નિયમ આકર્ષિત થશે નહીં. તેમણે રજૂ કર્યું કે નિંદિત પસંદગીઓના આધારે કરાયેલ નિયુક્તિઓ આરંભથી જ શૂન્ય છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે તેથી, નિયુક્ત થયેલાઓને તે પદોના કાયદેસર ધારકો તરીકે માનવામાં આવી શકે નહીં.

તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે, ન્યાય માત્ર કરવામાં જ આવવો જોઈએ એવું નહીં, પરંતુ તે કરવામાં આવ્યો છે તેવું દેખાવું પણ જોઈએ, એ સિદ્ધાંત સુસ્થાપિત છે. ન્યાયતંત્ર તેની વિશ્વસનીયતા પર ટકેલું હોવાથી, આ જ સિદ્ધાંત ન્યાયિક નિમણૂકો પર પણ સમાન રીતે લાગુ પડે છે. ન્યાયિક અધિકારીઓની પસંદગી માત્ર નિષ્પક્ષ જ હોવી જોઈએ એવું નહીં, પરંતુ લોકવિશ્વાસ જળવાઈ રહે તે માટે તે પારદર્શક, કોઈપણ કલંક અથવા શંકાથી મુક્ત હોવાનું પણ દેખાવું જોઈએ. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે, સમિતિમાં રહેલા બે ન્યાયાધીશો દ્વારા મામલો સાંભળવામાં આવે તે માટે સંમતિ આપવામાં આવી હોય ત્યારે, તેમના પક્ષપાતનો આક્ષેપ કરવો સ્વીકાર્ય નથી. વડી અદાલત સમક્ષ દાખલ રિટ

અરજીઓમાં એવો કોઈ આક્ષેપ ઉઠાવવામાં આવ્યો નહોતો. કોઈપણ સ્થિતિમાં, સંબંધિત ન્યાયાધીશોને નામજોગ પક્ષકાર બનાવ્યા વિના, પક્ષપાતનો આક્ષેપ ઉઠાવી શકાય નહીં. તેમણે ડૉ. જી. સરાણા વિ. યુનિવર્સિટી ઓફ લખનૌ, ૧૯૭૬ ૩ એસ.સી.સી. ૫૮૫, અશોક કુમાર યાદવ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, ૧૯૮૫ સપ્લિ. ૧ એસ.સી.આર. ૬૫૭ અને સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. આર.એસ. નાયક, ૧૯૮૨ ૨ એસ.સી.સી. ૪૬૩ ના ચુકાદાઓ પર આધાર મૂક્યો.

મુખ્ય પ્રશ્ન, જેનો નિકાલ કરવો જરૂરી બને છે, એ છે કે શું, આ કેસોના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, પ્રતિવાદીઓ કાર્યકારી તથા ન્યાયિક અધિકારી બંનેની સમગ્ર પસંદગી રદ કરવામાં ન્યાયસંગત હતા કે નહીં—

નિઃસંદેહ, પસંદગી પ્રક્રિયામાં તે સમયના પંજાબ પબ્લિક સર્વિસ કમિશનના અધ્યક્ષ આર.એસ. સિદ્ધુના ઇશારે હેરફેર અને અનિયમિતતાઓ કરવામાં આવી હતી. કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓની સાવધાનીપૂર્વકની તપાસના આધારે, મારા વિચારપૂર્વકના મતાનુસાર, વડી અદાલતે દૂષિત ઉમેદવારોને નિર્દોષ ઉમેદવારોથી અલગ પાડવા માટે ગંભીર પ્રયત્ન કરવો જોઈતો હતો. કાર્ય નિશ્ચિતપણે કઠિન હતું, છતાં કલ્પનાના કોઈ પણ વ્યાપથી તે અશક્ય કાર્ય નહોતું.

આ કેસના જે વિશિષ્ટ તથ્યો ઉજાગર કરવા જરૂરી છે તે એ છે કે કેટલાક ઉમેદવારોએ અંદાજે ત્રણ વર્ષ સુધી સેવા બજાવી છે અને તેમની સેવાઓનો અંત માત્ર ફોજદારી તપાસના આધારે લાવવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે તે તપાસ

પ્રારંભિક અવસ્થામાં હતી. પસંદગી રદ થવાને અનુસંધાને તેમની સેવાઓનો અંત લાવવામાં આવે તો તે માત્ર તેમના હિતોને ગંભીર રીતે હાનિકારક સાબિત થશે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમની સમગ્ર ભાવિ કારકિર્દી પણ બરબાદ થઈ જશે.

૧૧૮. એવું ઉદ્દેખ કરવું પ્રાસંગિક રહેશે કે ઉક્ત સમયગાળા દરમિયાન આ અધિકારીઓની પ્રામાણિકતા અથવા કાર્યક્ષમતા અંગે કોઈ આક્ષેપ થયો નથી.

આ કેસના તથ્યો દર્શાવે છે કે સમિતિને પુરા પાડવામાં આવેલી સામગ્રી અને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે એફ.આઈ.આર.માં નામિત અધિકારીઓમાંના બહુમતી ૨૦૦૧ બેચના હતા, પ્રતિવાદીઓએ માત્ર ૨૦૦૧ બેચની સંપૂર્ણ પસંદગી જ રદ કરી નહોતી, પરંતુ ૨૦૦૧ બેચની પસંદગીઓના રદ થવાના આધારે ૧૯૯૯ અને ૨૦૦૨ ની પસંદગીઓની સમગ્ર પ્રક્રિયા પણ રદ કરી દીધી હતી. આ ઉદ્દેખ કરવો પણ સંબંધિત છે કે ૧૯૯૮ વર્ષ માટેની પસંદગી પ્રક્રિયા ન તો વિવાદનો વિષય હતી અને ન તો સમિતિ દ્વારા કોઈ ભલામણ કરવામાં આવી હતી, તેમ છતાં આ વર્ષની પસંદગીઓ પણ બગાડાયેલી ગણવામાં આવી હતી. વડી અદાલતની સમિતિએ નોંધપાત્ર અને પર્યાપ્ત સામગ્રી રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ ન હોવા છતાં કાર્યપાલક તથા ન્યાયિક બંને પ્રકારના અધિકારીઓની પસંદગીઓ રદ કરવાની ભલામણ કરી હતી અને પૂર્ણ પીઠે તે ભલામણ સ્વીકારીને તમામ અધિકારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવામાં ભૂલ કરી હતી.

આ કેસના તથ્યોનું સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે ન્યાયિક અધિકારીઓને વડી અદાલત દ્વારા ન્યાયસંગત વર્તન મળ્યું નહોતું. જે અહેવાલ અને અન્ય સામગ્રી પર આધાર મુકવામાં આવ્યો હતો તેની નકલો તેમને આપવામાં આવી નહોતી અને સમિતિ સમક્ષ અથવા અન્ય કોઈ એવા મંચ સમક્ષ, જ્યાં તેઓ પોતાની ફરિયાદો રજૂ કરી શકે અને પોતાનો દૃષ્ટિકોણ રજૂ કરી શકે, અસરકારક પ્રતિનિધિત્વ કરવાની તેમને વાસ્તવમાં કોઈ તક આપવામાં આવી નહોતી.

જ્યારે સેવાની સમાપ્તિનો આધાર ભ્રષ્ટાચારના ગંભીર આક્ષેપો હોય, ત્યારે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું સંપૂર્ણ પાલન કરવું અનિવાર્ય છે.

વડી અદાલતે પ્રકરણને યોગ્ય દૃષ્ટિકોણથી વિચાર્યું નથી. એકમુખ રદબાતલના પરિણામે, ખાસ કરીને ગંભીર ભ્રષ્ટાચારના આક્ષેપોને કારણે થયેલી પસંદગીઓને રદ કરવાથી, મોટો કલંક લાગશે. પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે કેટલાક ઉમેદવારોના કૃત્યદોષ માટે, શું પ્રામાણિક અને સારા ઉમેદવારોને પણ એકમુખ રદબાતલના પરિણામે તેમની સેવાઓની સમાપ્તિ સુધી પહોંચે તે રીતે ભોગવટો કરવો જોઈએ? શું તે પ્રામાણિક ઉમેદવારોને, તેમની તરફથી કોઈપણ દોષ ન હોવા છતાં, માત્ર એટલા માટે પીડા ભોગવવા મજબૂર કરવાના કે પ્રતિવાદીઓને દૂષિત ઉમેદવારોના કેસોને અન્ય ઉમેદવારોના કેસોથી અલગ પાડવામાં મુશ્કેલી પડે છે? પ્રતિવાદીઓ માટે આ કાર્ય મુશ્કેલ હોઈ શકે, પરંતુ મારા વિચારપૂર્વકના મત મુજબ, સંબંધિત તમામના હિતમાં અને ખાસ કરીને પ્રામાણિક ઉમેદવારોના હિતમાં, રાજ્યએ આ કાર્ય હાથ ધરવું જ જોઈએ. અનૈતિક ઉમેદવારોને સમગ્ર

પ્રણાલીને એવી રીતે તુકસાન પહોંચાડવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં કે જેમાં નિર્દોષ લોકોને પણ ભારે અપમાન અને કલંક સહન કરવો પડે.

આ અદાલતને ઑંકાર લાલ બાજાજના મામલામાં (ઉપરોક્ત) સમાન વિવાદનું પરીક્ષણ કરવાની તક પ્રાપ્ત થઈ હતી. તે મામલામાં પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોના રિટેલ આઉટલેટોની ફાળવણીમાં, (એલપીજી વિતરકતા અને એસકેઓએલડીઓ ડીલરશીપોમાં) રાજકીય આશ્રયના ગંભીર આક્ષેપો હતા. આ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું હતું કે, જેમના વિરુદ્ધ ઇશારાપૂર્વકનો પણ કોઈ આક્ષેપ નહોતો એવા મોટી સંખ્યામાં ઉમેદવારોને, જેમને રાજકીય જોડાણ અને આશ્રયના કારણે ડીલરશીપો/વિતરકતાઓ ફાળવવામાં આવી હોવાનું કહેવાતું હતું એવા થોડાક લોકો સાથે કેવી રીતે એક જ વર્ગમાં ગોઠવી શકાય? આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે આ બંને વર્ગો સ્પષ્ટ રીતે અસમાન હતા. અસમાન લોકોને સમાન વર્તન આપવું એ અસમાનતા સિવાય બીજું કંઈ નથી. આ અદાલતે આ કેસમાં પ્રતિપાદિત કરેલો આ સૌથી મહત્વનો સિદ્ધાંત છે. અદાલતે વધુમાં નોંધ્યું હતું કે કલંકિત અને બાકીના એમ બંને વર્ગોને સમકક્ષ ગણી મૂકવું સંપૂર્ણપણે અન્યાયસંગત, મનસ્વી અને અસંવિધાનિક છે, કારણ કે તે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે. કેટલાંક અંશે સમાન પરિસ્થિતિઓમાં, વર્તમાન કેસમાં સરકારે પોતાનું કર્તવ્ય નિભાવવાને બદલે, તેમની બાબતોનું પ્રાથમિક દષ્ટિએ પણ પરીક્ષણ કર્યા વિના અસમાન લોકોને સમાન ગણાવી તમામ ફાળવણીઓનો સામૂહિક રદબાતલ કરવાનો અન્યાયસંગત આશરો લીધો. સામૂહિક રદબાતલના કારણે જેમની સેવાઓ

પ્રભાવિત થઈ હતી એવા અધિકારીઓને સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ રજૂઆત કરવાની તક આપવામાં આવી નહોતી. ઑંકાર લાલ બાજાજના મામલામાં ૪૧૩ કેસો હતા અને રાજકીય જોડાણ તથા આશ્રય ધરાવતા કેસોને અન્ય કેસોથી અલગ પાડવાનું કાર્ય નિશ્ચિતપણે કઠિન હતું. છતાં પણ, આ અદાલતે જાળવણી રદ કરતો સરકારનો આદેશ રદ કરતાં, બે નિવૃત્ત ન્યાયાધીશોની સમિતિ નિયુક્ત કરી હતી, જેમાં એક આ અદાલતના અને બીજા દિલ્હી વડી અદાલતના હતા, અને તેમને અદાલતે નિયુક્ત કરેલી તે સમિતિનો અહેવાલ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ તમામ ૪૧૩ કેસોની તપાસ કરીને વિષયનો નિર્ણય કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી.

ઉક્ત કેસમાં નિર્ધારિત અનુપાતને અનુસરીને, આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, સમૂહમાં કરવામાં આવેલી પસંદગીઓને રદ કરતો પ્રતિવાદીઓનો આદેશ રદ કરવો યોગ્ય ગણીએ છીએ અને પ્રતિવાદીઓને દરેક કેસની તેની પોતાની યોગ્યતાઓના આધારે અલગથી તપાસ કરીને આ અદાલત સમક્ષ અહેવાલ રજૂ કરવા આદેશ આપીએ છીએ.

કંઈક સમાન પરિસ્થિતિઓમાં, જેમાં પ્રારંભે એવું લાગતું હતું કે એક કે બીજી અનિયમિતતાઓ, અથવા ગેરકાયદેસરતાઓ, જો કોઈ હોય, તેના લાભાર્થીઓને અન્ય લોકોથી અલગ પાડવું અસંભવ હતું, તેમ છતાં યુનિયન ઑફ ઈન્ડિયા વિ. રાજેશ પી.યુ. (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પણ, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે સમગ્ર પસંદગીઓને રદ કરવાનો એવો અતિશય અને

અયોગ્ય નિર્ણય લેવામાં સક્ષમ સત્તાધિકારીએ પોતાને સંપૂર્ણપણે ખોટી દિશામાં દોર્યો હતો.

અપીલકર્તાઓએ રજૂ કર્યું કે ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે વડી અદાલતે ન્યાયસંગત વર્તન કર્યું નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવી કે સમિતિના સભ્યો રહેલા બે વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશો (જેની નિમણૂક વડી અદાલતે કરી હતી) મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા રચાયેલ પૂર્ણ ખંડપીઠનો ભાગ ન હોવા જોઈએ. આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, અપીલકર્તાઓની આ રજૂઆતમાં મને કોઈ જ બળ જણાતું નથી. આ કેસોમાં, સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં, અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે સ્પષ્ટપણે મામલાની સુનાવણી પૂર્ણ ખંડપીઠના ન્યાયાધીશો દ્વારા કરવામાં આવે તે માટે સંમતિ આપી હતી. વડી અદાલત સમક્ષ સ્પષ્ટ સંમતિ આપ્યા પછી, તેમને આ અદાલત સમક્ષ કોઈ ફરિયાદ રજૂ કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. આવી વૃત્તિને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ નહીં.

સમિતિના ન્યાયાધીશો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ અહેવાલ પૂર્ણ અદાલત સમક્ષ મુકવામાં આવ્યો હતો અને પૂર્ણ અદાલત દ્વારા અહેવાલનું સવિસ્તર પરીક્ષણ તથા ચર્ચા થયા પછી, તે જ અહેવાલને વડી અદાલતના તમામ ન્યાયાધીશોએ એકમતથી મંજૂરી આપી હતી. અહેવાલ અંગે વિસ્તૃત વિચારવિમર્શ કર્યા પછી તમામ ન્યાયાધીશોએ તેની મંજૂરીની પોતાની મુદ્ર મારી હતી. હકીકતમાં, તે અહેવાલ વડી અદાલતનો અહેવાલ બની ગયો હતો. એ જ તર્કના આધારે, પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતના કોઈપણ ન્યાયાધીશો આ મામલો સાંભળવો જોઈએ નહોતો.

પ્રતિવાદીઓએ પ્રખ્યાત પિનોચેટ કેસ, ૧૯૯૯ ૧ ઓલ ઈ.આર. ૫૭૭ પર આધાર રાખ્યો છે, જેનો ઉલ્લેખ સર્વોચ્ચ અદાલતે રૂપા હુર્સ, ૨૦૦૨ ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૮ માં ફરરા ૨૧ સાથે ફરરા ૩૭-૯ વાંચવા અને કુમાઉન વિકાસ મંડલ, ૨૦૦૧ ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૨ માં ફરરા ૩૦-૨ પર કર્યો છે તથા તેના પર આધાર રાખ્યો છે. પિનોચેટના કેસમાં પ્રતિપાદિત કરાયેલા સિદ્ધાંતો અંગે કોઈ વિવાદ નથી. પરંતુ આ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, વડી અદાલતમાં સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં સ્પષ્ટ સંમતિ આપ્યા બાદ, વિભાગીય ખંડપીઠના ચુકાદા પછી પ્રથમ વખત આ અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તાઓ દ્વારા આ વાંધો ઉઠાવવો ન તો યોગ્ય છે અને ન તો સમુચિત છે.

આ કેસના તથ્યોમાં અધિકારત્યાગનો સિદ્ધાંત આકર્ષાય છે.

૧૬ હેલ્સબરીઝ લોઝ (૪થી આવૃત્તિ) પેરા ૧૪૭૧ માં, ‘ત્યાગ’ શબ્દનું વર્ણન નીચેના શબ્દોમાં કરવામાં આવ્યું છે:

ત્યાગ એવો અધિકારનો પરિત્યાગ છે કે જેમાં, જો તે અધિકાર પછીથી દાવો કરવામાં આવે, તો બીજી પક્ષકાર કબૂલાત અને ટાળવાના આધારરૂપે તે પરિત્યાગનો દાવો કરવાનો હકદાર બને છે, અને એવો ત્યાગ સ્પષ્ટ અથવા વર્તનમાંથી નિષ્કર્ષિત હોઈ શકે છે. કેટલીકવાર તે પસંદગીના એક સ્વરૂપ જેવો દેખાઈ શકે છે અને કેટલીકવાર નિરોધના સામાન્ય સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોઈ શકે છે, તેમ છતાં, નિરોધથી ભિન્ન રીતે, ત્યાગ હંમેશા જાણકારી સાથે કરાયેલ ઈરાદાપૂર્વકનું કૃત્ય હોવું જોઈએ. જે વ્યક્તિ કરારમાં માત્ર તેના હિત માટે

અસ્તિત્વમાં રહેલી કોઈ શરતનો અથવા કોઈ કાયદાકીય જોગવાઈનો આશરો લેવા હકદાર હોય, તે તેનો ત્યાગ કરી શકે છે અને કરાર અથવા વ્યવહારને એવી રીતે આગળ વધવા દે શકે છે જાણે કે આવી શરત અથવા જોગવાઈ અસ્તિત્વમાં જ ન હોય. આ પ્રકારનો ત્યાગ સંમતિ પર આધારિત હોય છે, અને બીજી પક્ષકારે તેના આધારે કાર્યવાહી કરી હોય તે હકીકત પૂરતું પ્રતિફળ ગણાય છે. જ્યાં ત્યાગ સ્પષ્ટ ન હોય ત્યાં તે એવા વર્તનમાંથી નિષ્કર્ષિત થઈ શકે છે જે અધિકારના ચાલુ રહેવાથી અસંગત હોય, અને તે માટે લખાણની જરૂર રહેતી નથી તેમજ ત્યાગથી લાભ મેળવનાર પક્ષકાર તરફથી કોઈ પ્રતિફળ આપવાનું કે કોઈ હાનિ થવાનું પણ આવશ્યક નથી; પરંતુ માત્ર ઉદારતા કે રાહતરૂપ કૃત્યો ત્યાગ સમાન ગણાશે નહીં; તેમજ કોઈ પક્ષકાર ત્યાગનો લાભ લઈ શકશે નહીં જ્યાં સુધી તેણે તેના આધાર પર પોતાની સ્થિતિમાં ફેરફાર ન કર્યો હોય. ત્યાગનો અંત યોગ્ય, પરંતુ આવશ્યક નહીં કે ઔપચારિક, નોટિસ દ્વારા લાવી શકાય છે, સિવાય કે ત્યાગથી લાભ મેળવનાર પક્ષકાર પોતાની પૂર્વ સ્થિતિમાં પાછો ફરી શકતો ન હોય અથવા ત્યાગનો અંત લાવવાથી તેની સાથે અન્યાય થતો હોય. એવું જણાય છે કે, સામાન્ય રીતે, જ્યારે એક પક્ષકારે પોતાના શબ્દો અથવા વર્તન દ્વારા બીજી પક્ષકારને એવું વચન અથવા ખાતરી આપી હોય જેનો આશય તેમના વચ્ચેના કાનૂની સંબંધોને પ્રભાવિત કરવાનો અને તે મુજબ તેના પર કાર્યવાહી થવાની હોય, ત્યારે બીજી પક્ષકારે તે વાતને સાચી માની તેના આધારે કાર્યવાહી કરીને પોતાની સ્થિતિમાં ફેરફાર કરી દીધા બાદ, એવું વચન અથવા ખાતરી આપનાર પક્ષકારને ત્યારપછી એ રીતે પૂર્વવર્તી કાનૂની સંબંધ પર પાછા ફરવાની

મંજૂરી આપી શકાશે નહીં જાણે કે તેણે આપું કોઈ વચન અથવા ખાતરી આપી જ ન હોય; પરંતુ તેણે પોતે જ જે મર્યાદા તેમાં દાખલ કરી હોય તેના આધીન રહી તેમના કાનૂની સંબંધોને સ્વીકારવા પડશે, ભલે કાનૂની દૃષ્ટિએ તે કોઈ પ્રતિફળ દ્વારા સમર્થિત ન હોય.

જપ હેલ્સબરીઝ લૉઝ (જથું સંસ્કરણ) પરિચ્છેદ ૧૨૬૯ માં, 'વેવર' શબ્દનો અર્થ નીચે મુજબ વર્ણવવામાં આવ્યો છે:

અધિકારનો પરિત્યાગ એ અધિકારનો ત્યાગ છે, અને તેથી તેના અનુગામી અમલીકરણ સામે તે એક બચાવરૂપ દલીલ બને છે. વેવર સ્પષ્ટ હોઈ શકે છે અથવા, જ્યાં અધિકારનું જ્ઞાન હોય ત્યાં, તેવા વર્તનમાંથી અનુમાનિત થઈ શકે છે જે અધિકારના સતત અસ્તિત્વ સાથે અસંગત હોય. કોઈ અધિકાર પર આગ્રહ ન રાખવાના ઇરાદાનું માત્ર નિવેદન, પ્રતિફળના અભાવે, પૂરતું બનતું નથી; પરંતુ સંપૂર્ણ મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનો પૂર્ણ ખુલાસો પહેલાં મેળવ્યા વિના કરવામાં આવેલ હોવા છતાં, સંપૂર્ણ અધિકારો પર આગ્રહ ન રાખવાની અને તે આધાર પર સમાધાન પર આવવાની વિચારીને કરવામાં આવેલી પસંદગી બંધનકારક રહેશે.

પૂર્ણ પીઠના ભાગરૂપ રહેલા તે બે ન્યાયાધીશો અપીલકર્તાઓ વિરુદ્ધ કોઈપણ પ્રકારનો પૂર્વાગ્રહ ધરાવતા નહોતાં. તેમને આ બાબતમાં કોઈ આર્થિક કે અન્ય કોઈ હિતસંબંધ નહોતો. તેમણે ન્યાયાધીશ તરીકે પોતાની ન્યાયિક ફરજો બજાવી છે. તેથી, સમિતિના ભાગરૂપ રહેલા તે બે ન્યાયાધીશોએ આ મામલો સાંભળવો ન જોઈતો હતો એવી રજૂઆતમાં મને કોઈ સાર દેખાતો નથી.

કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, મારા વિચારી-વિમર્શપૂર્વકના મત મુજબ, જે પૂર્ણ ખંડપીઠના બે ન્યાયાધીશોએ અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો તેઓ પણ તેના સભ્ય હતાં, તેવા પૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા કેસોની સુનાવણી કરવામાં આવી હોવા બાબતે આ અદાલત સમક્ષ કોઈ વાંધો રજૂ કરવા અપીલકર્તાઓ ન્યાયસંગત નથી. સ્વીકાર્ય રીતે, તે પૂર્ણ ખંડપીઠનું ગઠન કરનાર તે ન્યાયાધીશોને મામલો એક રીતે કે બીજી રીતે નક્કી કરવામાં કોઈપણ પ્રકારનો હિતસંબંધ નહોતો. અપીલકર્તાઓએ સુનાવણીના પ્રારંભ પહેલાં સ્પષ્ટપણે રજૂ કર્યું હતું કે ઉક્ત પૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા મામલાની સુનાવણી કરવામાં આવે તે અંગે તેમને કોઈપણ પ્રકારનો વાંધો નથી. ભલે એમ માનીએ કે તે ન્યાયાધીશોને અપીલકર્તાઓ વિરુદ્ધ કોઈ પૂર્વગ્રહ હતો, તો પણ અપીલકર્તાઓએ, જો કોઈ હક હોય તો, તે હકનો ત્યાગ કર્યો હતો. આ પરિસ્થિતિઓમાં, 'હકત્યાગ' નો સિદ્ધાંત સંપૂર્ણપણે લાગુ પડે છે.

"હકત્યાગ" ના સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ કમિન્સ બૉલરૂમ્સ કો. લિ. વિ. ઝેનિથ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ (ટોક્યો) લિ., ૧૯૭૦ ૨ ઓલ ઈ.આર. ૮૭૧ માં કરવામાં આવ્યું છે. અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

માફી એ હકનો એવો પરિત્યાગ છે કે, ત્યારબાદ જો તે હકનો દાવો કરવામાં આવે, તો બીજી પક્ષકારને સ્વીકાર અને પરિહારના આધારે તે પરિત્યાગનો અભિપ્રાય રજૂ કરવાનો અધિકાર રહે છે, અને તે સ્પષ્ટ અથવા વર્તન પરથી અનુમિત હોઈ શકે છે. ક્યારેક તે પસંદગીના એક સ્વરૂપ સમાન જણાઈ શકે છે, અને ક્યારેક પ્રતિબંધના સામાન્ય સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોઈ શકે છે.

અર્લ ઓફ ડાન્ર્લી વિ. લંડન, ચેથમ એન્ડ ડોવર રેલવે કો., ૧૮૬૭
એલ.આર. ૨ એચ.એલ. ૪૩ ના પૃષ્ઠ ૫૭ પર, લોર્ડ ચેલ્મ્સફોર્ડ એલ.સી.એ
અવલોકન કર્યું હતું કે અધિકારત્યાગ હંમેશા જાણકારી સાથે કરાયેલ
ઘરાદાપૂર્વકનું કૃત્ય હોવું જોઈએ.

સેન્ટ્રલ લંડન પ્રોપર્ટી ટ્રસ્ટ લિ. વિ. હાઈ ટ્રીઝ હાઉસ લિ., ૧૯૪૭ કેબી
૧૩૦ માં, અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

એવું જણાય છે કે, સામાન્ય રીતે, જ્યાં એક પક્ષે પોતાના શબ્દો અથવા વર્તન
દ્વારા બીજા પક્ષને એવો વચન અથવા ખાતરી આપી હોય કે જે તેમનાં વચ્ચેના
કાનૂની સંબંધોને પ્રભાવિત કરવા માટે અને તે મુજબ અમલમાં મુકાવવા માટે
અભિપ્રેત હોય, ત્યારે, એકવાર બીજા પક્ષે તેના શબ્દો પર વિશ્વાસ મૂકીને તે
મુજબ કાર્ય કર્યું હોય અને પરિણામે પોતાની સ્થિતિમાં ફેરફાર કર્યો હોય,
ત્યારબાદ જે પક્ષે એવું વચન અથવા ખાતરી આપી હતી તેને અગાઉના કાનૂની
સંબંધ પર, જાણે તેણે એવું કોઈ વચન અથવા ખાતરી આપી જ ન હોય, એમ
પાછા વળવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં; પરંતુ તેણે પોતે જ જે મર્યાદા તેમાં
દાખલ કરી હોય તેની આધીન રહીને તે કાનૂની સંબંધોને સ્વીકારવા પડશે, ભલે
કાનૂની દ્રષ્ટિએ તે કોઈ પ્રતિજ્ઞના આધારથી સમર્થિત ન હોય.

'હકત્યાગ' ના સિદ્ધાંતનું અર્થઘટન અમેરિકન કેસોમાં પણ એ જ રીતે
કરવામાં આવ્યું છે.

સ્કેરર વિ. વાહલસ્ટ્રોમ, ટેક્સ સિવિ. એપ., ૩૧૮ એસ.ડબલ્યુ.૨ડી
૪૫૬, ૪૫૯ માં, અધિકારત્યાગ એ કોઈ અધિકારનો ત્યાગ અથવા સમર્પણ છે.
અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

વૈવર" એટલે કોઈ જાણીતા અધિકારનો ત્યાગ, પરિત્યાગ અથવા સમર્પણ, અને
તે ત્યાં બને છે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ એવી કોઈ બાબતના પાલનમાંથી મુક્તિ આપે
છે, જેના કડક પાલનની માંગ કરવાનો તેને અધિકાર હોય છે.

સ્મિથ વિ./એસ. મેકનાઈટ, ટેક્સ સિવિ. એપ., ૨૪૦ એસ.ડબલ્યુ ૨ડી
૩૬૮, ૩૭૧, ૩૭૨ માં, અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

ત્યાગ" એટલે કોઈ જાણીતા હકનો પરિત્યાગ, પરિત્યજન અથવા સમર્પણ, અને
તે ત્યારે બને છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ એવી કોઈ બાબતના પાલનમાંથી મુક્તિ આપે
છે, જેના પાલનની માંગ કરવાનો તેને હક હોય.

સમાન સિદ્ધાંતો કોવિંગ્ટન વર્જિનિયન વિ. વૂડ્સ, ૨૯ એસ.ઈ. ૨ડી,
૪૦૬, ૪૧૦, ૧૮૨ વા. ૫૩૮ અને મિઝોરી સ્ટેટ લાઈફ ઇન્શ્યોરન્સ કો. વિ. લે
ફ્રે, ટેક્સ, ૧૦ એસ.ડબલ્યુ.૨ડી ૨૬૭, ૨૬૯ માં અપનાવવામાં આવ્યા છે.

'વિવર્જન' ના સિદ્ધાંતને અમારી અદાલતો દ્વારા પણ એ જ અર્થ
આપવામાં આવ્યો છે. વર્તમાન કેસમાં, એમ માન્ય રાખીએ કે અપીલકર્તાઓને
કોઈ અધિકાર હતો, તો તે અધિકાર તેમણે સ્પષ્ટપણે છોડી દીધો અને ત્યજી
દીધો હતો, જ્યારે પૂર્ણ પીઠના ભાગ રહેલા બે ન્યાયાધીશો દ્વારા કેસની
સુનાવણી કરવામાં આવે તે અંગે તેમણે કોઈ વાંધો લીધો ન હતો. હવે, કેસની

સુનાવણી થઈ ગયા પછી અને ચુકાદો તેમના વિરુદ્ધ ગયો છે, ત્યારે આ અદાલત સમક્ષ આ બાબતને આધારરૂપ મુદ્દા તરીકે ઉઠાવવું તેમના માટે કઠિનપણે ન્યાયસંગત, યોગ્ય અને અનુચિત છે.

આ મામલાનો વધુ એક મહત્વપૂર્ણ પાસો એ છે કે બે ન્યાયાધીશો (જે સમિતિના ભાગ હતા) ને વડી અદાલત સમક્ષની રિટ અરજીઓમાં પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા નહોતા અને આ અદાલત સમક્ષની આ અપીલોમાં પણ તેમને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા નથી. જો અપીલકર્તાઓ તે બે ન્યાયાધીશો સામે આક્ષેપો મૂકવા માટે એટલા ઉત્સુક હતા, તો અપીલકર્તાઓએ ઓછામાં ઓછું આ અદાલત સમક્ષ (આ અદાલતની પરવાનગી સાથે) તેમને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવા જોઈએ હતા. આ પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોની ન્યૂનતમ આવશ્યકતા છે.

જોસેફ વિલાંગંદન વિ. એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનિયર, ૧૯૭૮ ૩ એસ.સી.સી. ૩૬, નો સિદ્ધાંત એ છે કે કોઈ કોન્ટ્રાક્ટર અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ સામે કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરતા પહેલાં, નોટિસ આપવી આવશ્યક છે. ઉક્ત કેસના સિદ્ધાંતો લાગુ કરતાં, આ કેસમાં નિષ્કર્ષ એવો આવશે કે અપીલકર્તાઓએ તેમની સામે પક્ષપાતનો આક્ષેપ કરતાં પહેલાં, અરજીમાં ઉક્ત બે ન્યાયાધીશોને પક્ષકાર તરીકે જોડવા જોઈએ હતા.

એમ/એસ એરુશિયન ઇક્વિપમેન્ટ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિ./ રાજ્ય ઓફ વેસ્ટ બંગાળ, ૧૯૭૫ ૧ એસસીસી ૭૦ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે

નિર્ધારિત કર્યું હતું કે ન્યાયસંગત વ્યવહારના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો અનુસાર સંબંધિત વ્યક્તિને નોટિસ આપવામાં આવવી જોઈએ. વર્તમાન મામલામાં અપીલકર્તાઓએ આ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલમાં તે બંને ન્યાયાધીશોને પક્ષકાર તરીકે જોડ્યા વિના તેમની વિરુદ્ધ આક્ષેપો મૂકવામાં ન્યાયસંગતતા દર્શાવી શકતા નથી.

આ મુદ્દા સિવાય મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયાધીશ સિંહાના તમામ નિષ્કર્ષો સાથે હું આદરપૂર્વક સહમત છું. સંચિત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના વિચાર પર, મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયાધીશ સિંહા દ્વારા આપવામાં આવેલ દિશાનિર્દેશોને હું સંપૂર્ણપણે સમર્થન આપું છું. પરિણામે, પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતના વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિને બે સ્વતંત્ર સમિતિઓ રચવા વિનંતી કરવામાં આવે છે, જેમાંથી એક કાર્યપાલક અધિકારીઓ સંબંધિત અને બીજી ન્યાયિક અધિકારીઓ સંબંધિત હોય. ઉક્ત સમિતિઓના વિચારણા ક્ષેત્રમાં આવતા વિસ્તારનું તેઓ સ્પષ્ટ નિર્ધારણ કરે અને સમિતિઓને તમામ કેસોનું પુનર્વિચારણ કરવા તથા શક્ય તેટલી ત્વરિત રીતે પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલત સમક્ષ અહેવાલ રજૂ કરવા વિનંતી કરવામાં આવે.

પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ, પ્રતિવાદીઓને આદેશ આપવામાં આવે છે કે જે અહેવાલ અને અન્ય સામગ્રી પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તેની નકલો બે અઠવાડિયામાં પૂરી પાડે. અપીલકર્તાઓને સમગ્ર નોંધવહીનું નિરીક્ષણ કરવાની તથા નિયમો મુજબ દસ્તાવેજોની નકલો મેળવવાની પણ પરવાનગી આપવામાં આવશે. અદાલત અપીલકર્તાઓને એવો અહેવાલ અંગે પોતાની

આક્ષેપો રજૂ કરવા તથા અદાલતે પૂરી પાડેલ સામગ્રી પર, જો કોઈ ટિપ્પણી હોય, તો તે કરવા માટે બે અઠવાડિયાનો સમય પણ આપશે. અપીલકર્તાઓ રોજગારવિહોણા હોવાથી, વડી અદાલતને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે આ આદેશની નકલ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી શક્ય તેટલી વહેલી તકે અને શક્ય હોય તો ત્રણ મહિનાની અંદર આ મામલાનો નિકાલ કરે. વડી અદાલત દ્વારા મામલાના નિકાલ સુધી આજની તારીખ મુજબની યથાસ્થિતિ જાળવી રાખવામાં આવશે.

તે અનુસાર આ અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, પક્ષકારોને પોતાના પોતાના ખર્ચ વહન કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

The translation of this judgment has been provided by

M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.